

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**SİYÂSET-İ ŞER'İYYE BAĞLAMINDA MÂLİKİ MEZHEBİNDE
SEDD-İ ZERÂİ**

Hamdiata KOİTA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Selman BAKTI

HAZİRAN - 2023

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYÂSET-İ ŞER'İYYE BAĞLAMINDA MÂLİKİ
MEZHEBİNDE SEDD-İ ZERÂİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hamdiata KOİTA

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : İslam Hukuku

“Bu tez 19/06/2023 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Doç. Dr. Ahmet Selman BAKTI	Başarılı
Doç. Dr. Numan ÜNVER	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Yakup KARA	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Hamdiata KOİTA

19/06/2023

ÖNSÖZ

Burada öncelikle isimlerini zikredeceğim kişi ve kurumlara teşekkür ve takdirlerimi sunarak başlamak isterim.

Uzun bir araştırma, çaba ve titiz inceleme sürecinin ardından bu mütevazı araştırmayı başarıyla sonuçlandırmak nasip oldu. Bu nimeti bizlere tattırdığı için Yüce Allah'a hamd ederiz. Şüphesiz ki O her şeye kadirdir.

Benimle ilgilenen, hayatıma keyif ve lezzet katan ve bana daima kol kanat geren sevgili annem Cisse Soumboulou Koita'ya Sen hayatın anlamı ve ışığıdır.

Beni bir ilim talebesi olarak yetiştiren ve en güzel terbiye edip ahlak ve maneviyatla donanmam için çaba harcayan sevgili babam Abdourahmane Koita'ya ... Allah ömrünü bereketlendirsın ve seni başımızdan eksik etmesin.

İlmi hayatımda büyük bir rolü olan ve babam gibi sevdiğim sevgili İssa Sylla'ya...

Her zaman rehberliğiyle yolumu bulduğum sevgili üstadım Muhammed MadiakhoTandjigora'ya... Allah ömrünü, çalışmalarını ve gayretlerini bereketlendirsın. Vatanını ve dinini derin bir muhabbetle seven tüm ulûmu şer'iyye öğrencilerine son olarak bu din ve ümmet için en ufak bir katkısı olan herkese bu çalışmayı ithaf ediyorum.

Sakarya Üniversitesi'ne en derin teşekkür ve takdirlerimizi belirterek başlamak isteriz. Bu meyanda özellikle Prof. Dr. Arif Bilgin'e konu hakkındaki faydalı ve yüce ilminden yararlanma fırsatını bize sunduğu için kalbi teşekkürlerimizi sunarım.

En özel teşekkürlerimizi Türkiye halkı ve hükümetine bizlere karşı içinde bulundukları güzel muameleden ötürü sunarım. Gözetimi altında bu araştırmayı gerçekleştirdiğimiz, sevgili hocam Doç. Dr. Ahmet Selman Baktı'ya kalbi teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

Aynı şekilde tüm erkek ve kız kardeşlerim dahil olmak üzere bana ilim yolunda maddi ve manevi destek olan aile üyelerime tek tek teşekkür ederim.

Bugüne kadar bana bir harf olsa dahi öğreten herkese en derin teşekkür ve takdirlerimi sunar, Allahaan ömürlerinin bereketlendirilmesini dilerim.

Hamdiata KOİTA

19/06/2023

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v

GİRİŞ.....	1
------------	---

BÖLÜM 1: İMAM MÂLİK VE MÂLİKÎLİK	5
---	----------

1.1. İmam Malik'in Künyesi, Doğumu ve Gençliği	5
--	---

1.2. İmam Malik'in İlim Arayışı	10
---------------------------------------	----

1.3. İmam Malik'in Hocaları ve Öğrencileri	12
--	----

1.3.1. En Meşhur Hocaları:	12
----------------------------------	----

1.3.2. Öğrencileri:.....	17
--------------------------	----

1.3.3. İmam Malik'in En Meşhur Öğrencileri:.....	17
--	----

1.4. İmam Malik'in Telif Ettiği En Önemli Eserler	19
---	----

1.5. Malikî Mezhebinin Okulları	20
---------------------------------------	----

1.5.1. Medine Medresesi	21
-------------------------------	----

1.5.2. Mısır Medresesi.....	21
-----------------------------	----

1.5.3. Irak Medresesi	23
-----------------------------	----

1.5.4. Mağrib Medresesi.....	23
------------------------------	----

1.5.5. Endülüs Medresesi	24
--------------------------------	----

1.6. Malikî Usulü	24
-------------------------	----

1.6.1. Kitap	25
--------------------	----

1.6.2. Sünnet.....	25
--------------------	----

1.6.3. Amel-i Ehl-i Medine	26
----------------------------------	----

1.6.4. Sahabe Kavli	26
---------------------------	----

1.6.5. Mesâlih-i Mürsele	27
--------------------------------	----

1.6.6. Kıyas.....	27
-------------------	----

1.6.7. Sedd-i Zeraî	28
---------------------------	----

BÖLÜM 2: SEDD-İ ZERÂİ VE ŞER'Î SİYÂSET	29
---	-----------

2.1. Dil Açısından Sedd-i Zerâinin Tanımı	29
---	----

2.2. Sedd-i Zerâinin Terimsel Kullanımı Açısından Tanımı	31
--	----

2.3. Feth-i Zerâi' ve Sedd-i Zerâi'nin Kitaptan Delilleri.....	32
--	----

2.3.1.Feth-i Zerâinin Kitap'tan Delilleri	32
2.3.2. Sedd-i Zerâinin Kitap'tan Delilleri	33
2.4. Sedd-i Zerâinin Sünnet-i Şerifteki Geçerliliği.....	39
2.5.Sahabenin Sedd-i Zerâi Uygulamaları.....	40
2.6. Sedd-i Zerâinin Bölümleri, Şartları, Unsurları, Kuralları ve Önemi	41
2.6.1 Sedd-i Zerâinin Bölümleri.....	42
2.6.2. Sedd-i Zerâinin Şartları ve unsurları:	43
2.6.3. Sedd-i Zerâinin Kuralları	45
2.6.4. Sedd-i Zerâinin Önemi	46
2.7. Sedd-i Zerâi Hakkında Alimlerin Görüşleri ve Modern Uygulamaları.....	47
2.7.1. Sedd-i Zerâi Hakkında Alimlerin Görüşleri.....	47
2.7.2. Sedd-i Zerâi Kaidesinin Çağdaş Uygulamaları.....	52
2.8. Şer'i Siyaset Kavramı.....	57
2.8.1. Şer'iat.....	57
2.8.2. Siyaset	57
2.8.3. Şer'i Siyaset Kavramının Terimsel Anlamı	58
2.9. Şer'i Siyasetin delilleri	59
2.9.1. Kitap'ta Şer'i Siyaset Örnekleri	59
2.9.2. Sünnet'te Şer'i Siyaset Örnekleri.....	60
2.10. Şer'i Siyaset ve Sedd-i zerâi Kaidesi Arasındaki İlişki.....	60
SONUÇ	62
KAYNAKÇA.....	64
ÖZGEÇMİŞ	71

KISALTMALAR

- b.** : Bin, İbn (oğlu)
bk. : Bakınız
b.y. : Basım yeri yok
ed. : Editör
H : Hicri
M : Miladi
r.a : Radiyallahu anh
s.a.v. : sallallahu aleyhi ve sellem
t.s. : Tarihsiz
s.y : Sayı

ÖZET	
Başlık: Siyâset-i Şer’iyye Bağlamında Mâlîki Mezhebinde Sedd-i Zerâi	
Yazar: Hamdiata KOİTA	
Danışman: Doç. Dr. Ahmet Selman BAKTI	
Kabul Tarihi: 19/06/2023	Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 71 (ana kısım)
Bu çalışmada, birinci bölümde İmam Malik b. Enes’in doğumundan ilim tahsil ettiği evrelere kadar, büyük hocalarından nail olduğu güzel ahlak öğretileriyle beraber hayatının kısa bir özeti zikredilecektir. Bu bağlamda İmam Mâlik’in kendilerinden hadis, fıkıh ve dahi diğer şeri ilimlerle ilgili eğitim almak için yanlarına gitmek üzere yolculuğa çıktığı hocalarından da bahsedilecektir. Mezhebin tesis aşamasından son merhalesine kadarki kısımlarının yanında dünyada bu mezhebin yayıldığına işaret eden, çeşitli ülkelerde inşa edilmiş olan medreseler hakkında da yeri geldikçe bilgiler verilecektir. Bu bağlamda mezkur medreseler ve onları birbirinden ayırıp müstakil birer alt ekol haline getiren özellikleri hakkında da bir yüksek lisans tezi çerçevesini aşmamaya özen göstererek bilgiler verilecektir. İkinci bölümde ise Sedd-i Zerâi mevzuu yine bir yüksek lisans çalışmasının elverdiği ölçülerde derinlemesine ele alınacaktır. Bu meyanda konunun mahiyeti, sedd-i zerâinin şer’î kaynaklardan delilleri, fıkhi hükümlere kaynaklık edebilmesi için ihtiva etmesi gereken şartları, önemi ve diğer dört mezhebin alimlerinin bu usûli prensiple ilgili görüşlerinin yanı sıra onlar tarafından sedd-i zerâinin işletilebilmesi için konular kurallar üzerinde durulacaktır. Bütün bunlar aslında ilgisini kurmak istediğimiz fıkıhta oldukça mühim bir yer işgal eden siyâset-i şer’iyye konusuna zemin hazırlayabilmek adına ele alınacak hususlardır. Meselenin bu kısmını vazettikten sonra nihayet sedd-i zerâi’in siyaset-i şeriyye ile ilgili bağlantısı üzerinde durulacak ve çalışma sonlandırılacaktır. Başarı Allah’tandır ve tevekkül de yalnız onadır.	
Anahtar Kelimeler: Sedd-İ Zerâi’, Malikilik, Siyâset-İ Şer’iyye, Maslahat-I Mürsele	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Saddul-Zarâa' "Blocking Pretexts" in the Maliki School of Thought in the Context of Legal Policy	
Author of Thesis: Hamdiata KOÏTA	
Supervisor: Assoc. Prof. Ahmet Selman BAKTI	
Accepted Date: 19/06/2023	Number of Pages: v (pre text) + 71 (main body)
I will also provide a brief summary of the life of Imam Malik ibn Enes from his birth to the time when he was studying science, along with the teachings of good morals that he received from his great mentors in the first part of this chapter. Furthermore, I will also refer to the Imam's mentors, from whom he travelled to learn hadith, fiqh and the rest of the Sharia knowledge. In addition, I will cover the establishment of the madhhab to its final stage and the medreses that have been established in various countries, which indicate the spread of this madhhab in the world. I will analyse the issue of Sedd al-Zarai in depth in the second part, including its sources on Islamic Law, signs, circumstances, significance, the views of the scholars of the other four madhhabs, and its rules. All of these are issues that will be discussed in order to lay the groundwork for the issue of politics, which occupies a very important place in the fiqh that we want to focus on. After citing this part of the issue, finally, the connection of sedd-i zerâi with politics will be emphasized and the study will be concluded.	
Keywords: Sedd-i Zarai, Malikiyya, Masâlih_i Mursalah Legitimate Policy	

GİRİŞ

Maliki mezhebinin fıkıh anlayışı temelde kolaylaştırma prensibi üzerine bina edilmiştir. Öyle ki Malikilerin bu prensibi yoğun bir şekilde işletme yönündeki eğilimlerine bakıldığında bunun onları diğer ekollerden ayıran karakteristik özellikleri haline geldiğini söyleyebiliriz. Onların bu tavırlarını naslarda yer alan emir ve yasakların temelinde bu prensibin yattığını düşünmelerine bağlayabiliriz. Bununla birlikte onlar bazı durumlarda ve belki de kolaylaştırma prensibinin yoğun bir şekilde işletilmesi neticesinde varılabilecek olumsuz bazı neticelerin önünü alabilmek için bu prensipten vazgeçip farklı bir yol izleyebilmiştir. Bu meyanda Mâlikilerin ortaya çıkan olguları değerlendirirken dikkate aldıkları ilkelerden birinin de “sedd-i zerâi” kaidesi olduğu görülür. Netice itibarıyla bu kaidenin hareket noktası şeriatın fayda sağlama, kötülükten menetme ve verilen hükümleri doğru uygulamak için uygun araçları oluşturma amacıdır. Gerek Mâliki ve gerekse diğer ekollerden bir grup Alim bu kaide ile yakından ilgilenmiş ve çeşitli deliller getirerek gerekliliğini savunmuşlardır.

Sedd-i zerâi kaidesi özetle temelde caiz olan bir şeyin harama yol açmasının kuvvetle muhtemel olması halinde cevazının terkedilerek yasaklanmasından ibarettir. Bu durumda kaidenin doğru uygulanabilmesi ve tabiatıyla fayda ve zarar veren durumlar arasında denge sağlanabilmesi için eylemlerin sonuçları üzerinde düşünülmesi gerekmektedir. Tabii ki burada mühim olan eylemlerin sonuçlarının herhangi bir açıdan değil fayda ve zarar yönü itibarıyla tetkik edilmesidir. Bu itibarla eylemin kendisinin bizatihi faydalı veya zararsız olmasının varılacak hükme doğrudan bir etkisinin olmayacağını da unutmamak gerekir.

Araştırmanın Konusu:

Araştırmacının bu konuyu seçmesindeki en önemli nedenler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1- Araştırma konusunun geniş kapsamı, yapılan araştırmaların çeşitli yönlerde dağılmasına ve çok fazla tanımın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İbn Teyyime el-Harrânî (ö. 728/1328) bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: “Sedd-i zerâi konusunda söylenenler,

yönetilemeyecek kadar geniş bir kapsama ulaşmış durumdadır. Bundan dolayı yaşanan bu kopukluğu gidermek ve dağınıklığı yeniden toparlamak istedim¹.”

2- İmam Malik’in alimler ve ilim talebeleri arasındaki saygınlığıyla birlikte Sedd-i zerâi konusundaki müspet yaklaşımını ortaya koyan ifadelerinin incelenmesi, çalışmaya değerini ve önemini veren asıl neden konumundadır.

3- Sedd-i zerâi konusundaki ihtilafın gerçek nedenini ortaya koymaya çalışmanın yanında Ebu’l-Abbâs el-Karâfî (ö. 684/1285), Ebû İshâk eş-Şâtıbî (ö. 790/1388) ve diğer alimlerin bu konu hakkında rivayet ettikleri görüşlerden hareketle konunun ittifak edilmiş olan kısımlarının ne olduğu üzerinde durmak.

4- İmam Malik’in öncüsü olduğu Maliki mezhebini diğer ekollerden ayıran bu prensipten hareketle Malikiliğin metodolojisi hakkında bilgi sahibi olmak.

5- Sedd-i zerâi kaidesi İslam hukukunun temel prensiplerinden birisi sayıldığından ayrıca bir öneme sahiptir. Bu yönüyle de yapılacak bu çalışmayla İslam Hukuk Metodolojisi hakkında da genel bir bilgi edinilmiş olacaktır.

6- Çalışmayla amaçlanılan diğer bir husus da Sedd-i zerâi kaidesine işaret ettiği düşünülen ayetlerle konunun işlendiği diğer bahisler hakkında bilgi sahibi olmak.

Araştırmanın Amacı:

Bu araştırma ya da çalışma, aşağıda özetlendiği gibi birçok hedefi kapsamaktadır. Bunlar:

1- Kur'an'ı Kerim’de Sedd-i zerâi kaidesinin faydalarını ortaya koymak, günlük hayattaki yönlerinin olumlu etkilerini göstermek ve İslam şeriatının ve topluluğu üzerindeki gözetiminin yüceliğini vurgulamak.

2- Sedd-i zerâinin tanımını, İmam Malik’in özel mefhumuyla incelemek ve bazı mezheplerdeki genel anlamını öğrenmek.

3- Dört büyük mezhepte Sedd-i zerâi kaidesinin geçerliliği hakkında söylenmiş ifadeleri açıklamak.

¹ Ebû’l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî, *Mecmû’u fetâvâ Şeyhîlislâm Ahmed İbn Teymiyye*, ts., 3/264. Ve İbrahim b. Mahana b. Abdullah b. el Mahana, *Sedd-i zerâi inda Şeyhîlislâm İbn Teymiyye* (Daru’l fadile Riyad: Ümmü’l- Kürâ, 1424), 191.

4- Şer'i hükümlerin uygulanmasında şer'i siyasetin konumunu açıklamak, kapsamını, geçerliliğini ve şer'i siyasetle yönetim konusunda alimlerin görüşlerini belirtmek.

5- Bu kaidenin uygulanmasına karşı toleranslı veya radikal davranan tarafların bakış açısını sunmak.

Araştırmanın Önemi:

1- Sedd-i zerâi prensibinin önemi ve kökeni hakkında bilgi sahibi olmak. Çünkü Ebû İshâk eş-Şâtıbî, bu konu hakkında şer'i metinleri incelemeye karar vermiştir ve yaptığı inceleme, kopukluk sorununu gidermiştir.

2- İlk bakışta Mâliki mezhebinin karakteristik özelliği olan kolaylaştırma prensibinin uygulamasıyla ters gibi görünse de prensibin uygulamaları üzerinden çalışmada aslında durumun böyle olmadığına gösterilecek olması da ayrıca çalışmayı önemli hale getiren bir diğer husustur.

3- Şer'i hükümlerin asıl maksatları konusunda da bu ilke çerçevesinde durulmuş olacaktır. Zira bu prensip varılacak olumsuz sonuçların gerçekleşmesi önünde bir engel mesabesindedir.

4- Bu prensibin kanunu arkadan dolanma gibi ilk bakışta fıkha uygun gibi görünen ve fakat şer'e uygun olmayan birtakım uygulamaları yapmak isteyenlerin çabalarını boşa çıkarıcı bir rol oynaması da önemli bir diğer husustur.

Araştırmanın Yöntemi:

Çalışmada mümkün mertebe tümevarım metoduna esas alınmıştır. Bu yöntemi uygulamak üzere dikkat ettiğimiz hususları şu şekilde sıralayabiliriz.

1- Konuyla ilgili ayetler gözden geçirilmiştir.

2- Hz. Peygamber'in sözlerini ihtiva eden eserlerin orijinal kaynaklarından ilgili hadislerle ve ilim ehlinin konuya ilişkin yaklaşımlarına müracaat edilmiştir.

3- Gerekli görülen hususlar tercüme edilerek verilmiştir.

4- Siyâset-i şer'iyye üzerine yazılmış bazı kaynaklar delil olarak kullanılmış ve alimlerin bu konudaki fikrî çatışmaları ele alınmıştır.

5- Fukahanın “sedd-i zerâi” üzerine kendi delilleriyle ileri sürdükleri görüşleri ve sözlerinden faydalanılarak genel sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM 1: İMAM MÂLİK VE MÂLİKÎLİK

1.1. İmam Malik'in Künyesi, Doğumu ve Gençliği²

Ehli Sünnetin dört büyük mezhebinden biri olan maliki mezhebinin kurucusu olan İmam Malik “*Hüccetü'l-Ümmeti ve İmâmu Dari'l-Hicrati*”³ lakaplarıyla bilinmektedir. Künyesi⁴; Ebu Abdillâh Malik b. Enes b. Malik'tir. Dedesi Mâlik (ö.74) veya babası Ebû Âmir aslen Medine'li olmayıp Yemen'den gelerek buraya yerleşmiştir.⁵ Medine'de Benî Teym b. Mürre kabilesinin antlaşmış ve onların halîfi olmuştur. Sonrasında bu kabileden bir kadınla evlenmiştir. Onun Bedir dışında bütün gazvelere katıldığı dolayısıyla bir sahabe olduğu rivayet edilmiştir. Yine muhadramûndan yani hem Cahiliye devrinde ve hem de İslâmî dönemde yaşamış ve Hz. Peygamber hayatta iken veya vefatından sonra Müslüman olmuş bununla birlikte Hz. Peygamber'i mümin olarak görememiş kimselerden⁶ olduğu bilgisi de rivayetler arasındadır. Dedesi Mâlik tâbiînin büyüklerindendir. O Hz. Ömer b. el-Hattâb (ö.23/644), Hz. Zü'n-nûreyn Osmân b. Affân (ö.35/656) yine ayrıca Talha b. Ubeydillâh b. Osmân (ö. 36/656), Ebû Hüreyre Abdurrahmân b. Sahr ed-Devsî (ö. 58/678), Hassân b. Sâbit b. el-Münzir el-Hazrecî el-Ensârî (ö. 60/680) ve Âişe bint Ebî Bekr'den (ö.58/678) rivayetlerde bulunmuştur. Hz. Osman şehadetinden sonra cenazesinin teçhiz, tekfin ve defin işlemleriyle ilgilenen dört kişi arasında yer almıştır⁷. Bunun yanında o, Hz. Osman zamanında Mushaf'ın kopyalarını çıkarmakla görevlendirilenler arasında yer alır⁸.

Mâlik'in annesi Aliye bint Şüreyk el-Ezdî'dir. Amcaları ise Ebu Süheyl Nâfi b. Mâlik b. Ebû Âmir (ö.141), Üveys b. Mâlik b. Ebû Âmir (ö.169) ve Rebî b. Mâlik b. Ebû Âmir'dir(ö.160). İmam Mâlik'in doğum tarihi⁹ kesin olarak bilinmemekle birlikte Hicrî

² Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik li-ma'rifeti a'lâmi mezhebi Mâlik* (Mağrib: Mektbetu Fezâlâtü, 1981), 1/104. ve Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dibâcü'l-müzheb fi ma'rifeti a'yânî 'ulemâ'i'l-mezheb* (Kahire: Darü et-Türâs, 1433), 1/82. Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr es-Sem'ânî, *el-Ensâb* (Beyrut. Lubnan: Mektbetu'l İlmiyye, 1980), 2/270.

³ Dârü'l-Hicra yani hicret yurdu tamlamasıyla bilindiği üzere Medine kastedilmektedir.

⁴ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvaţfa' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*, ts., 84.

⁵ Kenan Seyithanoğlu (ed.), *Döğüstan günümüze büyük islam tarihi* (İstanbul: çağ yayınları, ts.), 3/390.

⁶ Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Mehmet Efendioğlu, “MUHADRAMÜN”, TDV İslâm Ansiklopedisi (Erişim 02 Kasım 2022).

⁷ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Özel, “MÂLİK b. ENES”, TDV İslâm Ansiklopedisi (Erişim 02 Kasım 2022).

⁸ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* (Beyrut: Daru'l Muessetu'l Er-Risale, 1985), 8/43-50.

⁹ Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dibâcü'l-müzheb*, 1/88.

90 ile 97 yılları¹⁰ arasında doğduğu sanılmaktadır. Ancak kaynaklar daha çok 93¹¹ (Milâdî: 712) yılında doğmuş olabileceği üzerinde dururlar¹². Doğum yeri ise Medine'nin nahiyelerinden Zülmerve köyüdür¹³. Mekke'den hac ya da umre ziyareti dışında hiç ayrılmamıştır.¹⁴ Bu hususta Medine'nin mânevi ikliminin etkili olduğu ayrıca burada elde ettiği zengin ilmî ortamın tesiri bulunduğu söylenebilir. Bu sebeple o gerek öğrenciliği gerek hocalığı zamanında başka bir yere gitme ihtiyacı hissetmemiştir. Hayatı boyunca Allah Rasûl'ünün (s.a.v) izinden gitmeyi kendine görev bilmiş ve bu yolda çeşitli içtihatlarla bulunmuştur. Kaynaklarda yer alan bilgilerden hareketle İmam Mâlik'in maddi açıdan refah içinde bir hayat sürdüğünü ve nihayet 179 yılında Medine'de vefat ettiğini söyleyebiliriz¹⁵.

İmam Malik b. Enes (Allah ondan razı olsun) uzun boylu, alımlı, iri yapılı, yakışıklı, sarışın, ak saçlı¹⁶, mavi gözlü ve gür sakallıydı¹⁷.

İsa b. Ömer el-Medenî şöyle dedi: Malik'in yüzünden daha beyaz bir yüz görmedim ve sakalı büyük ve geniş¹⁸.

Dış görünüşüne özen gösterirdi, güzel ve lüks giysiler giyerdi, yediğinin en iyisini seçerdi ve belki de cennet meyvesi gibisi yoktur diyerek muzı severdi. Kış mevsiminde istediğini

¹⁰ bkz Mansur Râbiḥ Büclul, *el-Medhal ilâ el-Mezheb el-Mâlikî* (Dımeşk-Suriye: Daru en-Nehda, 2006), 8.

¹¹ bkz Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lamî'n-nübelâ*, 8/49. ve el-İmam Celaleddin es-Suyuti, *Tezzyin El-Memalik bi Menâkib El-İmam Malik* (el-Magrib: Daru'l Rişad el-Hadisiyye- Daru'l Beyda, 2010), 7. Muhammed b. Muhammed b. Ömer Mahlûf el-Münestirî, *Şeceretü'n-nûri'z-zekiyye fi tabakâti'l-Mâlikîyye* (Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmiye, 2003), 43.

¹² Abdurrahman Ceziri, *Dört mezheb fikhî* (Daru'l kitap ansiklopedisi: tevhid sayfası, ts.), 48.

¹³ bkz. Ahmet Özel, "MÂLİK b. ENES", TDV İslâm Ansiklopedisi (Erişim 02 Kasım 2022).

¹⁴ Talip Türcan (ed.), *İslam Hukuku EL Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2019), 77. *Mâlik b. Enes Muvaḫḫa'*, çev. Ahmet M. Büyükçınar, Doç. Dr. Vecdi Akyüz, Ahmet Arpa, Dr. Durak Pusmaz, Abdullah Yücel (İstanbul: Beyan Yayınları, 1994), 1/41.

¹⁵ Abu Abdullah Muhammed b Sa'id b M ani'ı el Haşimi, *ef-Ṭabakâtü'l-kübrâ el-mütemmim li Ehl-i Medîne* (Medine: Mektebetü'l Ulumi ve'l Hikami, ts.), 5/444. ve Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 2/146. Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *el-Ma'ârif* (Kahire: el-Hey-etü'l-Misriyye, 1992), 499.

¹⁶ Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *el-Ma'ârif*, 498. Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâ'i'z-zamân mimma şebete bi'n-naḳl evi's-semâ' ev eşbetihü'l-ayân* (Beyrut: Dârü Sâdir, 1431), 4/138.

¹⁷ *İbn Kesir-el-Bidâye ve'n-nihâye büyük islam tarihi*, çev. Mehmet Keskin (İstanbul: çağrı yayınları, 2014), 4003.

¹⁸ Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 1/120. Burhânüddin İbrâhîm b. Ali b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dibâcü'l-müzheb*, 1/90.

kış, yaz mevsiminde istediğini yazın bulurdu¹⁹. Temiz giyinir, hava kararınca sarığını âlimlerin sünnetine göre çenesinin altına dolar, ucunu da omuzlarının arasına salardı²⁰.

İmam Malik, hadisle iştigal edeceği zaman madden ve manen bir hazırlık içine girerdi. Bu meyanda temizlenir, kılık kıyafetine çeki düzen verir güzel koku sürerdi. En güzel kıyafetlerini giymeye özen gösterir, sakalını tarardı. Yüzüğünde "Allah bana yeter, o ne güzel vekildir." Mealinde bir yazı mevcuttu.²¹

ez-Zübeyrî b. Bekkâr'dan (ö. 256/870) aktarıldığına göre²² Mâlik, Aden²³, Horasan ve Mısır'dan Medine'ye getirilen kaliteli beyaz kumaşlardan dikilmiş kıyafetler giyer ve güzel kokular sürünmeye özen gösterirdi. Bunu yaparken özellikle de Allah tarafından verilen nimetlerin ilim ehli üzerinde görünmesinin ayrı bir güzelliği olduğunu söylerdi²⁴. İlme ve dine hürmet etmekte o kadar aşırı idi ki²⁵, konuşmak isterse abdest alır, yatağının başucuna oturur, sakalını tarar, güzel koku sürer, izzet ve azametle otururdu. Sonra konuştu ve kendisine bu konu anlatıldı ve şöyle dedi: "Allah'ın Resulü'nün salat ve selamı onun üzerine olsun, hadislerini yüceltmeyi seviyorum²⁶."

eş-Şâfiî (ö. 204/820), (Allah ona rahmet etsin) dedi ki: İmam Malik b. Enes çok heybetliydi. Genelde suskundu, kendisine soru sorulmadığında pek konuşmazdı, bazen kendisine soru sorulduğunda ve uzun süre sessiz kalır, böylece soruyu soran kişi onun iyi durumda olmadığını düşünürdü, bir süre sonra ona cevap verirdi, soruyu soran kişi verdiği yanıtı sevinir ve bundan yararlanırsa, alçakgönüllülüğünden dolayı suskun kalırdı²⁷.

İbn Mehdi, Malik'ten daha korkusuz, daha akıllı²⁸, daha takvalı, daha zeki birini görmediğini söyledi²⁹.

¹⁹ bkz Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dîbâcû'l-müzheb*, 1/19-20. Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 1/114-119.

²⁰ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebi, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/70.

²¹ *İbn Kesir-el-Bidâye ve'n-nihâye büyük islam tarihi*, 4003.

²² Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 1/123.

²³ bkz Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ Ebû Zehre, *el-İmâm Mâlik: Hayâtühû ve 'aşruhû-ârâ'ühû ve fıkhu* (Kahire: Darul Fikr El-Arabi, 2020), 47-49.

²⁴ Büşra Refas Türkmen, *İmam Mâlik'in muvatta isimli eserinin tefsir ilmi açısından incelemesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2020), 31.

²⁵ Ebû'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb* (Dimeşk-Beyrut: Darü ibn Kesir, 1986), 2/350.

²⁶ Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dîbâcû'l-müzheb*, 1/109.

²⁷ haz. Dr. Saîd Kemalî, *Medhal ilâ Fikhi'l-Mâlikî*, Dürüs idâreti-l evkâf es-Sünniyye - Bahreyn (2015).

²⁸ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb* (Beyrut: Mektbetü'l İlmiyye, 1991), 10/9.

²⁹ Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 1/127.

Malik'in ilim konusunda saygı duyduğu, önemseydiği ve el üstünde tuttuğu ritüelleri vardı. Allah'ı tesbih ve tazimden dolayı yürürken hiç konuşma ve sorulana da cevap vermezdi. Çünkü o, yolda ilim sorulmasını ve bu konuda cevap vermenin ilime saygısızlık olduğunu düşünürdü. İlim ve fazilet ehlini yüceltmeyi severdi. Ve onun hakkında garip olan şeylerden biri de Medine'de bir hayvana binmemesiydi³⁰.

İmam Malik b. Enes radiyallahu anh ilimle din ilişkisi hakkında ilgili şöyle demiştir: Kendilerine yetiştiğim yetmiş kişinin Hz. Peygamberden rivayetle “Bu ilim dindir; onu kimden aldığınıza dikkat edin.” Deddiğini işittim. Fakat onlardan bu hususta bir şeyler öğrenmeye gayret etmedim. Oysa onların her biri kendilerine beytülmal verilecek kadar emin kimselerdi. Ne var ki ilim ehli değillerdi.³¹

Muvatta ravilerinden biri olan Ebu Mus'ab³² (ö.242) dersin işleyişi ile ilgili şu anekdotu aktarmıştır: Habib İmam Mâlik'e okurken ben Malik'in sağında kardeşim ise solunda otururdu. Habib genellikle metinden iki ila iki buçuk sayfa okurdu. Bu sayının üçe ulaştığına şahit olmadık. Halkada bizim dışımızda bulunanlar ise diğer taraftaydılar. Onlar yanımıza çok fazla sokulmaz dolayısıyla onların önümüzdeki metne çok fazla bakma imkanları bulunmazdı. Biz dersten çıktığımızda yanımıza gelirler ve kitaplarında yazılanları bizimkilerle karşılaştırırlardı³³.

Malik hayatını Emevî ve Abbâsiler döneminde geçirmiş fakat kendini devrindeki siyasî gelişmelerden mümkün mertebe uzak tutup tarafsız kalmayı tercih etmiştir³⁴. Her sultanın yanına gider, onlara iyilik yapmasını emrederdi, kötülükten alıkoyar ve nasihatler verirdi³⁵.

Halife Mehdi (ö. 169/785), hac yaparken İmam Malik'i çocukları Musa el- Hâdî-İlelhak (ö.169/170) ve Harun er-Reşîd'e (ö.193) hac hadis öğretmesi için çağırdığında Mâlik ilmin talebenin ayağına değil talebenin ilmin ayağına gitmesi gerektiğini söyleyerek menfi cevap vermiştir. Bu konuda Mehdi İmam Mâlik'e hak vermiş ve çocuklarının ona

³⁰ haz. Dr. Saîd Kemalî, *Medhal ilâ Fikhi-l Mâlikî*, Dürüs idâreti-l evkâf es-Sünniyye - Bahreyn (2015)

³¹ Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ Ebû Zehre, *el-İmâm Mâlik: Hayâtühû ve 'aşruhû-ârâ'ühû ve fîkhuh* (Kahire, 1365), 41.

³² Ahmed b. Ebû Bekr el-Kâsım b. el-Hâris ez-Zührî el-Kureşî 150 yılında doğdu İmam Mâlik'in *el-Muvatta*'sı rivayet edenlerden biridir, (ö. 242/857) yılında vefat etmiş.

³³ Abdülganî ed-Dakr, *al-İmamu Malik b. Enes imamu Dari'l-Hicra* (Dımeşk-Suriye: Darul kelam, 1998), 130.

³⁴ Ahmet Özel, “MÂLİK b. ENES”, TDV İslâm Ansiklopedisi (Erişim 02 Kasım 2022).

³⁵ Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ Ebû Zehre, *el-İmâm Mâlik: Hayâtühû ve 'aşruhû-ârâ'ühû ve fîkhuh*, 2020, 72-73.

gitmelerini emretmiştir. Musa ve Harun İmam Mâlik'in huzuruna gelip kendilerine hadis okumalarını isteyince Mâlik "bu şehirde öğrenci hocaya okur ve hata yaptığında hoca onu düzeltir"³⁶.

Ebû Abdillâh Muhammed el-Mehdî (ö. 169/785), İmam Malik b. Enes'ten (Allah ona rahmet etsin) ümmeti sırtlaması için kendisinden bir kitap ortaya koymasını istedi. İmam malik bu öneri üzerine Fas'ı işaret ederek "yeterlidir", Şam'a gelince, onların arasında benim adamlarımdan, el-Evzâî (ö. 157/774) var ve Irak halkına gelince, onlar Irak halkıdır³⁷.

Halife Mansûr'un (ö. 158/775)'un Hac sırasında Malik'le bir araya gelip onunla sohbet ettiği ve ona sorduğu ve ona cevap verdiği söylenir. O, Malik'e, kitabını yani Muvatta'yı sipariş etmek istediğini, bu kitabın kopyalarını çoğaltarak tüm Mısır'a, Müslüman ahaliye göndereceğini ve onlara, o kitabın içinde olanla amel etmelerini ve onun içinde yazanları aşmamalarını talimatlara uymalarını emredeceğini, Bundan başkasının bid'at olduğunu, çünkü ilmin aslını Medinelilerin rivayetlerinde ve onların ilminde gördüğünü söyledi. Bunun üzerine Mâlik ona: "Bunu yapma" dedi. İnsanlara daha önce de kıssalar anlatılmış, Hadisler ve rivayetler işitilmiş, her ümmet, Resulullah (s.a.v.)'in değişik sahabeleri ve başkaları tarafından kendilerine söyleneni, yapılanı almış ve onları şiddetle sarıldıkları şeyden döndürmek kolay değil, o halde insanları ve içinde bulundukları şeyi ve her ülkenin halkının kendileri için seçtiklerini kendine bırak³⁸.

Ca'fer b. Süleyman halifeliğinde İmam Malik'e (r.a.) vurdu³⁹ ve İmam Malik şöyle dedi: "Allah'ım onları affet, çünkü bilmiyorlar."⁴⁰

³⁶ bkz Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 1/20. Abdülganî ed-Dakr, *el-İmamu Malik b. Enes imamu Dari'l-Hicra*, 140.

³⁷ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/78. Abdülganî ed-Dakr, *al-İmamu Malik b. Enes imamu Dari'l-Hicra*, 135.

³⁸ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/78.

³⁹ Abu Abdullah Muhammed b Sa'id b M ani'ı el Haşimi, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ el-mütemmim li Ehl-i Medîne*, 5/441.

⁴⁰ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-aşfiyâ* (Mısır: matbaa se'adeti, 1974), 316. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/96. Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürkânî, *Şerhu ez-Zürkânî ala el-Muvatta* (Kahire: Mektebet-ü sekafeti ed' Diniyye, 2003), 1/9.

1.2. İmam Malik'in İlim Arayışı⁴¹

Medine'de tabiîn'den sonra ilmî birikim bakımından İmam Malik'e eş değer bir alim bulunmadığı söylenmektedir.

O, kaynaklarda yer aldığı şekliyle özellikle fıkıh ve hadis ezberi konularında keskin zekasıyla ön plana çıkmaktaydı⁴². İmam Mâlik Fukahâ-i Seb'â'⁴³ (Medîne'de yetişen yedi büyük fakih veya alim) ve sahabeden Saîd b. Müseyyeb ile teşriki mesaide bulunmuştur.

İmâm Malik'in ilim hayatına başlamasında ailesinin teşviki ve Medine'nin bir ilim merkezi olması son derece önemli bir rol oynamıştır. İmam Mâlik'in güçlü bir hafızası olduğu bilinmektedir. Bu da onun gün içerisinde birçok hadisi ezberlemesini ve evine döndükten sonra kayda geçirmesini sağlamıştır. Ayrıca keskin bir zekaya sahipti. Aynı anda genellikle dâhilerde bulunan keskin zekâ ve güçlü hafıza İmam Mâlik'in de ayrırcı bir özelliğidir⁴⁴. Bu hususta Kâdî İyaz b. Musa b. İyâd (ö.544)'ın Ebu Hanîfe'den aktardığı rivayet de zikredilenleri desteklemektedir.

Rivayete göre Ebu Hanife'ye: "Medine'nin çocuklarını nasıl buldun?" diye sorulduğunda o yaşlılarına göre Mâlik, üstünlüğü ile dikkat çekiciydi. Bir kişinin toplayabileceği tüm ilmi kendisinde topladığına şahit oldum⁴⁵. İmam Malik'in öğrenmek istediği şeylere karşı oldukça hırslı ve sabırlı olduğu bilinmektedir. Onun bu tutumu çeşitli durum ve olaylarda görülmüştür. Bir gün İbn Şihab ez- Zührî bayram namazından döndüğünde evinin önünde İmam Mâlik'i beklerken buldu ve Mâlik'i yemek yemek için içeri davet etti. Ancak İmam Mâlik: "Hayır, istemiyorum" dedi. İbn Şihab öyleyse ne istersin diye sorunca Mâlik kendisine hadis rivayet etmesi talebinde bulundu. Bunun üzerine İbn Şihab İmam Mâlik'e

⁴¹ Ebû'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf b. Hasen b. Ahmed el-Makdisî, *İrşâdü's-sâlik ilâ menâkıbi Mâlik* (Daru ibn Hazm, 1430), 147. Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 1/130. Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ*, 316-317.

⁴² Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin, *Hilyetü'l-evliyâ* ve *tabakâtü'l-aşfiyâ* (Beyrut: Mektbetu'l İlmiyye, 1409), 6/316-317. Ebû'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf b. Hasen b. Ahmed el-Makdisî, *İrşâdü's-sâlik ilâ menâkıbi Mâlik* (b.y.: Daru İbn Hazm, 1430), 147.

⁴³ Ebû Abdillâh Ubeydullâh b. Abdillâh b. Utbe b. Mes'ûd el-Hüzelî (ö. 98/716), Ebû Zeyd Hârice b. Zeyd b. Sâbit el-Ensârî en-Neccârî (ö. 100/718-19), Ebû Eyyûb Süleymân b. Yesâr el-Hilâlî el-Medenî (ö. 107/725), Ebû Muhammed (Ebû Abdirrahmân) el-Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Sıddîk el-Kureşî et-Teymî el-Medenî (ö. 107/725), Ebû Abdillâh Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid el-Kureşî el-Esedî (ö. 94/713), Ebû Muhammed Saîd b. el-Müseyyeb (el-Müseyyib) b. Hazn el-Kureşî el-Mahzûmî (ö. 94/713) ve Ebû Abdirrahmân Ebû Bekr b. Abdirrahmân b. Hâris b. Hişâm el-Mahzûmî (ö. 94/713)'dır.

⁴⁴ Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ Ebû Zehre, *el-İmâm Mâlik: Hayâtühû ve 'aşruhû-ârâ'ühû ve fıkhu*, 1365, 78-79.

⁴⁵ Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 1/147.

on yedi tane hadis rivayet etti⁴⁶. Ömrü ilimlerin teşekkül ettiği tedvin asrının ilk yarısına denk gelen İmam Mâlik, Medine ahalisinden olması ve hadis cem'i ameliyesinde bulunması sebebiyle ehl-i hadis ekolü içerisinde konumlandırılmıştır. Fakat İmam Mâlik'in ehl-i hadis ekolünden olması onun re'y'i ihmal ettiği anlamına gelmemektedir. Nitekim Muvatta adlı eserinin birçok yerinde re'y ile alakalı atıflar vardır.

Bilindiği üzere İbn Kuteybe (ö. 276/889) ve Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) İmam Mâlik'i re'y ehli arasında zikretmişlerdir⁴⁷. Güçlü zekâsı ve disiplini sayesinde ortaya çıkan başarısından dolayı hocalarının takdirini kazandı ve yirmi yaşlarında iken fetvâ vermeye başladı. İslâm dünyasının birçok bölgesinden, kendisinden hadis almak ve ders okumak için öğrenciler akın akın Medine'ye geldi. Hac vesileyle Hameyn'e gelen ulemâ ile görüşme fırsatı buldu⁴⁸. Kendisinden bir çok kişi hadis rivayet etmiştir. Bunlar arasında Şafîî, Zührî, Yahya b. Said el-Ensârî, Süfyan, Şu'be, İbn Mübarek, Evzaî, İbn Mehdi, İbn Cüreyc, Leys, Yahya b. Said el-Kettan, Yahya b. Yahya el-Endülüsî, Yahya b. Yahya en-Nisaburî'yi sayabiliriz.⁴⁹ Mâlik'in ders halkasında tartışma, gürültü olmaz, bunlardan mütevellit seslerin yükseldiğine şahit olunmazdı. Ders esnasında öğrencilerini bizzat kendisi takdim ederdi.⁵⁰ Halkada bulunanlar edepten ve belki de biraz da Mâlik'in heybetinden ötürü başlarının üzerinde bir kuş varmış gibi oturlardı. Onun öğrencilerden oluşan halka dışında Medineli fakihlerden oluşan bir halkası daha bulunmaktaydı. Ders esnasında kendisinin herhangi birine kitabını okuma adeti yoktu aksine öğrencileri ilgili metni ona okurlardı. Halkada ona ilgili metni okuyanların en meşhurlarından biri de bazı kitaplarını da kaleme almış olan Habib⁵¹ (ö.218) idi. Habib okuduğunda hatalı veya eksik bir şey söylemiş yahut aktarmış olursa İmam Malik onu derhal düzeltirdi ki bu da oldukça az rastlanan bir durumdu⁵².

⁴⁶ es-Seyd eş-Şerif Muhamad b Alavi, *İmamı Dari'l-Hicra Malik b. Enes* (Beyrut: Daru kütübi'l İlmiyye, 2004), 18.

⁴⁷ Kılıçer, M. Esat, "Büyük İslam Bilginlerinden İmam-ı Mâlik b. Enes", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* 8/80-81 (Şubat 1969).

⁴⁸ Talip Türcan, *İslam Hukuku EL Kitabı*, 77.

⁴⁹ *İbn Kesir-el-Bidâye ve'n-nihâye büyük islam tarihi*, 4003.

⁵⁰ bkz Abu Abdullah Muhammed b Sa'id b M ani'ı el Haşimi, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ el-mütemmim li Ehl-i Medîne*, 5/443. Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 1/13. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/65.

⁵¹ Habib ibn Ebu Habib Marzûk yada Rûzeyk el'Henefî el'Medenî el'Mısri, Mısır'da 218 yılında vefat etmiş.

⁵² bkz Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dîbâcû'l-müzheb*, 1/108. Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İntikâ' fi fezâ'ili's-selâseti'l-e'immeti'l-fukahâ' Mâlik, Ebî Hanîfe ve's-Şâfi'i* (Beyrut: Daru'l kütübi'l İlmiyye, ts.), 41-42.

1.3. İmam Malik'in Hocaları⁵³ ve Öğrencileri

İmam Mâlik'in ders aldığı hocaların sayısı ile ilgili çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Ebû Abdillâh Muhammed Zürkânî (ö. 1122/1710)'ye göre İmam Mâlik dokuz yüz hatta daha fazla alimden ilim tahsil etmiştir⁵⁴. Eş-Şârrî el-Gâfîkî (ö.210/825-826)'ye göre Mâlik'in ders aldığı hocalarının sayısı elli dokuzdur. Ayrıca o yirmi üçü kadın toplam seksen beş sahâbîden ders almış ve tabiinden kırk sekiz kişiden ilim tahsil etmiştir. Tabiinden ders aldığı kişilerin altısı hariç tamamı Medine'de ikamet etmekteydi. Bu altı kişi: Eyüp b. Beşir b. Kâ'b el-Basrî (ö.119), Ebu'z-Zübeyr Muhammed b. Müslim b. Tadrüs el-Esedî (ö.126/743-44), Ebu Said Abdu'l-Kerim b. Malik el-Cezeri (ö.127), Atâ' b. Ebu Müslim el-Horasani (ö.135/752), Ebû Ubeyde (Ebû Ubeyd) Humeyd b. Ebî Humeyd Tîrûye el-Basrî (ö.143/760), İbrahim b. Ebî Alba eş-Şâmi'dir (ö.152)⁵⁵.

1.3.1. En Meşhur Hocaları⁵⁶:

1-Ebû Osmân/Ebû Abdurrahmân Rebîa b. Ebî Abdurrahmân el-Medenî et-Teymî (ö. 136/753). Hadis derslerini aldığı sahâbî hocası Sâib b. Yezîd'in vefat ettiği yıl 82 (701) dikkate alındığında onun 70 (689) yılına yakın bir tarihte Medine'de doğduğu söylenebilir. Babasının adının Ferruh olmasından Fars asıllı olduğu anlaşılmaktadır⁵⁷. Rebî'atû'r-Re'y⁵⁸ lakabıyla tanınmış Medine'li meşhur fakihlerden biridir. Kuvvetli yapılı, güzel sözlü bir kişi idi. Çok konuşur, hem de iyi konuşurdu⁵⁹. O, Enes b. Malik'in (ö.93) yanında Abdullah b. Dinar (ö.127) ile Ebû Abdullâh Mekhûl b. Ebu Müslim Şehrâb b. Şâzel eş-Şâmî'den (ö.112) de çeşitli rivayetlerde bulunmuştur⁶⁰. İmam Malik ve Leys de kendisinden rivayetlerde bulunmuştur. Güvenilir bir ravi olarak bilinmesinin yanında üstün ahlaki özelliklere sahiptir⁶¹. Bir dönem Medine'nin müftülüğünü yapmıştır. İmam Mâlik fıkhi konularda Rebîa'dan çokça istifade etmiştir, Rebîa'dan birçok hadis rivayet

⁵³ bkz Ebû'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf b. Hasen b. Ahmed el-Makdisî, *İrşâdü's-sâlik ilâ menâkıbi Mâlik*, 1430, 153-407-412. Ebû Bekr (Ebû Abdillâh) Muhammed b. İsmâîl b. Muhammed el-Ezdî el-Endelüsî, *Esmâ'ü süyûhi'l-İmâm Mâlik b. Enes* (Kahire: nşr. M. Zeynühum M. Azeb, 1990).

⁵⁴ Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürkânî, *Şerhu ez-Zürkânî*, 1/53.

⁵⁵ Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürkânî, *Şerhu ez-Zürkânî*, 1/53.

⁵⁶ bkz Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 1/54. Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 10/6.

⁵⁷ Şükrü Özen, "Rebîa b. Ebu Abdurrahman" (İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 2007), 499-500.

⁵⁸ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/89.

⁵⁹ Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ Ebû Zehre, *el-İmâm Mâlik: Hayâtühü ve aşruhü-ârâ'ühü ve fıkhu*, 1365, 100.

⁶⁰ Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd* (Beyrut: Darul garb el-arabi, 2002), 9/414.

⁶¹ Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 9/414-416.

etmiş ve bu hadislerden az denmeyecek miktarını da Muvatta’ında zikretmiştir. Mâlik’in “Rebîa’nın vefatından sonra fıkıhın tadı kalmadı” sözünden onun Rebîa’nın fikhî konulardaki yetkinliğine hayran olduğu anlaşılmaktadır.⁶² Rebîa’nın İmam Mâlik’in fikhındaki etkisi oldukça fazladır. Öyle ki Rebîa’nın görüşlerinin İmam Mâlik’in fikhının temelini teşkil ettiğini söylenirse mübalağa edilmiş olmaz. Rebîa Medineli alimlerin herhangi bir konuda görüş birliğine vardıklarını gördüğünde bu görüşü âhâd haberlere tercih ederdi. Zira ona göre bu şekildeki bir ittifak âhâd rivayetlerden daha kuvvetli olup ayrıca sünnete daha uygun olma ihtimalini barındırmaktadır. Dolayısıyla amel edilmesi bakımından bunlar âhâd haberlere tercihe şayandır⁶³. Rebî’a’nın 136/753 yılında Enbâr’da⁶⁴ vefat ettiğini söyleyenler var ise de, Medine’de vefat ettiği haberleri de mevcuttur⁶⁵.

2- Ebû Bekr, Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah b. Abdullah b. Şihab b. Abdillah b. Haris b. Zühre b. Kilâb b. Mürre el-Kuraşi ez-Zührî. Muaviye'nin hilafetinin son zamanlarında takriben hicri 51’de (671) Medine’de doğmuştur.⁶⁶ Saçları uzun, sakalları seyrek, boyu kısaydı. Şakaklarındaki saçlar diğer yerlere göre daha seyrekti.⁶⁷ Tabiinden birçok kişiden hadis rivayet etmiştir.⁶⁸ Hadis tedvin edenler arasında ilk sırayı aldığı söylenmektedir. Hadis ilmindeki behresinin yanında tefsir, fıkıh ve ensâb/neseb ilimlerinde de otorite sahibidir. Abid ve zahid bir kimse olmakla birlikte kuvvetli bir hafızaya sahip olduğu belirtilmektedir.⁶⁹

Zührî’yle ilgili olarak Ahmed b. Hanbel’in “İnsanların hadisi, en sağlam senetli ve en güzel bir şekilde rivayet edeni Zührî’dir.”⁷⁰ Dediğinden bahsedilir. İmam Mâlik onun meclislerinde bulunmuş ve rivayet ettiği hadisleri alıp sonraki nesillere nakletmiştir. Hanbeli fakihlerinden İbn Kayyim el-Cevziyye (ö.751/1350) meşhur usul eseri İ’lâmü’l-muvakkı’ın isimli eserinde Muhammed b. Nuh’un (ö. 321) derlediği İmam İbn Şihâb ez-Zührî’ye ait birçok fetva olduğunu zikreder. O bu fetvaları sadece nakletmekle kalmamış

⁶² Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 10/259. Ebû’l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî, *Vefeyâtü’l-a’yân ve enbâ’ü ebna’i’z-zamân* (Beyrut: Daru Sadar, 1968), 290.

⁶³ Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ Ebû Zehre, *el-İmâm Mâlik: Hayâtühû ve ‘aşruhû-ârâ’ühû ve fikhuh*, 1365, 101-103.

⁶⁴ Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineverî, *el-Ma’ârif*, 496.

⁶⁵ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *et-Temhîd*, 5.

⁶⁶ Halit Özkan, “Zührî” (İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 2013), 544-549.

⁶⁷ *İbn Kesir-el-Bidâye ve’n-nihâye büyük islam tarihi*, 3751.

⁶⁸ *İbn Kesir-el-Bidâye ve’n-nihâye büyük islam tarihi*, 3750.

⁶⁹ Büşra Refas Türkmen, *İmam Mâlik’in muvatta isimli eserinin tefsir ilmi açısından incelemesi*, 38.

⁷⁰ *İbn Kesir-el-Bidâye ve’n-nihâye büyük islam tarihi*, 6089.

fıkıh konularına göre tertip edip üç fasikülden oluşan büyük bir kitapta toplamıştır. Öyleyse İbn Şihâb ez-Zührî fıkıh konusunda kitap telif eden en eski Müslüman alimlerden birisidir. Dahası eğer bu rivayet teyit edilirse İbn Şihâb ez-Zührî'nin Ebu Hanife ile eşzamanlı olarak veya ondan önce bu alanda kitap yazdığı anlaşılır⁷¹. Bir rivayette anlatıldığına göre, hicrî 124 veya 125 yılında vefat ettiği söylenmiştir. Sahih olan birinci kavildir⁷².

3- Ebû Dâvûd Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec İbn Hürmüz Medine ehlinin ikinci zümresinden sayılmaktaydı⁷³. İbn Hürmüz'ün ilmi yetkinliğinin yanında vakur bir kişiliğe sahip olduğu ve kendisine sorulan fıkhi meselelere genellikle bilmiyorum şeklinde cevap verdiği bilinmektedir⁷⁴. İmam Malik daha önce de belirtildiği gibi ilk hadis derslerini İbn Hürmüz'den almıştır. İmam Mâlik'in bir çok meseleye “bilmiyorum” şeklinde cevap vermesinde hocası İbn Hürmüz etkili olmuştur. “bilmiyorum” sözünü çokça söyleyince İmam Mâlik hocasından etkilenmiştir. İbn Hürmüz öncesi ve sonrasında yaşayan ihtiyatlı alimler arasında “bilmiyorum” şeklinde cevap vermenin yaygın olup olmadığı hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Fakat ilk dönem alimler arasında Hz. Ömer, oğlu Abdullah (73/693) ve Abdullah b. Abbas (ö. 68/687-88) gibi çeşitli meselelerde “bilmiyorum” demekten çekinmeyenlerin bulunduğu da malumdur⁷⁵.

4- Ebû Abdillâh Nâfi' b. Hürmüz⁷⁶ (Sercis, Kâvus) el-Medenî. Aslen Mağriplidir. Hakkında Nişabur veya Kabil'den olduğuna dair de rivayetler bulunmaktadır. Bunların dışında başka bir beldeye mensup olduğu da rivayetler arasında yer almaktadır⁷⁷. Takriben 30 (650-51) yılında doğduğu tahmin edilmektedir⁷⁸. Medîne-i münevverede yetişip, büyümüştür. Fıkıh ve hadîs ilimlerinde söz sahibi idi. Çok hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisi Müslümanlar ile Farisiler arasındaki bir savaşta esir düşmüştür ve Abdullah b. Ömer'in kölesi olmuştur⁷⁹. Köleliği sırasında Kur'an ve Sünnet konusunda

⁷¹ Mansur Râbih Büclul, *el-Medhal ilâ el-Mezheb el-Mâliki*, 19.

⁷² *İbn Kesir-el-Bidâye ve'n-nihâye büyük islam tarihi*, 3755.

⁷³ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/380.

⁷⁴ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *eş-Şikât İbn Hibbân* (Hindistan: Dâiretu'l Maârif el'Osmaniyye Haydarâbâd, 1973), 7/12.

⁷⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr* (Beyrut: Mektbetu'l İlmiyye, 1987), 5/224.

⁷⁶ bkz Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *el-Ma'ârif*, 460. Ebû'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 5/367. Ebû'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb*, 2/154.

⁷⁷ *İbn Kesir-el-Bidâye ve'n-nihâye büyük islam tarihi*, 3719.

⁷⁸ İbrahim Hatiboğlu, “Nâfi Abdullah b. Ömer'in âzatlı kölesi” (İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 2006), 286-287.

⁷⁹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 5/95-99.

derin ilim sahibi olma imkanı elde etmiştir⁸⁰. Abdullah b. Ömer'den onun efendisidir. Kendisinden hadis rivayetinde bulunduğu bilinmektedir. Abdullah b. Ömer dışında da bazı sahabilerden rivayetlerde bulunmuştur. Bunlar arasında Hz. Aişe ve Ümmü Seleme'nin yanında Rafi' b. Hadic, Ebu Said, Ebu Hüreyre'yi sayabiliriz. Tabiiinden de çeşitli rivayetlerde bulunduğu bilinmektedir.

Nafi' sika raviler arasında yer alır. Bu konuda İmam Buhari'nin Malik'in en sahih senedlerinin İbn Ömer ve Nafi' kanalıyla gelenler olduğunu söylediği aktarılır. Yine Ömer b. Abdülaziz'in Nafi'i Hz. Peygamberin sünnetini öğretmek üzere Mısır'a gönderdiği söylenir. Hicri 117'de vefat etmiştir.⁸¹

5- Ca'fer es-Sâdık Ebû Abdullah Ca'fer b. Muhammed el-Bâkır b. Ali Zeynel'âbidîn⁸² 80 (699) veya 83 (702) yılında Medîne-i münevverede doğdu⁸³. güzel yüzlü ve tatlı dilliydi. Bedeni sanki nûr saçıyordu. Yüzünün renginde beyaz ve kırmızı karışmış olup, tatlı bir çehresi vardı. Kuvvetli ve orta boylu idi. Kısa ve şişman değildi. Saçı kumrala yakındı. Hazreti Ali'ye çok benzerdi. Ehli Beyt'in soyundan gelmektedir. Tabiiler ve Medineli alimlerden biridir⁸⁴. Dedesi Zeynelâbidîn'in ölümü sırasında on beş yaşında olan Ca'fer-i-Sâdık, ilk bilgileri ondan ve babası Muhammed Bâkır'dan aldı. Babasının on dokuz yıl süren imâmetinden sonra kendisi de otuz dört yıl aynı vazifeyi devam ettirdi⁸⁵. ilimde, ma'rifette, zühd, takvâ, kanâat ve bütün güzel ahlâktaki üstünlüğünü, büyüklüğünü duymayan kalmamıştır. Büyükler gibi çocuklar arasında da meşhûr olmuştur⁸⁶. İmam Cafer -sonraki dönem Şii yaklaşımlarının aksine- ilk iki halifenin hilafetini kabul ederdi⁸⁷. Onlar hakkında sadece şükran duygusuyla hareket eder ve kendilerinden övgü ile bahsederdi. Hatta o, annesi tarafından ve annesinin anne annesi tarafından olmak üzere farklı iki soyağacından Hz. Ebu Bekir'in torunudur⁸⁸. Annesi; Ümmü Ferve Hz. Ebubekir'in oğlu Kasım tarafından torunudur.⁸⁹ Annesi tarafından anne

⁸⁰ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 10/412-413. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, 8/85.

⁸¹ *İbn Kesir-el-Bidâye ve'n-nihâye büyük islam tarihi*, 3719.

⁸² Ebû'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 327. Ebû'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb*, 2/20.

⁸³ Mustafa Öz, "Ca'fer es-Sâdık" (İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 1993), 1-3.

⁸⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/255.

⁸⁵ Mustafa Öz, "Ca'fer es-Sâdık", 1-3.

⁸⁶ "Ca'fer-i Sâdık", <https://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Islam-Alimleri-Ansiklopedisi/Alfabetik/C, ts>.

⁸⁷ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 10/104.

⁸⁸ Ca'fer es-Sâdık'la geniş bilgi için bk. Mustafa Öz, "Ca'fer es-Sâdık".

⁸⁹ Öüm tarihi belirtilmemiştir.

annesi ise; Esmâ bint Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Sıddîk'tir (ö. 73/692)⁹⁰. Bu sebepten “Ebu Bekir beni iki defa doğurdu⁹¹ derdi⁹². Yine Mâlik bu büyük imamın yanına gittiğinde ona ya namaz kılariken rastladığını ya da onun oruçlu olduğunu veya Kur'an tilavetiyle meşgul bulunduğunu ifade eder⁹³. Ayrıca hiçbir zaman abdestsiz Resûlullah (sav)'tan hadis rivayet etmediğini ve ne zaman yanına gitse oturduğu minderi kendisine verdiğini aktadır. Bu husus Cafer es-Sâdık'ın tevazuunu gösterdiği gibi onun nezdinde İmam Mâlik'in değerli bir kimse olduğuna da işaret eder. İmam Mâlik Cafer es-Sadık'tan hadis dersleri aldığı anlaşılmaktadır. Zira el-Muvatta adlı eserinde o Cafer Sadık'tan dokuz tane hadis rivayet etmiştir. Hicri 148 yılında vefat etmiştir⁹⁴.

6- Ebû Abdullah Muhammed b. el-Munkedir 54 (m. 684) senesinde Medine'de doğdu. İmam Mâlik'in hocaları arasında yer alır. Kendisi Medineli fıkıh alimlerinden olup aynı zamanda muhaddistir. Güvenilir kişiliğiyle ön plana çıkmıştır⁹⁵. Çok fazla okuduğu için kendisine okumanın efendisi anlamına gelen bir lakap takılmıştır. Kaynaklara bakılırsa İmam Mâlik'in her ne kadar az sayıda hadis rivayetinde bulunmuşsa da Muhammed b. el-Munkedir'den çokça istifade ettiği anlaşılmaktadır. Hicri 131 veya 135 yılında vefat etmiştir⁹⁶.

Geride saydıklarımızın dışında da İmam Mâlik birçok alimden ilim tahsilinde bulunmuştur. Fakat burada sayılanlar İmam Malik'in öğrencilik yaptığı en meşhur hocalarıdır⁹⁷. Ortak özellikleri ise Medine'de yaşamalarıdır. Tabiki İmam Malik, Hac için Hicaz'a gelen alimlerin birçoğundan da ilim tahsil etmiştir ve bu alimlerden çeşitli rivayetlerde bulunmuştur. Fakat alimin, özellikle muhaddislerin en önemli özelliklerinden biri olarak kabul edilen “ilim için yolculuk” kavramına İmam Malik'te rastlanılmamıştır. Çünkü İmam Malik ilmin Medine şehrinde olduğuna itikat etmiştir⁹⁸.

⁹⁰ Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *Şıfatü's-şafve* (Beyrut: y.y., 1979), 2/94.

⁹¹ Bu ifadeyle o soyunun iki farklı kanaldan Hz. Ebubakir'e dayandığını anlatmaktadır.

⁹² Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/255.

⁹³ bkz Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, *el-Cerh ve't-ta'dîl* (Hindistan: Haydarâbâd, 1952), 2/487. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/261-263.

⁹⁴ bkz Ebû'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 327. Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ*, 3/192.

⁹⁵ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *es-Sikât*, 5/350.

⁹⁶ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/408.

⁹⁷ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *et-Temhîd*, 66.

⁹⁸ Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ Ebû Zehre, *el-İmâm Mâlik: Hayâtühû ve 'aşruhu-ârâ'ühû ve fıkhu*, 1365, 106.

1.3.2. Öğrencileri⁹⁹:

İmam Malik'in zikri geçen hocaları kadar önemli bir diğer konu da şüphesiz öğrencileridir. Bilindiği üzere o hayatının büyük bir kısmını birçok farklı bölgeden Müslümanların kutsal beldeyi ziyaret amacıyla geldikleri Medine'de geçirmiştir. İslam beldeleleri arasındaki mutena konumu nedeniyle Medine hadis yolculukları yapanların da uğrak noktalarındandı. Böylece onlar Medine İmamı Malik'ten ders almış ve rivayetlerde bulunmuşlardır. Netice itibarıyla Hicaz, Yemen, Irak, Horasan, Şam, Mısır, Mağrip ve Endülüs gibi birçok farklı yerden kendisine öğrencilik yapmak üzere insanlar Medine'ye gelmiştir.

Ebû Muhammed ez-Zehebî (ö. 748/1348) İmam Malik'ten çok sayıda hadis rivayetinin yapıldığını şu şekilde ifade etmiştir: ((Hadis rivayetleri ezberleyen ve nakledenlerin neredeyse hepsi İmam Malik'ten aldığı rivayetleri ezberlemektedir. Ben bu konumda başka bir alim görmedim))¹⁰⁰.

Ebû Muhammed ez-Zürkanî (ö.1122/1710) şöyle demiştir: ((İmam Malik'ten hadis rivayet edenlerin sayısı oldukça çoktur. Öyle ki hiçbir alimin onun rivayetlerini nakleden kadar hadis rivayetçisi olmamıştır¹⁰¹..))

Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071) İmam Malik'ten hadis rivayet edenler hakkında bir kitap telif etmiş ve sayısının bine yakın olduğunu söylemiştir¹⁰².

1.3.3. İmam Malik'in En Meşhur Öğrencileri¹⁰³:

1- **Ahmed b. Ebî Bekr el-Kâsım b. el-Hâris ez-Zührî el-Kuraşî** (ö. 242/857). Bilinen adıyla Ebu Musab ez-Zührî'dir¹⁰⁴ ve Medinelidir. Hicri 150 yılında doğduğu

⁹⁹ bkz Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İntikâ' fî fezâ'ili's-selâseti'l-e'immeti'l-fukahâ' Mâlik, Ebî Hanîfe ve's-Şâfi'i*, 92-113. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/52. Ebû'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf b. Hasen b. Ahmed el-Makdisî, *İrşâdü's-sâlik ilâ menâkıbi Mâlik*, 1430, 153-433. Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 1/254-259.

¹⁰⁰ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/52. Mansur Râbih Büclul, *el-Medhal ilâ el-Mezheb el-Mâlikî*, 33. Abdurrahman bin Abdullah Es-Sâlan, *Usul el-Fıkh el-İmam Malik (Edilletuhu en-Nakliyye)* (Suudi Arabistan: El-İdaretul Amma li Sekafeti ve Neşr, 2003), 234.

¹⁰¹ Muhammed b. Abdülbakî ez-Zürkanî, *Şerhu ez-Zürkanî*, 1/57.

¹⁰² Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Tenvîrü'l-havâlik Şerhun ala-Muvafta* (Beyrut: Darul Kutub El-İlmiyye, 1971), 9.

¹⁰³ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İntikâ' fî fezâ'ili's-selâseti'l-e'immeti'l-fukahâ' Mâlik, Ebî Hanîfe ve's-Şâfi'i*, 92-113.

¹⁰⁴ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İntikâ' fî fezâ'ili's-selâseti'l-e'immeti'l-fukahâ' Mâlik, Ebî Hanîfe ve's-Şâfi'i*, 62.

söylenilmektedir. İmam Malik'in el-Muavatta'sından rivayetlerde bulunmuştur. Bunun yanı sıra Ebu Hâlid Müslim b. Hâlid el-Zencî (ö. 180/796 veya 797), Ebû İshâk İbrâhîm b. Sa'd b. İbrâhîm ez-Zührî (ö. 183/799), Ebû Hâşim Mugîre b. Abdîrrahmân b. Hâris el-Mahzûmî (ö. 186/802) ve Ebû Muhammed Abdül'azîz b. Muhammed b. Ubeyd ed-Derâverdi'den (ö. 187/803) de rivayetler nakletmiştir¹⁰⁵.

2- Ebû Amr Eşheb b. Abdilazîz b. Dâvûd el-Kaysî el-Âmirî el-Ca'dî Mısırlıdır. 140 (757) yılında Kahire'de doğdu. Doğum tarihi olarak 145 (762) ve 150 (767) yıllarının verilmesi yanında adının Miskîn, lakabının Eşheb olduğu da söylenmektedir¹⁰⁶. Denilir ki asıl adı Miskindir ve Eşheb lakabıdır. (ö. 204/820)¹⁰⁷ tarihinde Kahire'de vefat etti ve el-Karâfetü's-suğrâ adlı kabristanda İbnü'l-Kasım'ın kabri yanına defnedildi¹⁰⁸.

3- Ebû Abdullâh Abdurrahmân b. Kâsım b. Hâlid el-Utakî el-Mısırî (ö. 191/806) Mısırlıdır¹⁰⁹. İbnü'l-Kâsım'ın doğum tarihi hakkında biyografi uzmanları farklı görüşlere sahiptir. Bu konuda üç ayrı görüş belirtilmiştir: İbn Abdîlber (ö. 463/1071) ve İbn Haris'in zikrettiği birinci görüşe göre hicri 128 senesinde doğmuştur¹¹⁰. el-Kâdî İyâz'ın (ö. 544/1149) Kindî'den (ö. 252/866), Şirazi'den (ö. 691/1292), Ebu Tahir (ö. 280/893) ve İbn Bekir'den (ö. 829/1426) aktardığına göre hicri 132 senesinde doğmuştur¹¹¹. İbn Hallikân, İbn Hacer ve Muhammed Mahlûf'un (ö. 1941) görüşüne göre ise hicri 133 senesinde doğmuştur¹¹². İmam Malik'e yaklaşık yirmi sene öğrencilik etmiştir¹¹³. Hadis rivayetlerinde bulunmuş ve fıkıh öğrenimi görmüştür. Bunun yanı sıra Ebû Ruveyym Nâfi' b. Abdîrrahmân b. Ebî Nuaym el-Medenî (ö. 169/785), Leys b. Sa'd ve Ebû Mervân Abdülmelik b. Abdilazîz el-Kureşî el-Mâcişûn'dan (ö. 212/827) da rivayetler nakletmiştir¹¹⁴.

¹⁰⁵ bkz Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dibâcü'l-müzheb*, 1/140. İmam Mâlik, *el-Muvaţta'ı bi rivayet Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî* (Mecmuetül Furkan et'Ticariyye, ts.), 71. Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 3/180.

¹⁰⁶ Cengiz Kallek, "Eşheb el-Kaysî" (İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 1995), 462.

¹⁰⁷ Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dibâcü'l-müzheb*, 1/307. Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdîlber en-Nemerî, *el-İntikâ' fî fezâ'ili's-selâseti'l-e'immeti'l-fukahâ' Mâlik, Ebî Hanîfe ve's-Şâfi'i* (Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, 1431), 51-52. Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 3/263.

¹⁰⁸ Cengiz Kallek, "Eşheb el-Kaysî", 462.

¹⁰⁹ Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dibâcü'l-müzheb*, 1/465.

¹¹⁰ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdîlber en-Nemerî, *el-İntikâ'*, 50.

¹¹¹ Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 3/260.

¹¹² Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 6/252.

¹¹³ Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dibâcü'l-müzheb*, 1/467.

¹¹⁴ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 6/252.

4- **Abdullah b. Mesleme el-Ka‘nebî** (ö. 221/835) Medinelidir¹¹⁵. Önce Basra’ya ardından Mekke’ye yolculuk etmiştir. Ebû Bistâm Şu‘be el-Basrî (ö. 160/776), Leys b. Sa’d’ın (ö. 175/791) yanında İmam Malik’ten de hadis rivayetleri dinlemiştir. Uzun yıllar İmam Malik’e tâbi olmuştur. Mekke ya da Basra’da vefat ettiği söylenmektedir¹¹⁶.

5- **Ebû Mervân Abdülmelik b. Abdilazîz b. Abdillâh b. Ebî Seleme el-Macişûn**. Kureyşli fıkıh alimidir¹¹⁷. Medine halkının fetvaları ölümüne sebep olmuştur. Tam olarak bilinmemekle beraber Hicri 213 yılında vefat ettiği söylenmektedir¹¹⁸.

6- **Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad eş-Şeybânî** Kufelidir. Irak’ın Vâsit şehrinde hicri 132 senesinde doğmuştur¹¹⁹. Ebu Hanife’nin öğrencilerinden olup, onun fıkıh tedrisinden geçmiştir. Ebû Abdillâh Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778) ile Ebû Amr Abdurrahmân el-Evzâî’den (ö. 157/774) hadis rivayetleri dinlemiştir. İmam Malik’e üç yıl kadar öğrencilik etmiştir. Muvatta’dan rivayette bulunmuştur. kendisi şöyle söylemiştir; üç sene Mâlik’in yanında kaldım ve ondan 700’den fazla hadis dinledim. Denilir ki; eş-Şeybanî İmam Malik’ten yedi yüz kadar sözlü şekilde rivayet dinlemiştir. Hicri 189 yılında vefat etmiştir¹²⁰.

1.4. İmam Malik’in Telif Ettiği En Önemli Eserler¹²¹

İmam Malik’in telif ettiği çok sayıda eseri bulunmaktadır. Bunlardan yayımlanmış olanlar bulunmakla beraber henüz yayınlanmamış eserleri de mevcuttur. Bu mütevazi çalışmanın seyri boyunca meşhur eseri el-Muvatta¹²² dışındaki diğer kitaplarından bazılarını belirtmekle yetineceğim:

¹¹⁵ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a ‘lâmi’n-nübelâ*, 10/257.

¹¹⁶ Ebû’l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî, *Vefeyâtü’l-a ‘yân*, 3/40.

¹¹⁷ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İntikâ*, 58.

¹¹⁸ Ebû’l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî, *Vefeyâtü’l-a ‘yân*, 1/166. Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dîbâcü’l-müzheb*, 2/6.

¹¹⁹ bkz Ebû’l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî, *Vefeyâtü’l-a ‘yân*, 4/185. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a ‘lâmi’n-nübelâ*, 9/134. Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dîbâcü’l-müzheb*, 2/324.

¹²⁰ Ebû’l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî, *Vefeyâtü’l-a ‘yân*, 4/185.

¹²¹ bkz el-İmam Celaledin Es-Suyuti, *Tezyin El-Memalik*, 83. Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dîbâcü’l-müzheb*, 1/125. Muhammad İbrahim Ali, *İşlâhu’l-mezheb ‘inde’l-Mâlikiyye* (Dübe: Daru el-Buhus ve ed-Dirâsât el-İslâmiyye, 2000), 118-158.

¹²² bkz zEbû’l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü’l-medârik ve takrîbü’l-mesâlik li-ma ‘rifeti a ‘lâmi mezhebi* (Beyrut, 1998), 2/70. Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî, *el-Ğabes fî şerhi Muvatta ‘i Mâlik b. Enes* (Beyrut, 1992), 57.

- 1- İbn Vehb'e (ö.197/813) gönderdiği "Risâle fi'l-kader" adlı bir mektup bulunmaktadır. Bu mektupla ilgili araştırmalar mektubun varlığını kanıtlamış ve İmam Malik'in kaleminden olduğunu doğrulamıştır¹²³.
- 2- Kitâbun fi'n-nücûm ve menâzili'l-kamer İmam Mâlik'e isnad edilen bir diğer eserdir. Bu eseri Sahnûn et-Tenûhî (ö. 240/854) Ebû Muhammed Abdullâh b. Nâfi' es-Sâîğ el-Mahzûmî'den (ö. 206/822) rivayet etmiştir¹²⁴.
- 3- Risâletün fi'l-akdiyye ise İmam Mâlik'e isnad edilen bir başka eserdir. Bu eseri Muhammed b. Yûsuf b. Matrûh (ö.271/885) Abdullah b. Abdülcelîl'den rivayet etmiştir¹²⁵.
- 4- Halife Ebû Ca'fer Hârûnürreşîd'e (ö.193/809) Risâle fi'l-âdâb ve'l-mevâize adında yazdığı bir mektup bulunmaktadır. Ancak bu mektubun varlığı üzerine anlatılan rivayetler birbirinden kopuktur. Dahası İsmail el-Kadî İsmail b. İshak (ö.288), böyle bir kitabın bulunmadığını söylemektedir. İçindeki hadisler de bilinmemektedir¹²⁶.
- 5- Medine halkının bir araya getirilmesi üzerine Leys b. Saad'a yazdığı bir mektup bulunmaktadır¹²⁷.
- 6- el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: Tunus'lu Sahnûn et-Tenûhî (ö. 240/854), Esed b. Furat'tan okuduğu el-Esediyye'yi yanına gidip İbnü'l-Kasım'a Mısır'da arz etmiştir. İbnü'l-Kasım'la yaptıkları tashih ve ilaveleri Esed b. Furad kabul etmemiş, bu ikinci eser el-Esediyye'nin yerini alarak "el-Müdevvene" adıyla anılmıştır. Fıkıh konularına göre tertiplenmiş olup kırk bin mesele, dört bin hadis, otuz altı bin eseri (sahabe ve tabiûn kavli) içermektedir. İlk kez Mısır'da 1323'te yayımlanmış olan Sehnun'a ait bu eser, her ne kadar Malik'in kaleminden çıkmamış olsa da çoğu kez İmam Mâlik'e nispet edilir.

1.5. Malikî Mezhebinin Okulları¹²⁸

Maliki mezhebinin farklı zaman ve coğrafyalarda farklı alt ekollere ayrıldığı bilinmektedir. Bu okullar İmam Mâlik'in vefatından sonra öğrencilerinin zamanında

¹²³ Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik*, 2/90.

¹²⁴ Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik*, 2/91.

¹²⁵ Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik*, 2/92.

¹²⁶ Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dibâcü'l-müzheb*, 1/125.

¹²⁷ Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dibâcü'l-müzheb*, 1/126. Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik*, 2/94.

¹²⁸ Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 1/61.

ortaya çıkmıştır, şimdi her birinin karakteristik özellikleri ve en iyi temsilcileri üzerinde yüksek lisans tezinin sınırlarını aşmayacak şekilde durmaya çalışacağız.

1.5.1. Medine Medresesi

Medine Medresesi¹²⁹: İnsanların Malik'ten bir şeyler öğrenmek ve ondan haber almak için gelmelerinden dolayı Medine'deki ilk Maliki mezhebi medresesidir¹³⁰. Bu medresen hiçbir kitap günümüze ulaşmamıştır. Malik b. Enes'in öğrencileri Medine halkından ünlü insanlardı, onlara Medineliler deniyordu. Maliki kitaplarından bazılarına göz atarsak, (Medinelilerin rivayetlerinde) Malik'in kendisi hakkında bilgi sahibi olan öğrencileri olduklarını görürüz, yazdıklarından hiçbir şey günümüze ulaşmamıştır. Onların sözlerinden bir kısmı Medineli olmayanların kitaplarında bulunmuş, bir kısmı da sürgün edilen Endülüslülerin sözlerinden alınmıştır. Bu okul tamamen hadis okuludur. Hadis derken Malik b. Enes'i dinleyerek Allah ondan razı olsun. Bu medresesin şeyhleri, İmam Malik b. Enes'in talebelerinden olup, aralarında Malik'in yanında bulunan ve onu çok seven, takdir ve hürmet eden İbnü'l-Mâcişûn et-Teymî el-Medenî (ö. 212/827)¹³¹, ve aralarında Ebû Hâşim Mugîre el-Mahzûmî (ö. 186/802)¹³² ve Ebû Mus'ab Mutarrif b Abdillâh b. Süleyman el-Yesârî el-Hilâlî (ö.220/835)¹³³ de vardı. Ve bu üçü de adeta Medine ekolünün şeyhleri ve reisleri arasındaydı¹³⁴.

1.5.2. Mısır Medresesi

Mısır Medresesi¹³⁵: Bu tarihteki ikinci medresedir. Medinr medresesi ortaya çıkmasından sonra Mısır medresesi ortaya çıkmış ve bu medrese Malik hayattayken faaliyet göstermiştir. Bu medresenin şeyhi Ebû Abdillâh Abdurrahmân el-Utakî (ö.191/806)'dir ve Malik'in yanında yirmi yıl geçirmiştir. Bir öğrencinin şeyhinin yanında bu kadar uzun süre kaldığı gibi zamanımızda buna benzer bir bağlılık bilmiyoruz. İmam

¹²⁹ Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 3/2-35.

¹³⁰ Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 1/23. el-Hattab Ebu Abdullah Muhammed b Muhammed, *Mevâhibü'l-celîl fî şerhi Muhtaşarı Halil* (Beyrut: Mektbetü'l İlmiyye, 1995), 1/40.

¹³¹ Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dibâcü'l-müzheb*, 2/6.

¹³² bkz Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 3/3. Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dibâcü'l-müzheb*, 2/343.

¹³³ Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dibâcü'l-müzheb*, 2/340.

¹³⁴ Muhammad İbrahim Ali, *İştilâhu'l-mezheb 'inde'l-Mâlikiyye*, 62. Mansur Râbih Büclul, *el-Medhal ilâ el-Mezheb el-Mâliki*, 37-39.

¹³⁵ Muhammad İbrahim Ali, *İştilâhu'l-mezheb 'inde'l-Mâlikiyye*, 70-72. Şemsüddîn Abu Abdullah Mohammad b Mohammad b Abdurahman et-Tarabolsi, *mevahib celil fî şerhi muhtasar Halil* (b.y.: Daru'l Fikri, 1992), 40. Mansur Râbih Büclul, *el-Medhal ilâ el-Mezheb el-Mâliki*, 40-43.

Malik ona “git ders çalış” kelimesinden başka hiç bir şey dememiş ve İbnü'l-Kasım'ın rivayeti, Malik'in mezhepteki tüm ashablarının rivayetinden önce gelir¹³⁶. İbnü'l-Kasım, dünyanın en münzevi insanlarından biriydi ve en dindar, ibadet eden ve münzevi biriydi. Her zaman Allah ile birlikteydi ve Allah'a karşı dürüsttü, dili suskun ve konuşmazdı, kendi içine kapanıktı, her zaman gece kıyama kalkmak için hevesliydi. Aynı şekilde Mâlik'in sıkı dostlarından ve irade sahibi, çalışkanlığında ve kanaatinde benzersizdi¹³⁷. Aynı şekilde, İbnü'l-Kasım, bazılarının sandığı gibi, tamamıyla Malik'in takipçisi değildir. Tartışmalarda geçen toplam on altı meselede Malik ile aynı fikirde değildi. İbnü'l-Kasım'ın sözü, İmam Malik'in sözünden farklıdır. İbnü'l-Kasım, tartışmalarda birçok konuyu Malik'ten duymamış, Malik'in aktardığı gibi değil, kendisinden bahsetmiştir. Ancak Ebû Amr Eşheb b. Abdilazîz b. Dâvûd el-Kaysî (ö. 204/820)¹³⁸, birçok konuda İbnü'l-Kasım'ın rivayetiyle ona muhalefet etmesiyle ünlüdür ve bu nedenle Mısır ekolünde birçok konuda İbnü'l-Kasım'ın sözü ve Eşheb'in sözü olmak üzere iki görüş vardır. Ebû Muhammed Abdullah b. Vehb b. Müslim el-Fihri el-Mısri (ö.197/813), Malik ona Mısır alimi derdi, İbn Vehb aslında çok bilgili bir hadis alimiydi. O, dünyanın tanınmış hadis ezbercilerinden biridir ve bu nedenle, İbn Vehb ezberi olmasaydı Abdullah İbn Lahia'nın ilmi kaybolacaktı derler. Abdullah b. Lehîa b. Ukbe el-Hadramî el-Mısri (ö. 174/790) ömrü uzun olan büyük müridlerdendir. Çok seyahat etti, çok yazdı ve nakletti fakat kitapları yakıldı, dolayısıyla kayboldu. İbn Vehb yakılmadan önce, Abdullâh b. Lehîa'nın kitaplarını ezberledi¹³⁹.

Ebu Mus'ab der ki: Malik'in vefatından sonra onun görüşü hakkında bir şüpheye düşersek, İbn Dinar Ebû Muhammed İsmâ b. Dînâr, Ebû Hâşim Mugîre b. Abdirrahmân ve Malik'in önde gelen öğrencileri Abdullâh b. Vehb 'e yazarlardı ve cevabı bize gelirdi¹⁴⁰. Bir de edebiyatta, takvada ve ilimde Mısır halkının şeyhi olan Abdullah b. Abdilhakem b. A'yen b. Leys el-Mâlikî (ö.214/829)¹⁴¹, talebesi ise, Maliki mezhebinin ilk mukaddimesini yazan oğlu Muhammed b. Abdullah b. Abdilhakem'dir¹⁴².

¹³⁶ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9/120-125.

¹³⁷ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İntikâ*, 50.

¹³⁸ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İntikâ*, 51-52.

¹³⁹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9/223-234. Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 6/71-74.

¹⁴⁰ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 6/72.

¹⁴¹ Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 3/363. Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İntikâ*, 52-53.

¹⁴² Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 4/157.

1.5.3. Irak Medresesi

Irak medresesi¹⁴³: Bu okul, Medine okulun bir uzantısıdır, Malikilik üzerine eğitim gören Iraklıların çoğu, Abdurrahmân el-Basrî el-Anberî (ö. 198/813-14)¹⁴⁴ ve Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb el-Ka'nebî (ö. 221/836)¹⁴⁵ gibi bir dizi Hadis imamıydı, bunlar Ehl-i Hadis imamlarındandır. Ve Malik'in müritleri olan ve Abdullâh b. Mesleme Malik tarafından sevildi ve saygı gördü, Irak'a yerleşen bazı Medineli olan Irak okulunun kurucularından biriydi. Ebü'l-Abbas İbnü'l-Muazzel Ahmed b. Muazzel b. Gaylan el-Abdi el-Basri (ö.240/854)¹⁴⁶ gibi öğrencileri sayesinde mezhep yayılmıştır. Bunların arasında Bağdat halkının imamı olan Kadı Abdulvahhab'ın (ö.422)¹⁴⁷ da vardı. Ancak Mısır'a gitmek için Bağdat'tan ayrıldı. Gerçekten çok büyük kitapları vardır. *et-Telkîn fî-l Fikhi, el-İşrâf alâ Mezâhibi-l hilâf , Uyûnü'l Mecâlis* ve diğerleri¹⁴⁸.

1.5.4. Mağrib Medresesi¹⁴⁹

Fas Medresesi: Tunus'ta Kayrevân'da başlayan bu okul daha sonra Fas'ın kenar mahallelerine taşınmış ve okulun şeyhleri Malik b. Enes'in öğrencileri arasında yer almıştır. İbn Ziyâd Ebü'l-Hasen et-Tûnisî (ö. 183/799) İmam Malik'in Muvatta adlı kitabını İslam'ın Batısına getiren ilk isimdir¹⁵⁰. Bu ismin dışında Ebû Abdullâh Esed b. el-Furât b. Sinân el-Kayravânî (ö. 213/828)¹⁵¹ ve bunun dışındaki isimler de vardır. Bu isimler İmam Malik'ten daha sonra Sahnûn (ö. 240/854)¹⁵² lakaplı İmam Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî'den ders aldılar. İmam Abdüsselâm, Alî b. Ziyâd'ın talebeliğini

¹⁴³bkz Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 1/24. Muhammad İbrahim Ali, *İştilâhu'l-mezheb 'inde'l-Mâlikiyye*, 65. Mansur Râbih Büclul, *el-Medhal ilâ el-Mezheb el-Mâliki*, 43.

¹⁴⁴ Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dîbâcü'l-müzheb*, 1/238-239. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/519-520.

¹⁴⁵ Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 3/198-201. Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dîbâcü'l-müzheb*, 1/214.

¹⁴⁶ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/519-520. Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 4/5-14.

¹⁴⁷ Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 9/31-32.

¹⁴⁸ Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dîbâcü'l-müzheb*, 1/26-29. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/429-430. Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 7/220-227.

¹⁴⁹ Ömer el-Cidî, *Mebâthis fî Mezheb el-Mâtliki bil Mağribi* (y.y., 1993), 15-18. Abdülganî ed-Dakr, *al-İmam Malik b. Enes imamu Dari'l-Hicra*, 278-284. Muhammad İbrahim Ali, *İştilâhu'l-mezheb 'inde'l-Mâlikiyye*, 72-79. Muhammed Abdul Gani El-Bâcî, *El-Medhel ilâ Usul-i El-Fıkh El-Maliki* (Beyrut: Daru'l Lubnan li Tibaati ve Neşri, ts.), 46-52.

¹⁵⁰ Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 3/80-84.

¹⁵¹ Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 3/291-309. Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dîbâcü'l-müzheb*, 1/305-306.

¹⁵² Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dîbâcü'l-müzheb*, 2/30-40.

yaptı. Alî b. Ziyâd ise mezhebin sağlamlaşmasında büyük payı olduğu kabul edilir. Sahnûn'un ise mezhebin yerleşmesinde büyük payı olduğu kabul edilir¹⁵³.

1.5.5. Endülüs Medresesi

Endülüs Medresesi¹⁵⁴: Maliki mezhebini Endülüs'e kimin tanıttığı konusunda alimler arasında farklı görüşler vardır ancak Maliki mezhebi Endülüs'e İmam Malik b. Enes'in öğrencilerinin eliyle girdi, bunların en büyüğü arasında:

Malikilerin Endülüs liderlerinde biri olan Abdülmelik b. Habîb b. Süleymân es-Sülemî (ö. 238/853), gençliğinin ilk yıllarında İlbîre ve Kurtuba'da yaşamış ve orada ilim tahsil etmiştir. Malik mezhebi üzerine fıkıh okudu ve kıdemli alimlerden biri oldu. Şiir, tarih, fıkıh, sözlükler ve diğer bilimler hakkında yüksek bir bilgi sahibiydi.¹⁵⁵ Malik b. Enes'in öğrencileri arasında imamlarının en ünlüsü -Allah ondan razı olsun-Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî'dir (ö. 234/849). Maliki mezhebini Endülüs'te kuran odur ve onun Muvatta rivayeti, Muvattaların en meşhurdur¹⁵⁶. Endülüs'teki Hadis İmamlarının imamı olan Muhammed b. Vaddâh el-Kurtubî (ö. 287/900) gibi birçok büyük imamdır¹⁵⁷.

1.6. Malikî Usulü

Şafîliği hariç tutarsak diğer tüm fıkhi ekollerde olduğu gibi Mâlikî mezhebinde de usul yazımı furu fıkıhtan sonraya tekabül eder. Tabii ki bu Mâlikî mezhebinin usulünün mezhepten farklı olduğu anlamına gelmez. Zira sonraki dönem mezhep müntesibi usulcüler mezhebin usulünü ortaya koyarken mevcut fıkhi birikimi esas almış ve İmam Malik tarafından ortaya konulan çözümleri ve bu çözümlere varırken Malik'in izlemiş olabileceği yöntemleri esas almışlardır. Yine Malikten gelen rivayetler de usulün oluşturulmasında önemli rol oynamıştır.¹⁵⁸ Mezhebin usulünü aşağıdaki gibi kısaca özetleyebiliriz:

¹⁵³bkz Mansur Râbih Büclul, *el-Medhal ilâ el-Mezheb el-Mâlikî*, 46-52. Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 4/204-219.

¹⁵⁴ Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 3/113-127. Mansur Râbih Büclul, *el-Medhal ilâ el-Mezheb el-Mâlikî*, 79-378.

¹⁵⁵ Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dibâcü'l-müzheb*, 2/8-15.

¹⁵⁶ Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dibâcü'l-müzheb*, 2/352-354. Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, 3/379-392.

¹⁵⁷ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 6/390-391. Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî, *ed-Dibâcü'l-müzheb*, 2/179-181.

¹⁵⁸ Eyyüp Said Kaya, "Mâlikî mezhebi (Mâlikiyye)" (Ankara: TDV İslâm Ansiklopedisi, 2003), 519-535.

1.6.1. Kitap

Kur'an'ın sözlük anlamı: okumak, toplamak , bir araya getirmektir.

Kur'an, Allah tarafından Hz. Muhammed'e Arap dilinde indirilmiş, tevatür yoluyla nakledilmiş, iki kapak arasında yazılı, Fatiha suresinden başlayıp Nâs suresiyle son bulan ilahi kelamın adıdır.¹⁵⁹ Başka bir tarife göre, Peygamberimiz'e indirilmiş, mushaflarda yazılı, ondan tevâtüren nakledilmiş, okunması ile ibadet edilen, beşerin benzerini getirmekten âciz kaldığı nazm-ı celildir¹⁶⁰. Kur'an İslam dininin ilk kaynağıdır.onda külli kaideler ve bunların birçok açıklamaları vardır. Kur'an-ı Kerim hüccettir, tüm insanların onunla amel etmesi farzdır. İmam Malik Kur'an-ı Kerim'in İslam şeriatının tüm külliyatını kapsadığını ve dinin direği olduğunu beyan etmiştir. Zira onun Kur'an'a bakış açısı ihtilafa düşen ve kendi içinde çekişen alimler gibi olmamıştır¹⁶¹.

1.6.2. Sünnet

Sünnet: Hz. Peygamber'den nakledilegelen, hadis mecmualarında yer alan ona ait söz, fiil ve takrirlerdir¹⁶². Usulücülere göre ise Resulullah'tan sadır olan her türlü söz, fiil veya takrir sünnet denir¹⁶³. Sünnet üç kısma ayrılır¹⁶⁴:

1_ Kavli sünnet

2_ Fiil sünnet

3_ Takriri sünnet

Sünnet Kitap'tan sonra şer'î hükümlerin ikinci kaynağıdır. Kur'an: inançlar, ibadetler, ahlak, muameleler ve adabla ilgili İslâm'ın temel esaslarını ve kurallarını içeren anayasadır. Sünnet ise bütün bu konularda Kur'an'ın teorik olarak açıklaması ve pratik olarak uygulamasıdır¹⁶⁵. İmam Malik hadis imamlarından biri olmanın yanı sıra aynı

¹⁵⁹ Birişik, Abdulhamit, “Kur'an” (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 2002), 417-422. Talip Türcan, *İslam Hukuku EL Kitabı*, 143.

¹⁶⁰ Pr. Dr. Fahrettin Atar, *Fıkıh usulü* (İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi vakfı yayınları, 2014), 50.

¹⁶¹ Kattân Menna Halîl, *Tarihu et-Teşri el-İslami, et-Teşri ve 'l-Fıkh* (Riyad: Mektebet-u El-Mearif lil'Neşr ve el-Tevzi, 1996), 325-356.

¹⁶² *el_Muvâfakât İslâmi ilimler Metodolojisi, Şatibi*, çev. Dr. Mehmed Erdoğan (İstanbul: İz yayıncılık 13, 1993), 4/1.

¹⁶³ *Fıkıh usulü* Prof. Dr. Vehbe Zuhayli, çev. Dr. Ahmet Efe (İstanbul: Risale, 2017), 37.

¹⁶⁴ *İslam Hukuku Metodolojisi (Fıkıh usulü) Ebu Zehra*, çev. Pro. Dr. Abdulkadir Şener (Ankara, 1998), 93.

¹⁶⁵ Recep Songül (ed.), *Prof. Dr. Yusuf el_Karadavi Sünneti anlamada yöntem* (İstanbul: Nida yayıncılık, 2008), 90.

zamanda bir fıkıh alimiydi. Hadis rivayetçileri pek çok rivayetinde bunu tasdiklemiştir. Öyle ki alimler, bazı hadislerin en doğru isnat zincirinin İmam Malik'e ait olduğuna itibar etmektedirler. İmam Malik sünnet ikinci delil kaynağı olarak görmüş ve Kur'an gibi hüccet kabul etmiş¹⁶⁶.

1.6.3. Amel-i Ehl-i Medine¹⁶⁷

İmam Malik Medine hicret yurdu, Kur'an'ın nazil olduğu yer ve Resulallah (s.a.v) ve sahabelerinin yaşadığı yer olması hasebiyle gitmiştir. Medine ehli-halkı Kur'an'ın nazil olma sürecine tanıklık etmiş ve en iyi bilen topluluk olmuştur¹⁶⁸. Bunun yanı sıra Resulallah'ın (s.a.v) indirilen vahiyler ile ilgili yaptığı açıklamalara bizzat şahit olmuşlardır. Kur'an ve sünnet ile ilgili tüm bilgi ve tutumlara birinci dereceden şahitlik yaptıkları için diğer alimlerin ilim aramak için geldikleri Medine'den onlar hiç çıkmamıştır. Bundan dolayı Medine halkının bu süreçte elde ettiği ilim bir argüman niteliğindedir ve hakikati elde etmek için kullanılabilir¹⁶⁹.

1.6.4. Sahabe Kavli

Sahâbî örfen arkadaş olduğu söylenebilecek kadar bir süre Hz. Peygamberle birlikte bulunmuş kimselere denir.¹⁷⁰

Fıkhi bir kavram olarak “Kavlus-sahâbî” ise kısaca sahâbe fetvalarını ve içtihatlarını ifade eder.¹⁷¹

İmam Malik mezhebi içerisinde Resulallah (s.a.v) ile ilgili bir mesele hakkında doğru çıkarımı bulamadığı zaman sahabelerinin konu ile ilgili sözlerini esas almıştır. Eğer sahabenin mesele hakkındaki sözleri kendi çıkarımına zıt değilse bunu delil olarak sunmuştur. İmam Malik'in el-Muvatta eseri en iyi yorumları ve en isabetli maksatları belirtmek amacıyla, sahabenin ve sahabenin takipçilerinin birçok sözünü içermektedir¹⁷².

¹⁶⁶ Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed el-Bağdâdî, *el-Muḥaddime fî uşûli'l-fıkh* (Beyrut: nşr. Muhammed b. Hüseyin es-Süleymânî, 1996), 220. Ebü'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd et-Tüçîbî el-Bâcî, *İḥkâmü'l-fuşûl fî aḥkâmî'l-uşûl* (Beyrut: Darul Kutub El-İlmiyye, 2003), 355.

¹⁶⁷ *Mâlik b. Enes Muvatta'*, 1/39-40.

¹⁶⁸ Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî, *Mecmû'u fetâvâ Şeyḫilislâm Ahmed Ibn Teymiyye*, ts., 20/303-304.

¹⁶⁹ Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed el-Bağdâdî, *el-Muḥaddime fî uşûli'l-fıkh*, 228.

¹⁷⁰ Talip Türcan, *İslam Hukuku EL Kitabı*, 184.

¹⁷¹ Pro. Dr. Abdullah Kahraman, *Fıkıh usulü* (İstanbul: Rağbet yayınları, 2016), 253.

¹⁷² Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-Mısırî el-Karâfî, *Şerḫu Tenkîhi'l-fuşûl* (Kahire-Mısır: Mektbetu el-Külliyât el-Ezheriyye, ts.), 2/44.

1.6.5. Mesâlih-i Mürsele

“Mesâlih-i mürsele”, “mesâlih” ve “mürsel” kelimelerinden mürekkeptir, “mesâlih” “maslahat”ın cemidir. “Maslahat”, yarar, menfaat ve iyiliğe vesile olan şey demektir. “maslahat”ın zıddı “mefsedettir. “mürsele” lügatta salıverilmiş, herhangi bir kayda veya şarta bağlanmamış demektir. mesâlih-i mürsele de sözlük anlamıyla irtibatlı olarak herhangi şarta/kayda bağlanmamış maslahatları ifade eder.¹⁷³ Fıkıh usulünde mesâlih-i mürsele, naslar tarafından itibar edildiğine veya ilga edildiğine dair delil bulunmayan, bununla birlikte icra edilmesi halinde toplumsal bir menfaatin hasıl olabileceği menfaat ihtifa eden durumlardır.¹⁷⁴

Mesâlih-i mürsele İmam Malik’in mezhebinde esas aldığı temel kaidelerden biri olmuştur. Tam olarak karşılığı; şeriatın hükümsüz kıldığı veya net bir değerlendirmesi olmayan zararın uzaklaştırılması ya da faydanın getirilmesidir. Çünkü şer’i yükümlülüklerin esasları ister gerekli ister eksiklik isterse de iyileştirme amaçlı olsun, öncelikle fitrat ve ahlaktaki gayelerini korumak üzerine bina edilmiştir¹⁷⁵.

1.6.6. Kıyas

Kıyas sözlükte, takdir ve Müsavat (eşit olmak) demektir.

Terim olarak, aralarındaki ortak bir illet (hükümün sebebi ve gerekçesi) dolayısı ile bir hüküm konusunda fer’in asıl ile eşitlenmesidir¹⁷⁶. Başka bir tarife göre, Kıyas, ortak illet vasıtasıyla hakkında nass bulunan meselenin hükmünü hakkında nas bulunmayan meseleye taşımaktır.¹⁷⁷ İmam Malik’e hayızdan temizlenen kadın, su bulamazsa teyemmüm edebilir mi? diye sorduklarında: “evet teyemmüm etsin. Onun hali cünüp kimsenin li gibidir. Su bulamayınca teyemmüm eder”, dedi¹⁷⁸.

¹⁷³ *Fıkıh usulü*, 196.

¹⁷⁴ Talip Türkan, *İslam Hukuku EL Kitabı*, 174.

¹⁷⁵ Dr. Abdul Kerim Zêydan, *el-Veciz fî Usul el-Fıkhi* (Muessetu’l Er-Risale ve Mektebu’l Kütrubah, ts.), 356-357.

¹⁷⁶ M. Beşir Eryarsoy, *Fıkıh usulüne giriş, İbn Useymîn* (İstanbul: Guraba yayınları, ts.), 35.

¹⁷⁷ *İslam Hukuku Metodolojisi (Fıkıh usulü)* Ebu Zehra, 189.

¹⁷⁸ *Mâlik b. Enes Muvatta’*, 1/127.

1.6.7. Sedd-i Zeraî¹⁷⁹

Yani dinin emirlerini ihmal ve onlara hile yapılmasına veya kayıtsız da olsa, Şer'i mahzurların vukuuna yol açan yollara mani olmaktır.

İmam Malik sedd-i zeraî konusuyla yakından ilgilenmiş¹⁸⁰, üzerine uzun ve derin çalışmalar gerçekleştirmiştir. Öyle ki çok sayıda alim İmam Malik'in bu çalışmalarından ötürü sedd-i zeraîyi maliki mezhebinin özelliklerinden biri olarak addetmiştir. Şâtıbî (ö. 790/1388) el-İ'tisâm'da eserinde İmam Malik'in sedd-i zeraî konusu için gösterdiği titizlik ve ilgi hakkında abartı derecesinde olduğunu beyan eden tabirler kullanmıştır¹⁸¹.

¹⁷⁹ *Fıkıh usulü*_Prof. Dr. Vehbe Zuhayli, 115. *İslam Hukuku Metodolojisi (Fıkıh usulü)* Ebu Zehra, 247.

¹⁸⁰ Kattân Menna Halîl, *Tarihu et-Teşri el-İslami*, 334.

¹⁸¹ Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtıbî el-Gırnâtî (ö. 790/1388), *el-İ'tisâm*, ts., 270.

BÖLÜM 2: SEDD-İ ZERÂİ VE ŞER'Î SİYÂSET

2.1. Dil Açısından Sedd-i Zerâinin Tanımı

Sedd: Dil bilgisel anlama göre sedd (سد)¹⁸² kelimesi Arapçada sin ve dal harflerinden oluşmakta ve sözlükte bir şeyin içinin doldurulması anlamına gelmektedir. Engellemek veya bir şeyin önünü kapatmak anlamında kullanılmaktadır. Bundan dolayı iki şeyin arasındaki engeli veya bir şeyin önünü kesme durumu sedd kelimesi ile ifade edilmektedir¹⁸³. Südüd (السُدود): Bir şeyin önünün veya içinin bir biçimde tıkanması veya çıkışının engellenmesi anlamına gelmektedir.

Sedd (السد): Tıkamak, kapamak ve mâni olmak anlamında kullanılmaktadır¹⁸⁴. Sedd (السد): Engel. Böylece öğretici ve genel bağlamda kelimenin iki anlamı da kullanılmaktadır. Feyyûmî (ö. 770/1368-69) ve diğer dil bilginleri kelime üzerine çeşitli tanımlamalar yapmıştır. Örneğin İbnü's-Sikkî (ö. 244/858) şöyle demiştir: Her dağ aynı zamanda bir engeldir, süddür (السُد). Arapçada sad harfî ile yazılan ve okunuşları birbirine yakın olan sadu (صَدُ) ve sudu (سُدُ) kelimeleri de engellemek ve engel anlamlarına gelmektedir. Zeccâc (ö. 311/923) kelimeyi fetha ile okumuş ve tanımını bu okuma üzerinden yapmıştır¹⁸⁵. (Arapça dilinde harfler üzerindeki harekeler büyük bir öneme sahiptir. Zira harflere sesleri bu harekeler üzerinden verilir. Arapçada aynı harflerle yazılan ancak sadece harekesi farklı olduğu için farklı anlamlara gelen çok sayıda kelime bulunmaktadır. Bu durum dile zenginliğini veren bir diğer özelliği olarak bilinmektedir.) Aynı şekilde Ebû Ubeyde (ö. 209/824) ve Ahfeş (ö. 292/904) bu seslendirme üzerinden tanımını yapmıştır.

ed-Dârî (ö. 120/738) ve el-Basrî (ö. 154/771) sin (س) harfini fetha () ile okumuş ve tanımını bu seslendirme üzerinden yapmıştır. Nâfi' (ö. 169/785), Ebû Bekr Âsım b. Behdele (ö. 127/745) ve el-Hadramî (ö. 205/821) sin harfini damme (◌ُ) ile tanımladığını

¹⁸² bkz Ebû's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *en-Nihâye fî ġarîbi'l-ġadîş ve'l-eşer* (Beyrut, 1979), 352-353.

¹⁸³ bkz Ebu el-Husn b. Faris b. Zekerîya, *Mücem Mekâyis-i el-Lûgati* (Kahire: Daru'l Fikri, 1979), 66. Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmulî et-Taberî el-Baġdâdî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an* (Mekke: Mektebet-u Terbiyye ve Neşri, ts.), 494. Ebüssuûd Muhammed b. Muhammed b. Mustafa, *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm* (Beyrut: İhya'u tûrasu'l Arabî, ts.), 244.

¹⁸⁴ bkz el-Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitabu'l Ayn Merteben âlâ Hurûf el-Mücem* (Beyrut: Daru'ul ilmiyye, 2003), 229. Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-belâġa* (Beyrut: Daru kütübi'l İlmiyye, ts.), 1/444.

¹⁸⁵ Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Daru'l cebel ve Daru Lisânü'l-'Arab, 1988), 96.

dört farklı konu içerisinde belirtmiştir. Aynı şekilde Ebû Umâre Hamza b. Habîb (ö. 156/773) ve Kisâî (ö. 189/805) sin harfini damme ile okuyarak tanımlamıştır.

Südûd (السُّود): Kötülüğün yitip gitmesi anlamına gelmektedir. Yerle gök arasında bir perde, engel manasında kullanıldığı için mecazdır¹⁸⁶.

Arapça olan zerâi' kelimesinin de birçok anlamı vardır. Bunlardan ilki “uzanmak ve hareket etmektir. Bunun dışında zerâi' kelimesi, “yol, vesile, bahane, geçit ve sebep” anlamlarına gelmektedir¹⁸⁷. Örneğin; filanca kişi şu vesileyle aracılık yaptı, amacına ulaştı. ez-Zeriêtü (الزريعة) kelimesinin çoğul hali (الزرائع) ez-zerâidir.

ed-Deriê (الدرية) Hedef, siper, gibi anlamlara gelen derîe; avcının avından gizlenmek ve fırsat bulduğunda da ateş etmek için siper olarak kullandığı deveyi ifade eder. Bu anlamda avcının avına ulaşmada vesîle olarak kullandığı derîenin (devenin) vesîle olması ile zerîa arasında bir anlam ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır¹⁸⁸. Ayrıca dişi deve manasına gelen “nâkatü” kelimesi de zerîa kelimesine hamledilir¹⁸⁹. Zerî (ذريع): İki kol arasındaki genişlik anlamına gelmektedir.¹⁹⁰

ez-Zeriêtü (الزريعة): Halka (الحلقة) kelimesi “atıcının üzerinde atış talimi yaptığı atış tahtası, hedef tahtası veya hedef halkası” demektir. Burada atış eğitimi yapan kimse bu halka ya da tahtayı yaralama veya atış talimine vesile, sebep yaptığından dolayı, söz konusu vasıtalarda zerîa olarak da isimlendirilmiştir¹⁹¹. ez-Zerâ (الزراع): Gökyüzündeki yıldızlardan birine verilen isimdir. Araplar bu yıldız için şöyle demektedir: Gökyüzünde zerâ yıldızı belirlediği zaman bu demektir ki güneş yaklaşmıştır ve ışınlarının/ışığının şiddeti artmıştır¹⁹².

¹⁸⁶ Muhammed b Muhammed b Abdul Rezzak el-Huseynî Ebu el-Fayz, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs* (küvet: Daru'l Hedayâ, 1965), 10.

¹⁸⁷ Youssoufa Soumana, *İslam aile hukukunda sedd-i zerâi ve hukuki sonuçları* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 14.

¹⁸⁸ Pro.Dr. Şevket Topal, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi Kötülüğe Götüren* (İstanbul: Ensar neşriyat, 2015), 31.

¹⁸⁹ Fatma Demirci, *İslam hukukunda Sedd-i zerâi delilinin kullanılışı* (İzmir-Türkiye: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 20.

¹⁹⁰ bkz İsmail b Hammed el-Cevherî, *Tâcü'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye* (Beyrut: Daru'l İlm lil'Melayyin, 1987), 1211.

Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Fâ'ik fi garîbi'l-hadîs* (Lubnan: Daru'l Ma'irife, ts.), c. 1.

¹⁹¹ Mukaddes Toprak, *İslam Hukuk usulünde Sedd-i Zerai'nin delil oluşu* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 26.

¹⁹² el-Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitabu'l Ayn*, 69.

2.2. Sedd-i Zerâin Terimsel Kullanımı Açısından Tanımı

Şatıbî'ye göre (ö. 790/1388) zeraî: "Kendisinde maslahat bulunan şeyi mefsedete aracı/vesîle kılmaktır."¹⁹³ Şeklinde tanımlanmıştır. Karâfî'ye (ö. 684/1285) göre sedd-i zerâi: kötülüğe/mefsedete götüren yolların kapatılması veya engellenmesidir¹⁹⁴. Bâcî (ö. 474/1081) ve Şevkânî (ö. 1250/1834) zerâi'yi şöyle tarif etmiştir: "Zerâi', görünüşte mubah olup, yasaklanan fiile götüren vasıta"dır¹⁹⁵. Ebû Bekr İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148) şu şekilde tanımlamıştır: (Sedd-i zerâi aslında caiz olan ancak harama yol açması nedeniyle yasaklanan tüm hükümlerdir)¹⁹⁶.

Prof. Dr. Vehbe Zuhayli şöyle demiştir: içinde mefsedet veya mazarrat olduğu için haram olan şeye ulaştıran her türlü vasıtayı yasaklamaktır¹⁹⁷. el-Mazerî, Abdulvahhab'ın (ö. 422/1031) Telkin'i üzerine yaptığı şerhte şöyle bir tarif vermektedir: "Sedd-i zeri'a, caiz olmayana yol açmaması için, caiz olanı yasaklamaktır"¹⁹⁸. İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) şöyle demiştir: (Zerîe bir şeye vesile olan yol açan şey anlamına gelmektedir)¹⁹⁹. Ebû Zehre (1898-1974) zerâi'yi şöyle tarif etmiştir: haram veya helâi'e vâsita olan şeylerdir, diye tanımlayabiliriz. Haram'a vâsita olan şey haram, mübah'a vâsita olan şey mübah, vâcib için zarûri olan şey vâcib olur²⁰⁰.

Feth-i Zerâi Yaklaşımları: İnsanın hayattan dilediği şeylerin doğruluğuna, hakikatine ve sağlığına dair hükümlerin verildiği alan olarak ele alınmaktadır. Eğer herhangi bir durum veya yaklaşım aslında kötü ve zararlı ise, insanın bekasını korumak ve bu bekayı iyileştirmek için, durumu daha iyi bir konuma taşımaya yardımcı olmaktadır.

¹⁹³ Pro.Dr. Şevket Topal, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi Kötülüğe Götüren*, 24.

¹⁹⁴ Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdîrahmân el-Mısrî el-Karâfî, *ez-Zâhire* (Beyrut. Lubnan: Darü'l garbi'l islami, 1994), 1/158.

¹⁹⁵ Ebû'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd et-Tücebî el-Bâcî, *İhkâmü'l-fuşûl fî ahkâmî'l-uşûl* (Beyrut. Lubnan: Müessesetü er-Risale, 1409), 567.ve Şevkânî, *İrşâdü'l-fuḥûl ilâ tahkîki'l-haḳ min 'ilmi'l-uşûl* (Dimeşk: Darul Kutub el-Arabi, 1999), 1007.

¹⁹⁶ Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî, *Ahkâmü'l-Kur'an* (Beyrut. Lubnan: Darü'l cili, 1987), 185.

¹⁹⁷ *Fıkıh usulü* Prof. Dr. Vehbe Zuhayli, çev. Dr. Ahmet Efe (İstanbul: Risale, 2017), 115.

¹⁹⁸ Prof. Muhammed Tahir bin Aşur . " ' ISLAM HUKUK • FELSEFESİ Gaye Problemi Mekasidu'-Şeri'ati'l-İslamiyye, çev. Doç.Dr. Vecdi Akyüz Doç.Dr. Mehmet Erdoğan (İstanbul: İz yayıncılık, 1996), 190.

¹⁹⁹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî, *İ'lâmü'l-muvakkî'in 'an rabbi'l-âlemîn* (Beyrut: Darul Kutub el-İlmiyye, 1991), 3/57-120.

²⁰⁰ *İslam hukuk ekolleri ve maslahat teorisi Mustafa Ahmed ez-Zerka*, çev. Dr. Ali Pekcan (İstanbul: Rağbet yayınları, 2007), 247.

2.3. Feth-i Zerâi' ve Sedd-i Zerâi'nin Kitaptan Delilleri

Kur'an-ı Kerim'de sedd-i zerâi hükümlerinin muhafaza edilmesine dair pek çok ayet bulunmaktadır. İbn Kayyim İ'lâmü'l-muvakkı'în isimli eserinde sedd-i zerâi hükümlerinin muhafaza edilmesi hususuna geniş bir yer vermiş ve dikkat çeken açıklamalar yapmıştır²⁰¹. Aynı şekilde müfessirler de yönelimleri ve meşreplerinin eğilimlerine göre farklılık gösterse de bu ayetlerin önemini ve dindeki yerini sıklıkla belirtmişlerdir.

Kur'an-ı Kerim'de feth-i zerâi ve sedd-i zerâinin geçerliliği hususunda birçok delil bulunmaktadır. Feth-i zerâinin anlamı; Yüce Allah'ın emirlerinin zorlaştırılıp can sıkıcı bir hale getirilmesi değil, talep edilen için öne sürülen vesile ve vasıtaların farklı durumlara yol açmamasını sağlamak için bunların sıhhatini tespit etmek olarak ifade edilmektedir. Sedd-i zerâinin anlamı ise; Yüce Allah'ın bazı hususları yasaklaması ve bunlara yol açan her şeyi menetmesidir. Ayrıca yasaklanan ve haram kılınan bu hususlar için öne sürülen vasıta ve vesilelere karşı dikkatli olunmasını emretmektedir. Tam olarak anlaşılması için bu konuyu Kur'an'dan iki örnekle inceleyeceğiz²⁰².

2.3.1. Feth-i Zerâinin Kitap'tan Delilleri

1-Yüce Allah Kur'an'da Cuma namazına çağrıldığında alış-verişin bırakılmasını emretmiştir. İlgili ayetten net bir şekilde anlaşıldığı üzere Yüce Allah namaz için çaba ve gayret gösterilmesini emretmektedir. Bu Yüce Allah'ın emrettiği ve başlı başına kasıtsız olan bir vasıta/durumdur. Zira bu vasıta/vesile Allah'ın kullarına vacip kıldığı namaz farzının eda edilmesi için açık bir emir olarak verilmiştir²⁰³.

Bu ayete binaen, Cuma namazına çağıran ezan okunduğu takdirde alışveriş ve benzeri işlerin bırakılması emredilmiştir. Burada kastedilen anlam alışverişin yasaklanması değildir. Cuma namazı için alışverişe ve diğer işlere ara verilmesidir. Zira Yüce Allah şu

²⁰¹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî, *İ'lâmü'l-muvakkı'în*, 3/14.

²⁰² bkz Muhammed Hîşâm El-Burhânî, *Sedd-i Zerî' fî eş-Şeriet-i el-İslamiyye*, 349. İbrahim b. Mahana b. Abdullah b. el Mahana, *Sedd-i zerâi' inda Şeyhülislâm İbn Teymiyye*, 221.

²⁰³ bkz Muhammed Hîşâm el-Burhânî, *Sedd-i Zerâi fî eş-Şeriet-i el-İslamiyye* (Daru'l fikri Dimeşk: Camiatu Kahire, 1985), 349-350. Atâ Mehdî Felîh, *Sedd-i Zerâi delil-ü'n minel edilet-i'l ahkâm eş-Şer-iyye* ts., 26. Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebu Bekir b. Ferh el-Ensari el-Hazreci Şemseddin el-Kûrtûbî, *el-Cami-u'l Ahkam El-Kur'an* (Darul Kutub el-Misriyye, 1964),18/107.

ayette alışverişin caiz ve meşru olduğunu belirtmiştir²⁰⁴: (Oysa Allah alışverişini helal, faizi haram kılmıştır)²⁰⁵.

2-Yüce Allah Tövbe suresinde Allah yolunda mal ve canla cihat edilmesini emretmiştir ve bunun daha hayırlı olduğunu söylemiştir. Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 310/923) bu ayet için şöyle demiştir: Bu ayette zikredilen kelimeleri hakkında bize göre doğru olan görüş şudur Allah teala, müminlere, düşmanlarına karşı kendi yolunca cihad etmelerine emretmiş, bu cihad, müminlere hafif gelse de zor gelse de ona katılmaları gerektiği beyan etmiştir. Cihad etme kendisine hafif gelene, cihad etmeyi kolay bulan herkes dahildir. Bu kişinin cihad etmeye güç yetirmesinden, vücudun sağlığından, genç oluşundan, maddi imkânını bolluğundan, meşguliyetinin olmayışından, binek temin etme imkanından kaynaklanmış olabilir. Diğer yandan, cihad etme kendisine ağır gelene, cihad etmeye zorlanan herkes dahildir. Bu, kişinin vücudunun zayıflığından, hasta oluşundan, maddi imkânının kıtlığından, arazisi ve geçimiyle meşgul olmasından binek temin edemeyişinden yaşının ileri olmasından ve çocuk çocukluğunun kalabalık oluşundan kaynaklanmış olabilir. Mademki, Allah Teâlâ kitabında (ثَقَالًا) ve (خَفَافًا) kelimelerini zikredilen bu hal ve sıfatlardan birine tahsis etmemiş, bu hususta Resulullah'tan da herhangi bir haber zikredilmemiştir. O halde bu kelimeleri, genel anlamıyla alama ve cihad kendisine zor gelen veya kolay gelen her müminin, seferbelik ilan edildiğinde cihad katılması gereklidir, demek doğru olan görüştür²⁰⁶.

3-Yüce Allah Musa ve kardeşi Harun'a hitap ederek şöyle buyurmuştur. (Firavuna gidin; çünkü o, gerçekten çok azgınlıktı.) (Ona yumuşak ve gönül alıcı sözler söyleyin. Belki o, böylece aklını başına alır veya hiç değilse biraz korkar²⁰⁷.) Yüce Allah bu ayetle Musa'ya ve kardeşi Harun'a, firavunu Allah yoluna çağırımları için emir vermiştir. Bu ayet, Musa ve Harun'a farz kılınan mesajın firavuna iletilmesi için bir vesiledir²⁰⁸.

2.3.2. Sedd-i Zerâinin Kitap'tan Delilleri

1-Yüce Allah Gayri Müslimlerin kutsallarına sövülmemesini emretmiştir. Zemahşerî (ö. 538/1144) bu ayetle ilgili şöyle demiştir: “İlahlara sövmek doğru bir davranıştır ve taattir.

²⁰⁴ bkz- Pro.Dr. Şevket Topal, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi Kötülüğe Götüren*, 107.

²⁰⁵ Bakara 2,275.

²⁰⁶ Kerim Aytekin-Hasan Karakaya, *Taberî Tefsiri* (İstanbul: Hasar Yayınevi, 1996), 4/297.

²⁰⁷ Taha 20, 43-44.

²⁰⁸ bkz Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî, *İ'lâmü'l-muvakkı'in*, 3/138. Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebu Bekir b. Ferh el-Ensari el-Hazreci Şemseddin el-Kûrtûbi, *Tefsir El-Kûrtûbi*, 3/199.

O halde, bunu nehyetmek nasıl sahih olabilir? Ancak günahların yasaklanması sahih olabilir.” dersin şöyle derim : Nice taat vardır ki onun bir mefsedet olduğu anlaşılınca, o artık taat olmaktan çıkar. Böylece onun, taat olduğu için değil, masiyet olduğu için yasaklanması gerekli olur. Taatlerin en önemlilerinden biri olan ‘münkeri nehyetmek’ gibi. Bir münkeri nehyetmek, bunu yapmanın daha büyük bir şerre sebep olacağı bilindiği takdirde günaha dönüşür ve münkeri nehyetmek vacip olduğu gibi bu nehyi nehyetmek de vacip olur²⁰⁹. Şayet “Rivayete göre Hasanı Basrî (ö. 110/728) ve Muhammed b. Sîrîn bir cenazede hazır bulunmuşlar. Muhammed, orada bazı kadınları görünce cenazeye katılmayıp geri dönmüş. Bunun üzerine Hasan, İbn Sîrîn’in yaptığını onaylamayarak günaha düşme korkusuyla taati terk edecek olursak, dinimizde taatlerin terkedilmesi hızlanır. buyurmuş” dersin şöyle derim: Bunun, şu an bizim bahsettiğimiz konuyla alakası yoktur. Erkeklerin cenazeye katılmaları bir taat olup kadınların oraya gelmesi için bir sebep değildir. Yani erkekler oraya gelse de gelmese de kadınlar cenazeye katılabilirler. Fakat putlara sövmek böyle değildir. Çünkü bu, -hâşâ- Allah’a sövülmesine sebep olmaktadır. Burada İbn Sîrîn, kadınlarla beraber cenazeye katılmanın putlara sövmek gibi olduğunu düşünmüş, Hasan-ı Basrî ise yaptığı bu işin doğru olmadığı hususunda onu uyarmıştır²¹⁰.

Burada kafirlerin putlarına sövmek, aslında onlara hakaret etmek ve Allah için öfkelenmekten kaynaklanmaktadır. Buna rağmen, kafirlerin de Allah'a sövmelerine sebep olacağından yasaklanmış ve böylece fesad kapısı kapatılmıştır²¹¹.

İbnü’l-Arabî (ö. 543/1148) şöyle demiştir: Yüce Allah kitabında, aslında caiz olan ancak harama yol açması sebebiyle çeşitli fillerin işlenmesini yasaklamıştır. Alimlerimiz bu ayete dayanarak sedd-i zerâi tutumlarını meydana getirmişlerdir.²¹²

İbn Cüzey el-Kelbî şöyle demiştir: (Maliki mezhebi bu ayet-i kerime ile sedd-i zerânin varlığına delil getirmiştir²¹³.)

Sem’ânî (ö. 489/1096) bu ayet hakkında şöyle demiştir: Ayet görünürde iman etmeyenlerin putlarına sövmeyi menetse de aslında gayrimüslimlerin Yüce Allah’a

²⁰⁹ Prof. Dr. Murat Sülün (ed.), *Keşşâf tefsiri Metin ve Çeviri* (İstanbul: San. ve Tic. A.Ş Cihangir Mh. Güvencir Cd. No 3/1 Baha İş Mrk. A Blok kat 2 Avcılar, 2016), 1/722.

²¹⁰ Prof. Dr. Murat Sülün, *Keşşâf tefsiri Metin ve Çeviri*, 1/724.

²¹¹ Hasan Karakaya, *Fıkıh Usulü* (İstanbul: Beka yayınları, 2013), 232.

²¹² el-Kâdi Muhammed b. Abdullah Ebu Bekir b. el-Arabî, Maliki, *Ahkamu’l Kur’an lil’İbn-i Arabî* (Beyrut: Daru’l Kutubu’l ilmiyye, 2003), 2/25.

²¹³ İbn Cezî el-Kelbî, *et-Teshîl li ulûmi’t-Tenzîl* (Beyrut: Şirket- Daru’l Arkam b. Ebu-l Arkam, 1416), 272.

sövmemeleri ve hakarete bulunmamaları için müminleri onların ilahlarıyla dalga geçmemeleri üzerine uyarmaktadır.²¹⁴ Bu ayet bir zerîadır. Çünkü müşriklerin Allah'a çirkin söz söylemeleri, müminlerin müşriklerin ilahlarına ve putlarına çirkin söz söylemelerine bağlı değildir. Ancak putlara yapılacak bir kötöleme müşriklerin Allah'a kötü sözler söylemelerine sebep olur.²¹⁵ Kur'an-ı Kerim'in bu konuda müminleri uyarmasının nedeni, Yahudilerin bahsi geçen sözü dillerinde bir hakaret olarak kullanmalarıdır. Allah bunun bir hakaret olarak kullanıldığını inananlara ayet-i kerime ile bildirince kullanımını kesin bir dille yasaklamıştır.

2- Yüce Allah şöyle buyurmuştur: Gizledikleri süslerini başkalarına bildirmek için ayaklarını da vurmasınlar.²¹⁶

Cahiliye döneminde kadınlar ayaklarına "Halhal" denen, halka şeklinde bilezikler ve boncuklar takarlar ve yürürken bunlarla ses çıkararak dikkatleri çekerlermiş. Allah Teâlâ, mümin kadınların bu şekilde davranmalarını yasaklamıştır²¹⁷.

Ziynet kadınların süslendiği bezek/takı, sürme ve kına/boya gibi şeylerdir. Bunlardan yüzük, kaşsız yüzük, sürme ve kına gibi görünenleri yabancıların görmesinde bir sakınca yoktur. Bilezik, halhal, pazıbent, gerdanlık, taç, kemer ve küpe gibi gizli (örtülü) olanları yukarıda zikredilenlerden başkasına gösteremez. Ziynet eşyalarının takıldığı yerlerin değil de kendilerinin zikredilmesi, korunma ve örtünme emrinde vurgu yapmak içindir; çünkü bu ziynetler vücudun (belirli) yerlerindedir ki âyette zikredilen kimselerden başkasının buralara bakması helal değildir. Bu yerler ise kol, bacak, pazu, boyun, baş, göğüs ve kulaklardır²¹⁸. Gerekçesinde de açıkça görüldüğü üzere, kadınların erkekleri tahrik amaçlı (pek tabii bunun tersi de aynı kategoridedir) hareketleri, ileride meydana gelmesi muhtemel kötülüğe yol açmaması için daha işin en başında yasaklanmıştır²¹⁹.

3-Yasak ağaca yaklaşılmaması ve fakat onun dışındaki nimetlerden dilediğince faydalanılması konusunu işleyen Âdem ve Havva'yla ilgili ayet hakkında İbn Atıyye (ö. 541/1147) şöyle demiştir: Söz inceliğine vakıf bazı kimseler şöyle demiştir: şanı yüce Allah, ağacın meyvesinden yenilmesini yasaklamayı murad edince, hem onu yemeyi hem

²¹⁴ Ebu Muzaffer El-Semani Mansur bin Muhammed bin Abdul Cabbar bin Ahmed El-Meruzi, *Tefsiru'l Kur'an li'Ebi El-Muzaffer Es-Semani* (Riyad,Saudi Arabistan: Daru'l Veteni, 1997), 135.

²¹⁵ *Fıkıh usulü* _ Prof. Dr. Vehbe Zuhayli, 116.

²¹⁶ Nur24, 31.

²¹⁷ Kerim Aytekin-Hasan Karakaya, *Taberî Tefsiri*, 6/142-143.

²¹⁸ Prof. Dr. Murat Sülün, *Keşşâf tefsiri Metin ve Çeviri*, 4/734.

²¹⁹ Pro.Dr. Şevket Topal, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd'i Zerâi Kötülüğe Götüren*, 139.

de ona yakın olmak gibi yemeye iten bir işi yasaklamayı gerektiren bir lafız kullanmıştır ki o da "yaklaşmak" lafzıdır. Yine İbn Atıyye der ki: işte bu sedd-i zerâî'e dair açık bir misaldir²²⁰.

İbn Atıyye yaptığı açıklama ile bu ayetin sedd-i zerâînin çeşitlerinden biri olduğunu kastetmiştir. Çünkü maksat, bağlam içerisinde ağaçtan yemeyi yasaklamak olsa da aslında insanın meyillerini ve huylarını bilen yasa koyucunun yani Allah'ın, harama giden yolları ve kapıları kapatmasıdır.

Buradan anlaşılmaktadır ki; ayet, verilen cezanın ağaçtan yemek için olduğunu belirtse de aslında Adem'e ağaca yaklaşmamasını emretmesi ile ilgilidir. Açık bir şekilde Adem'in ağaca yaklaşmasının kendisi için yasak olduğu belirtilmiştir. Ve en başından Adem'in öne sürebileceği mazeretler ve harama sebep olacak yollar kapatılmıştır²²¹.

İbn Cüzey el-Kelbî (ö. 741/1340) şöyle demiştir: (Yüce Allah'ın, ağaçtan yemekten ziyade ağaca yaklaşmayı yasaklaması, tüm mazeretlerin ve vesilelerin önünü kesmesi anlamına gelmektedir. Cenab-ı Hakk'ın bu ayetteki tutumu sedd-i zerâînin özünü oluşturmaktadır²²².)

4-Yüce Allah bir diğer ayet-i kerimede Cumartesi yasağından bahsedilmiştir. Buradaki delalet şudur: Yahudilere Cumartesi günü balık avlamak yasaklanmıştır. Buna rağmen onlar, cumartesi günleri balıklar akın akın geldiği için, zahirde avlanma yapmıyormuş izlenimi vererek, balıkların geri dönmelerini engellemek için ağ çekmiş, Pazar günü de ağdaki balıkları toplamışlardır. Dolayısıyla ağları yasağı işlemeye vesile (zerîa) kılmış, bu suçlarından dolayı da şiddetli bir şekilde cezalandırılmışlardır. Bu da eylemlerin iyi veya kötü sonuçlarına göre değerlendirildiğini göstermektedir²²³.

5- Hz. Peygamber'e hitapla ilgili olarak yer alan Râ'inâ değil unzurnâ deyin... şeklindeki ayette Allah Teâlâ mü'minlerin sözleri ve fiilleriyle kâfirlere benzemelerini yasaklamıştır. Zira bilindiği üzere bu hitap şekillerinden yasaklanan kelime râinâ bizi gözet anlamına gelebildiği gibi olumsuz bir anlama da delalet etmekteydi. Yahudiler özellikle bu kelimeyi seçerek Hz. Peygamberle alay etmekte fakat kendilerine kasıtları sorulması halinde kelimedeki çift anlamlılıktan yararlanarak güya olumlu anlamını kastettiklerini

²²⁰ M. Beşir Eryarsoy, *İmam Kurtubî Hayatı Eserleri Tefsiri ve Tesiri*, 1/589.

²²¹ Dr. Muhammed bin Ahmet Seyyid Zervak, *Sedd-i Zerâî fî el-Mezhebi el-Maliki* (Beyrut. Lubnan: Daru ibn Hazm, 2012), 105.

²²² İbn Cezi el-Kelbî, *et-Teshîl li ulûmi't-Tenzîl*, 80.

²²³ Mukaddes Toprak, *İslam Hukuk usulünde Sedd-i Zerai'nin delil oluşu*, 38.

söyleyerek kendilerini kurtarmaktaydılar. Müslümanların bu kelimeyi kullanmalarının yasaklanması Yahudilerin mezkur olumsuz tavırlarının bir benzerinin sergilenmemesine yöneliktir.²²⁴ Ayrıca Ayetteki tehdit de Yahudilerin ve onlarla hareket edenlerin amaçlarının bilindiği ve buna göre ahirette kendilerine muamele edileceğini ifade etmektedir. Yine onların benzer tavırlarından bir diğeri de ilgili rivayetlerde yer alır. Buna göre onlar selam verirken kelimeyi ağızlarında yuvarlayarak lâm harfini bilinçli bir şekilde söylemez ve neticede es-selâmü aleyküm yerine es-sâmü aleyküm derlerdi. Sâm ölüm anlamına geldiğinden bu ifade “Allah canınızı alsın” anlamına gelmektedir. Bunun için Hz. Peygamber de kendilerine karşılık verirken ve aleykümüsselâm yerine ve aleyküm demekle yetinilmesini emretmiş böylece her ne söylüyorlarsa aynını iade etme yolunu tutmuştur. Neticede bu da Allah’ın mü’minlerin kavlen ve fiilen kâfirlere benzemeleriyle ilgili gerideki yasağı kapsamındadır.²²⁵

İbn Âşûr Muhammed et-Tâhir (1879-1973) da râina kelimesiyle ilgili yasağın sedd-i zerâ ile ilgili olduğunu ifade eder. Ona göre sedd-i zerâi fıkhn özüdür ve Maliki mezhebinin temellerinden biridir. Sedd-i zerâi yasaklanmış veyahut harama götüren yolların/vasıtaların önünün kesilmesidir²²⁶.

Bu ayetin sedd-i zerâinin aslını oluşturduğunu açıkça teyit ettiğini belirtmekte fayda bulunmaktadır. Ayrıca yine aynı ayetten anlaşıldığı üzere, her söz veya fiilin müphemlik ve ihtimalden uzak olanı tercih edilmeli, ima içermeyeni seçilmelidir.

6-Mescid-i dırâr konusunda Cenab-ı Hak, Müslümanlar arasında bölünmeye sebep olabilecek bu mescitte, müminlere ibadet etmeyi yasaklamıştır. Ayetten net bir şekilde anlaşıldığı üzere Yüce Allah, iman edenler arasında sonradan yaşanabilecek herhangi bir bölünme veyahut fikir ayrılığına karşın baştan müminleri uyarmakta ve bahane olarak ileri sürebilecekleri her türlü yolun önünü kapatmaktadır²²⁷.

Ebü Bekr İbnü’l-Arabî bu ayet-i kerimeye binaen şöyle demiştir: (Ayetten anlaşıldığı üzere, onlar Müslümanları dinine itaatten alıkoymak için mescit yaptıran bir cemaatti.

²²⁴ *İslam Hukuku Metodolojisi (Fıkıh usulü) Ebu Zehra*, çev. Pro. Dr. Abdulkadir Şener (Ankara, 1998), 247-248.

²²⁵ *Hadislerle kuran-ı kerim tefsiri İbn kesir*, çev. Pro. Dr. Bedrettin Çetiner Prof.Dr. Bekir Karlığa (İstanbul: çağrı yayınları, ts.), 155.

²²⁶ Muhammed El-Tahir bin Muhammed El-Tahir bin Aşur, *et-Tahrir ve et-Tenvir “Tahrir el-Mana es-Sedid ve Tenvir el-Akl el-Cedid min Tefsir el-Kitab el-Mecid* (Tunus: Daru’l Tunusiyye lil’Neşr, 1984), 650.

²²⁷ bkz İbrahim b. Mahana b. Abdullah b. el Mahana, *Sedd-i zerâi inda Şeyhilislâm İbn Teymiyye*, 57.

Amaçları müminleri küfre ve isyana sürüklemektir. Bu ayet, cemaat düzeninin hedeflediği amacın beraber ibadet etmekten daha fazlası olduğunu ve aslında kalpleri birleştirdiğine de göstermektedir. Zira bir araya gelen cemaat Allah’a itaati, imanı, gûnahtan sakınmayı ve dinine hürmet etmeyi pekiştirmektedir. Cemaatin asıl gayesi insanların birbiriyle temasa geçmesi ve kalplerini kin ve hasetten arındırmalarıdır.²²⁸⁾ Bu manaya istinaden İmam Malik Hz. Hüseyin’in (ö. 61/680) şu sözüne atıfta bulunmuş ve şöyle demiştir: “Bir mescitte ne iki cemaat ne de iki imam yüceltilemez. Tüm alimler için de öncü ve lider konumunda bir imam bulunmamaktadır.” Şafii’den rivayet edildiğine bu, sözün tahrif edilmesi, bu hikmetin geçersiz kılınması ve bizlere: cemaatten ayrılmak isteyen bir mazereti vardır bahanesini vermesi söz konusu olduğu için oluşturulmuş bir yasaktır. Zira cemaatten ayrılan kişi kendi cemaatini ve imametini kurarak bölünmeye ve düzenin bozulmasına sebep olacaktır. Bu yasak ile Hz. Hüseyin (r.a) hikmette önde olup, şeriat hakkında da en bilgilileri olduğunu göstermiştir.²²⁹

7- Bazı vakitlerde aile büyüklerinin yanına girerken nelerin gözetilmesi gerektiğini işleyen ayetler de bu hususla ilgilidir. Yani, ey iman edenler gece ve gündüzün şu üç vaktinde sizin emrinizde olanlar ve cariyeleriniz evlerinize izinsiz girmesinler; Sabah namazından önce, çünkü bu vakit uyanma, gece elbiselerini çıkarma ve gündüz elbiselerini giyinme vaktidir. Öğle vakti ve akşam namazından sonra gündüz giyindiğiniz elbisenizi çıkardığınızda, çünkü bu vakit, gündüz elbisesini çıkarıp gece elbisesini giyinme vaktidir. Bu üç vakitte avret yerlerinizin görüneceği vakittir.

Bu saatler üçe ayrılmıştır, çünkü bunlar yalnız kalma, soyunma ve uyuma saatleridir.

Bu kurallar çocuklardan henüz ergenliğe erişmemiş olanlar için de geçerlidir²³⁰.

(Kişinin üç mahrem vakti) yani bu vakitlerde mahremiyet genellikle bozulur. Çünkü bu üç vakit sizin için üç mahrem zamandır ki, izinsiz girmeleri harama bakmalarına sebep olmasın diye. Çünkü bu saatlerde soyunma ve özel kıyafetler giyme ihtimali varken diğer zamanlarda böyle bir durum söz konusu değildir.²³¹

²²⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmî'l-Şur’ân* (Kahire: Darü Şe’îbi, ts.), 8/257.

²²⁹ Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, *Ahkâmü'l-Şur’ân* (Beyrut: Darul Kutub el-İlmiyye, 1994),2/582.

²³⁰ Atâ Mehdî Felîh, *Sedd-i Zerâi delil-ü'n minel edilet-i'l ahkâm eş-Şer-iyye*, 13.

²³¹ Atâ Mehdî Felîh, *Sedd-i Zerâi delil-ü'n minel edilet-i'l ahkâm eş-Şer-iyye*, 14.

2.4. Sedd-i Zerâinin Sünnet-i Şerifteki Geçerliliği

Çok sayıdaki sünnet-i şerif metni, sedd-i zerâinin varlığına itibar edildiğine işaret etmektedir. Bu araştırmada bahsi geçen metinlerin en önemlilerini ve sedd-i zerâiye delil olan hadislerin tam açıklamalarını ele almakla yetineceğim.

1-Ebu Abdullah Numan b. Beşir (ra)'den rivayetle Rasulullah'tan Helal ve haramın apaçık olduğunu bu ikisi arasında şüpheli şeylerin bulunduğunu nakleder. Kim şüpheli şeylerden sakınırsa dini ve ırzını korumuş olur. Kim de şüpheli şeylerin içine dalarsa haramın içine dalar. (Bunun hali) tıpkı koruluğun etrafında sürü otlatan çoban gibidir ki, sürüsünü korulukta otlatır. Dikkat edin her padişahın bir korusu vardır. Allah'ın korusu da haram kıldıklarıdır. Dikkat edin cesedin içinde de bir et parçası vardır ki, eğer o iyi olursa bütün ceset iyi olur. Eğer o bozulursa bütün ceset bozulur. Dikkat edin o kalbdır.²³²

Bu hadisin sedd-i zerâiye işaret eden kısmı şu şekildedir: Şüpheyne düşmek insanın günah işlemesine yol açmakta ve harama düşmesine sebebiyet vermektedir. Hz. Muhammed (s.a.v) bu hadisi şerifiyle insanları harama yol açabilecek şüphelerden uzak durma konusunda uyarmakta ve bahane olarak gösterebilecek yolların önünü kapatmaktadır.²³³

2-Bir Hadis-i şerifte Hz. Peygamber silahların keskin ve delici taraflarının bir Müslüman'a doğrultulmamasını söylemiştir. Buradaki sedd-i zerâiye şu şekildedir; Nebi (s.a.v), Müslümanları kardeşlerini silahla işaret etmekten menetmiştir. Çünkü bu bir Müslümana aslında zarar vermesi beklenmeyen ancak sonuçları vehim olabilecek şeylere yol açabilir. Zira şeytan buna bir şakalaşma ve muziplik hali vererek ağır sonuçlara sebebiyet verebilir. Bundan dolayı Resulallah (s.a.v) bunun bahane edilmemesi için uyarıda bulunarak, kardeşini silahla işaret etmeyi Müslümanlara yasaklamıştır.²³⁴

3-Hz. Peygamberin eski kavimlerden bazılarının Peygamberlerinin kabirlerini mescid edindiğine yönelik uyarı içerikli hadisi de bu konuyla alakalıdır. Bu hadis şerifte sedd-i zerâiye işaret eden kısmı şu şekildedir: Hz. Muhammed (s.a.v) kabirlerin mescit

²³² *Sahîh-i Buhârî Okumaları Türkçe metni*, çev. Mahmut Karakış (Siyer vakfı, 2021), 4. *Sahîh-i Buhârî ve Tercümesi*, çev. Mehmed Sofuoğlu (İstanbul: Ütüken Neşriyat, 1987), 1/207. *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, çev. Necati Yeniel (İstanbul: şamilî yayınları, 1989), 51.

²³³ Dr. Yusuf Abdurrahman el-Fert, *et-Tatbikât-u'l Muâsara li Sedd-i Zeriê* (Kahire: Daru'l Fikri'l Arabi, 2003), 16-18. Muhammed Hışam el-Burhani, *Sedd-i Zerâi fi eş-Şeriet-i el-İslamiyye*, 403-405. Ebû'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd et-Tüçibî el-Bâcî, *İhkâmü'l-fuşûl fi ahkâmî'l-uşûl*, 692.

²³⁴ Halid Ali Süleyman b. Ahmed, "Mecelletu Camiâtu Dimeşk lil'Ulum el-İktisadiyye ve'l Kanuniyye 25", *Mecelletu Camiâtu Dimeşk* 2 (2009), 140.

edinilmesini yasaklamıştır. Zira bunun sahabelerinin kabirlerine ibadet etmek için bir bahane olarak öne sürülmesinden korkmuştur.²³⁵

4-Bir pazarlık henüz son bulmadan araya girilmesi, talip olunan kızıdan henüz cevap alınmadan ona talip olunması ile ilgili yasaklamalar da yine bu prensiple ilgilidir. Zira bu durumlar kardeşler arasında nefrete ve düşmanlığa yol açmaktadır.²³⁶

5-İnsanların birbirilerinin ana babasına sövmesini yasaklayan Hadis-i nebeviden anlaşıldığı üzere birinin anne ve babasına hakarete bulunmak nefrete ve düşmanlığa yol açmaktadır. Bundan dolayı Resulallah (s.a.v) Müslümanları, anne-babaya sövmekten menetmiştir.²³⁷

2.5. Sahabenin Sedd-i Zerâi Uygulamaları²³⁸

Allah Resulünün (s.a.v) vefatının ardından Müslümanlar arasında, sahabelerin ve onlardan sonra gelenlerin, sedd-i zerâi ilkesini benimseme eğiliminde olduğu durumlar ve olaylar meydana gelmiştir. Sahabe uygulamasında da zerâ'a'ya dikkat edildiğini gösteren pek çok delil bulmak mümkündür.²³⁹

1-Sahabenin Kur'an-ı Kerim'i Bir Araya Getirmesi:

Hz Osman yanlış okumaları önlemek için Mushaf'ı tek okuyuş üzere toplaması ve diğer Mushafları yakıtması bu kabildendir. Sahabe de buna muhalefet etmemiştir. Böylece yanlışla vesile olacak durum önceden tedbir alınarak Sedd-i zerâi prensibince engellenmiştir.²⁴⁰

2-Başka Dinlerden Kadınlarla Evlenmek:

Maide 5. ayetten hareketle ilim ehli, kendisine kitap verilen başka dinlere mensup hür kadınlarla evliliğin helal ve caiz olduğu konusunda görüş birliği sağlamışlardır. Bu konuda Resulallah'ın hadislerini rivayet edenler arasında şu isimler bulunmaktadır: Ömer (ö23/644), Osmân (ö. 35/656), Talha (ö. 36/656), Huzeyfe (ö. 36/656), Selmân el-Fârisî

²³⁵ Muhammed Hışam el-Burhani, *Sedd-i Zeriê fi eş-Şeriet-i el-İslamiyye*, 414.

²³⁶ Muhammed Hışam el-Burhani, *Sedd-i Zerâi fi eş-Şeriet-i el-İslamiyye*, 427-462. Atâ Mehdî Felih, *Sedd-i Zerâi delil-ü'n minel edilet-i'l ahkâm eş-Şer-iyye*, 17.

²³⁷ Atâ Mehdî Felih, *Sedd-i Zerâi delil-ü'n minel edilet-i'l ahkâm eş-Şer-iyye*, 15. Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtîbî el-Gırnâtî, *el-İ'tişâm* (b.y., 1996), 1/34. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Züraî, *İ'lâmü'l-muvakkı'în*, 3/138.

²³⁸ Dr. Yusuf Abdurrahman el-Fert, *et-Tatbikât-u'l Muâsara li Sedd-i Zeriê*, 20-26. Muhammed Hışam el-Burhani, *Sedd-i Zeriê fi eş-Şeriet-i el-İslamiyye*, 535-580.

²³⁹ Mukaddes Toprak, *İslam Hukuk usulünde Sedd-i Zerai'nin delil oluşu*, 49.

²⁴⁰ Mukaddes Toprak, *İslam Hukuk usulünde Sedd-i Zerai'nin delil oluşu*, 49.

(ö. 36/656), Câbir (ö. 78/697) ve İbn Abbas (ö. 68/687-88) .Sahabe tabiilerinden ise: Saîd b. el-Müseyyeb (ö. 94/713), Saîd b. Cübeyr (ö. 94/713), Dahhâk (ö. 64/684) rivayette bulunmuştur. İbnü'l-Münzir(ö. 318/930), Ömer b el-Hattab'dan kendisine kitap verilen başka dinlere mensup kadınlarla evliliğin caiz oluşu hakkında hadis rivayetinde bulunmuştur²⁴¹.

3-Yük Hayvanı Tarafından Zarar Gören Kimsenin Tazmin Edilmesi

Ebû Hüreyre'den rivayetle Hz. Peygamber'in "Bağlı hayvanların verdikleri zararlar hederdir. Kuyu (zararı) da hederdir. Maden (zararı) da hederdir. Bunların tazminleri lâzım gelmez..."²⁴² Dediği nakledilmiştir. Ancak Ömer b. Hattab bunun için hayvanın üzerinde herhangi bir sürücü veya binici olmamasını şart koşturmuştur. Eğer bineğin üzerinde binici bulunuyorsa tazmini ondan sağlamıştır.

Hz. Ömer (r.a) sanki, insanların birbirlerinden intikam almak, mallarını telef etmek ve kan dökmek için bu hadisi bir bahane olarak öne süreceklerini fark etmişti. Muhtemelen o bunu önlemek ve fesada yol açan bahanelerin önünü kesmek için böyle hükmetmiştir.²⁴³

4-Malların Tazmin Edilmesi

Temel kaide itibariyle şeriatta emanet edilen mallar tazmin edilmez. Zira mallar emanetçilerin gözetimi ve koruması altında kabul edilir. Tazmin edilmemesinin sebebi olarak mal veya çeşitli bir mükün emanetçisi olmayı kabul edenlerin vazifelerine ihanet etmemeleridir.²⁴⁴ Hz. Peygamber emanetlerin tazmine konu olmadığını söylemiştir.²⁴⁵

2.6. Sedd-i Zerâinin Bölümleri, Şartları, Unsurları, Kuralları ve Önemi

Sedd-i zerâinin bölümlerinden bahsetmeden önce hüküm kaynaklarının iki kısımdan oluştuğuna dikkat çekmek isterim:

²⁴¹ Dr. Yusuf Abdurrahman el-Fert, *et-Tatbikât-u'l Muâsara li Sedd-i Zeriê*, 21. Muhammed Hişam el-Burhani, *Sedd-i Zeriê fi eş-Şeriet-i el-İslamiyye*, 535.

²⁴² *Şaḥîḥ-i Buḥârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh*, c.4, sy 746.

²⁴³ Muhammed Hişam el-Burhani, *Sedd-i Zeriê fi eş-Şeriet-i el-İslamiyye*, 538. Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-aḥveẓî* (Kahire: Mektbetu Kahire, ts.),4/629. Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid* (Kahire: Daru'l Hadis, ts.),2/417.

²⁴⁴ bkz Muhammed Hişam el-Burhani, *Sedd-i Zeriê fi eş-Şeriet-i el-İslamiyye*, 539. Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid*,2/232. Abdurrahman b. Ahmed b. Kuddame el-Mukaddesi Ebu Ahmed, *el-Mügnî* (Beyrut: Daru'l Fikr, 1987)54/432.

²⁴⁵ Safiyyurrahman Mübarek Furi, *Buluğul maram Ahkam hadisleri İbn Hacer el-Askalani*, 2005, 3/1187.

1- Maksatlar veya gayeler; bir durum veya olayın iyi ve kötü taraflarını kendi içinde barındırır.

2- Vesileler veya bahaneler; herhangi bir şeyi yapmaya götüren yollar veya mazeretlerdir.²⁴⁶

Hükmü: Maksat veya gayeler içinde hükmü en düşük dereceye sahip olanın dışında neyin yasaklanmasına veya helal kılınmasına dair hüküm vermektedir. Bu tanıma göre en iyi amaca-maksada götüren yol en iyi, en kötüye götüren ise en kötü yol/vesiledir.²⁴⁷

2.6.1. Sedd-i Zerâinin Bölümleri²⁴⁸

Şihabuddin el-Karafi yüzdoksandördüncü farkta "fesada götüren zeri'ayı üç kısma ayırmıştır²⁴⁹:

1. Önlenmeyeceği hakkında İcmâ edilen kısım: Şarap yapılmasından endişe edilerek üzüm satımının yasaklanması veya zinaya sebep olabileceği korkusuyla komşuluğun yasaklanması de bu türdendir.

2. Önlenmesi hakkında icma edilen kısım: Etrafında bir korkuluk olmadan, yaya yolunda çukurlar açmak gibi.

3. Üzerinde ihtilaf edilen kısım: Faize sebebiyet verme ihtimali olan ıyne satışları (buyû'u'l-ıyne) gibi.²⁵⁰ Fesada/kötülüğe yol açma derecelerine göre bölümleri göre sedd-i zeraî dört kısımdır:²⁵¹

1- Mefsedete sebep olması kesin olanlar. Mesela konağın giriş kapısının arkasına karanlıkta bir kuyu açmak bu kısma girer. Çünkü içeri girenin oraya düşmesi kesindir. Bu yasaktır ve haksızlıktır, tazmin gerekir.²⁵²

²⁴⁶ Şehâbeddin el-Karâfi, *el-Furûk* (Beyrut: Dârü'l-ma'rife, ts.), 33.

²⁴⁷ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdîrahmân el-Mısri el-Karâfi, *ez-Zahîre* (Beyrut: Daru'l Garb'il İslami, 1994), 153. Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn el-Karâfi, *ŞerhüTenkîhu'l-fuşûl fi'l-uşûl* (Şeriketu et-Tibaatunel-Faniyye460, 1973), 1/448.

²⁴⁸ Muhammad el-Arabi Bibuş, *haberü'l-vâhid izâ hâlafa seddü'z-zerâi inda el- Mâlikiyye* (Cezâir: el'Vâdi Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019), 101-107.

²⁴⁹ bkz Pr. Dr. Fahrettin Atar, *Fıkıh usûlü* (İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi vakfı yayınları, 2014), 141. Pro.Dr. Şevket Topal, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd'i Zerâi Kötülüğe Götüren*, 108.

²⁵⁰ Prof. Muhammed Tahir bin Aşur . " ' İSLAM HUKUK • FELSEFESi Gaye Problemi, 193. İbrahim Kâfi Dönmez, *Fıkıh Usulü İncelemeleri* (İstanbul: İSAM Yayınları 156, 2014), 407.

²⁵¹ bkz Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî, *İ'lâmü'l-muvakkî'in*,3/108-111. Vehbe Züheyli, *ez-Zerai fi es-Siyaseti serie vel-fikhil islami* (Darul maktabi, 1999), 23-28.

²⁵² *Fıkıh usulü* _ Prof. Dr. Vehbe Zuhayli, 118.

- 2- Mefsedete sebep olması nadir olanlar. Mesela genel olarak içine kimsenin düşmeyeceği bir yerde bulunan çukur gibi. Genel olarak kimse içine düşmediği ve zarar görmediği için kötü bir duruma yol açamaz. Bunun gibi nadiren fesada veya kötüye götüren gaye ve vesileler bulunmaktadır.
- 3- Nadir değil çoğu zaman mefsedete götüren zeria. örneğin, savaşanlara silah satmak, üzümünden şarap yapmak veya hile yapmak.²⁵³
- 4- Mefsedete sebep olması azla çoğun arasında olanlar.²⁵⁴ Örneğin Buyû'u'l-âcâl.

İbnu'l Kayyîm'a göre ise zeraî bölümleri²⁵⁵:

- 1-Fesada yol açan vesile/bahane: örneğin, alkol içmenin sarhoşluğa, alay etmenin kişiler arasında yaralanmaya ve zina etmenin soyların ve neseblerin karışmasına neden olması gibi.
- 2- Fesada götüren yolu mubah kılan vesile/bahane: örneğin, kendini temizlemek için nikah kıymak, faiz yemeye neden olacak satış sözleşmeleri yapmak ve günah işlemek için boşanmak gibi.
- 3- Gayesi fesada yol açmak olmayan vesile/bahane: örneğin, yasaklanmış vakitlerde gönüllü namaz kılmak, müşriklerin yüzene karşı ilahlarını eleştirmek, kabristanda Allah rızası için namaz kılmak ve ölüyü mezara girinceye kadar temiz tutmak gibi.
- 4- Mubah olan ancak fesada yol açan vesile/bahane: örneğin, nişanlı birisine bakmak, izlemek, ramazan ve benzeri kutsal zamanlarda istemeden mekruh olan şeyleri yapmak gibi.²⁵⁶

2.6.2. Sedd-i Zerâinin Şartları ve unsurları:

Sedd-i Zerâinin Şartları şunlardır²⁵⁷:

- 1- Sedd-i zerâî, failin niyeti veya amacı meydana gelen sonucu elde etmek olmadığı sürece, şeriatta yasaklanmış fesada ve kötülüklere yol açan vesileler/bahanelerdir.

²⁵³ İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Lezmi el-Gırtani, Şatibi, *el-Muvâfaqât* (Daru'l Ma'rifeti, 1997), 3/54.

²⁵⁴ *Fıkıh usulü* Prof. Dr. Vehbe Zuhayli, 118. ve Soner Duman, *Fıkıh usulü*, ts., 87.

²⁵⁵ Vehbe Zuhayli, *ez-Zerai fi es-Siyaseti serie vel-fikih islami*, 21-23.

²⁵⁶ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî, *İ'lâmü'l-muvakkı'in*, 3/109-110. Osman, Muhammed Hamid, *Kâidetü Seddü'z-Zerâî ve Eseruhâ fi'l-Fıkhi'l-İslâmî* (Kahire: Darul hadis, 1996), 12.

²⁵⁷ bkz Muhammad el-Arabi Bibuş, *haberü'l-vâhid izâ hâlafe seddü'z-zerâî inda el- Mâlikiyye*, 106-113.

Bundan dolayı iyilik ve güzelliğe yol açan vesile veya bahanelerin önünü kesmek caiz değildir aksine bunun önünün açılması gereklidir.

- 2- Öne sürülen vesile veya bahanelerin nadiren değil, kesinlikle ya da genellikle ve çoğunlukla fesada ve kötülüğe yol açtığına emin olunmalıdır. Yukarıda daha önce de örneklediğimiz gibi şehrin ortasındaki bir çukura insanların düşmesi kaçınılmazdır. Bu çukurdan dolayı insanlar birbirlerini öldürebilir veya zarar verebilir.
- 3- Vesile veya bahanenin iyi tarafının, fesada yol açan tarafından daha ağır basması gereklidir. Eğer iyi ve güzel yanı, kötü ve fesat tarafından daha baskınsa yasaklanmaz, bir sakınca görülmez. Örneğin; zalim kimseye Müslümanların katledilmesini önlemek için rüşvet vermek gibi. Çünkü Müslümanların canını korumak veya kurtarmak bir zalime rüşvet verdiği için kişinin malını kaybetmesinden daha yücedir.
- 4- Sadece fesada ve kötülüğe yol açan vesilelerin/bahanelerin gerçekleşmesi değerlendirilebilir. Çünkü kişinin bunu sadece niyet etmesi veya aklından geçirmesi yargılanamaz. Muhammed Ebû Zehre (1898-1974) bu görüşü desteklemiştir.
- 5- Fesada/kötüye yol açan vesile ve bahanelerin doğrudan neticelendirilmesi gereklidir. Öte yandan bu, üzümün suyunu sıktıktan sonra şarap olarak tüketilmesinden korkulduğu için üzüm dikilmesine engel olmak anlamına gelmez.
- 6- Vesile veya bahanelerin yol açtığı fesat ve kötülüklerin, Kur'an-ı Kerim metni, görüş birliği veya içtihat yoluyla yasaklanması gereklidir.
- 7- Bu vesile ve bahanelerin yol açacağı şeylerin tehlikeli olması yanı sıra çok fazla tekrar edildiği için daha fazla ulaşılır ve mubah görülmesi söz konusudur.²⁵⁸

Sedd-i Zerâinin unsurları şunlardır:

- 1- Vasıta konumunda olan meşru fiil.
- 2- Meşru olmayan sonuç veya bu sonucu içeren fiil.
- 3- Vasıta konumundaki meşru fiilin meşru olmayan sonuca veya bu sonucu içeren fiile götürmesinin kuvvetle muhtemel olması.²⁵⁹

²⁵⁸ bkz. Suud b. Meluh Sultan el-Anzî, *Sedd-i Zerâi inde el-İmam İbn el-Kâyyim el-Cevziyye ve Esrehu fi İhtiyarat el-Fıkhiyye* (Amman-Ürdün: Daru'l Esriyye, 2007), 204-214. Ali Hüsseyinî, *Eseru Kâidetü Seddü'z-Zerâi fi'l-Fıkhi'l-Cenânî el-Mâlikî* (Cezâir: Gardâyâ Üniversitesi, 2019), 54-55.

²⁵⁹ Soner Duman, *Fıkıh usulü*, 86.

2.6.3. Sedd-i Zerâinin Kuralları

Şihâbüddîn el-Karâfî (ö. 684/1285) şöyle demiştir: Bahanenin önünü kesmek gerektiği gibi, önünün açılması, mubah kılınması, desteklenmesi veya mekruh görülmesi gerektiğini de bilirim. Bahane veya mazeret, vesiledir. Bir işe giden yol veya vesile haram ise haram olduğu gibi, Cuma ve Hac ibadetlerini yerine getirmek gibi farz vesileler de farzdır.²⁶⁰

Sedd-i zerâi dahilinde bir şeyi menetme, mubah görme veya duruma göre değerlendirmede esas alınan şey, yol açtığı sonuçların derecelerine göre belirlenmektedir.

Ebû İshâk eş-Şâtîbî (ö. 790/1388) şöyle demiştir: “Haramdaki fesadın/kötülüğün büyüklüğüne göre, bahanedeki yasağın sınırları genişler, şiddeti artar.”²⁶¹

Sedd-i Zerâinin Kuralları:

1. Vesilenin fesada/kötülüğe yol açması.
2. Fesadın/kötülüğün sonucunun bahane veya mazeretten daha ağır olması, üstünlük sağlaması.

Şihâbüddîn el-Karâfî şöyle demiştir: “Haram kılınmış vesile, üstünlük sağlayan bir çıkarı/iyiliği desteklediği takdirde haram sayılmayabilir. Örneğin; kafirlere, yararlanmaları veya harcamaları yasak olan paralar ödenerek esirlerin kurtuluşunun sağlanması, haram yiyen bir erkeğe kadınlarla zina etmemesi için para verilmesi, mal sahibinin malını gasp eden kişiye kan dökülmemesi için para verilmesi gibi. Bahsi geçen durumlarda para, günah işlemeye yol açan bir vesiledir, araçtır. Bununla beraber elde edilen neticenin üstünlüğü işlenen fesadın ve günahın önüne geçmiştir. Bundan dolayı eğer netice hayırlı ise vesilenin veya mazeretin günaha yol açması değerlendirilmez²⁶².”

İbn Teymiyye el-Harrânî (ö. 728/1328) şöyle demiştir: “Eğer bir kimse, daha üstün ve hayırlı neticeler elde ediyorsa öne sürdüğü bahane veya mazeretler yasaklanmaz.

²⁶⁰ Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdîrahmân el-Mısırî el-Karâfî, *Şerhu Tenkîhi'l-fuşûl* (Şeriketu et-Tibaatu el-Faniyye, 1973), 449.

²⁶¹ Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtîbî el-Gırnâtî, *el-İ'tisâm*, 1/154.

²⁶² Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdîrahmân el-Mısırî el-Karâfî, *Şerhu Tenkîhi'l-fuşûl*, 449.

Örneğin; belirli bir niyet ve sebep ile kılınan namazın, sebebinin unutulması kılınması gibi²⁶³.”

İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) şöyle demiştir: “Günaha ve fesada yol açtığı için önü kesilen bahane veya vesile, kendisinden daha üstün ve hayırlı bir iyiliğe yol açtığı takdirde yasaklanmaz. Örneğin: geçerli bir sebebi olanların sabah ve ikindi namazlarından sonra namaz kılmalarının caiz olması, doktor, tanık ya da laboratuvar çalışanlarının gerektiği takdirde kişileri incelemesi ve erkeklerin kadınlara benzememeleri için altın takmalarının ve ipek giymelerinin yasaklanması gibi.²⁶⁴”

2.6.4. Sedd-i Zerâinin Önemi

Şâtıbî şöyle demiştir: “Sedd-i zerâi, şeriatın en yüce kaidelerinden birisidir²⁶⁵.”

İbn Kayyim şöyle demiştir: (Sedd-i zerâi Yüce Allah’ın kullarını görevlendirdiği şeylerin dörtte birini oluşturmaktadır. Öyle ki iki temel üzerine bina edilmiştir ve bunlar: Allah’ın emrettikleri ve menettikleridir. Yüce Allah’ın emrettikleri iki çeşittir. Biri; gayenin-amacın kendisi, ikincisi ise; gayeye-amaca götüren yoldur. Yüce Allah’ın menettikleri de aynı şekilde iki çeşittir. Ve bunlardan biri; fesadın-kötülüğün kendisi, diğeri ise; kötülüğe-fesada götüren yoldur. Böylece sedd-i zerâi dinin dörtte birini oluşturarak, hükmünde geniş bir yer almıştır²⁶⁶.)

Fıkıhta sedd-i zerâi kaidesi muteber sayılmış ve takdir görmüştür. Zira kaide oluşum itibariyle, Allah’ın şeriatında kullarına emrettiği hükümlere, gayelere ve iyiliklere ters düşen durum ve olaylara karşı insanları uyarmakta ve sakınmalarını sağlamaktadır. Sedd-i zerâi, fesada ve zarara yol açan bahane veya mazeretlere karşı koruyucu ve önleyici bir rol üstlenmektedir. Şer vesileleri ve fesat nedenlerinin arttığı zamanımızı göz önüne aldığımızda açıkça görmekteyiz ki, sedd-i zerâi kesinlikle ihtiyacımız olan bir kaidedir²⁶⁷.

²⁶³ Ebü’l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî, *Mecmû’u fetâvâ* (Beyrut: Darul Kutub el-İlmiyye, 1408), 2/136-137.

²⁶⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî, *İ’lâmü’l-muvakkı’in*, 2/161.

²⁶⁵ Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtıbî el-Gırnâtî, *el-Muvâfakât* (Beyrut: Lubnan: Darü’l ma’arif, ts.), 3/263.

²⁶⁶ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî, *İ’lâmü’l-muvakkı’in*, 3/159.

²⁶⁷ Cafer b. Abdurrahman Kasâs, “Kâidetü Seddü’z-Zerâi”, 1431, 9.

2.7. Sedd-i Zerâi Hakkında Alimlerin Görüşleri ve Modern Uygulamaları

2.7.1. Sedd-i Zerâi Hakkında Alimlerin Görüşleri

Geleneksel alimlerin birçoğu sedd-i zerâinin önemli bir kaide olduğu konusunda görüş birliği sağlamışlardır. Dört büyük mezhep sedd-i zerâi kaidesini uygulamalı örnekleri ile onaylamış ve kabul etmiştir. Bunun yanı sıra az da olsa bazı alimler sedd-i zerâi konusunda fikir ayrılığına düşmüş ve muhalefet etmiştir²⁶⁸.

İmam Malik'in meşhur görüşüyle, sedd-i zerâi kaidesi fıkıh ilkelerinden bir ilke olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. İmam Malik'in sedd-i zerâi ilkesinin bir fıkıh ilkesi olduğuna dair meşhur görüşüne İmam Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), İbn Teymiyye ve İbn Kayyim de katılmıştır. Ne var ki Ebû Hanîfe ve Şâfiî bu kaidenin bir fıkıh ilkesi olduğunu beyan etmemiş, İbn Hazm (ö. 456/1064) ise tamamıyla inkâr etmiştir²⁶⁹.

Şihâbüddîn el-Karâfî şöyle demiştir: Sedd-i zerâi, genel olarak kabul gören bir kaidedir.²⁷⁰

Yine Şihâbüddîn el-Karâfî şöyle demiştir: Sedd-i zerâi kaidesi İmam Malik'in oluşturduğu bir kaide değildir. Aksine, İmam Malik dışında pek çok alim bu konuda görüş beyan etmiştir.²⁷¹

Araştırmacı, dört büyük mezhep alimlerinin sedd-i zerâi konusunda takındıkları tutum veya kaide hakkındaki görüşlerini ele alacaktır. Öncelikle İmam eş-Şâfiî, ve Ebu Hanife'nin mezhepleri içerisindeki sedd-i zerâi görüşlerini ardından İmam Hanbel ve İmam Malik'in görüşlerini inceleyecektir. Araştırmacı bu sıralama ile ilk olarak sedd-i zerâiyi daha az kullanan ve temel alan mezhepleri inceleyecek, sonra da kaideyi mezheplerinde ön plana çıkaran alimleri ele alarak bölümü sonlandıracaktır.

²⁶⁸ Yusuf Abdurrahman el-Furât, *et-Tatbikât el-muâsara li Seddi Zerâi* (Kahire: Darul Fikr el-Arabi, 2003), 65.

²⁶⁹ Vehbe Züheyli, *ez-Zerai fi es-Siyaseti serie vel-fikhil islami*, 33.

²⁷⁰ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdurrahmân el-Mısri el-Karâfî, *Şerhu Tenkîhi'l-fuşûl*, 1/450.

²⁷¹ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn el-Karâfî, *Şerhu Tenkîhi'l-fuşûl fi'l-uşûl*, 1/450. Dr. Yusuf Abdurrahman el-Fert, *et-Tatbikât-u'l Muâsara li Seddi Zeriê*, 65.

1-Şafîilerde Sedd-i Zerâi ²⁷²

Şâfiî mezhebinde sedd-i zerâinin bir delil olarak kabul edilmediğini söyleyebiliriz.²⁷³ Şafîiler deliller bahsinde öncelikle kitap ve sünnete müracaat ederler²⁷⁴.

Ebû İshâk eş-Şâtıbî şöyle demiştir: (İmam Şâfiî, sedd-i zerâi hakkında genel olarak sonuca ulaştığını ve incelemesini tamamladığı zannına kapılmaktadır. Kurban vermeye gücü olmayanın bunu açık bir şekilde beyan ederek kurbanı terk etmesi hakkındaki sözleri, İmam Şâfiî'nin zannına delildir. Kurban ibadetinin bu şekilde terkedilmesi yönünde Kitap ve Sünnet'te açık bir delil bulunmaktadır. Aynı şekilde sahabe uygulamalarında da buna rastlanılmamıştır.)²⁷⁵

Dr. Abdullah Veled b. Bayyah (Moritaniya'da 1935 doğdu), konu hakkında yaptığı araştırmada, şafîilerin sedd-i zerâi kaidesini uyguladıklarını sadece farklı bir isimlendirme kullandıklarını söylemiştir. Farklı bir isim kullandıklarından dolayı genel olarak insanlar “Şâfiîler mezheplerinde sedd-i zerâi ilkesini çoğunlukla uygulamazlar” demiştir²⁷⁶.

Sedd-i zerâi kaidesini uyguladıkları yerler.

1-Eğer bir topluluk bir kişiyi darp ederse, topluluktaki her kişi ölümcül olmayacak şekilde kırbaç veya sopa cezasına vurulur. Zira ceza ölümcül bir derecede olursa ve içlerinden biri ceza yüzünden ölürse, alınan ceza öç almak için bir bahane olarak ileri sürülebilir ve fesada neden olabilir.

2-Kafirler, kadınları ve çocukları kendilerine siper ettiklerinde dahi Müslüman ok atmaktan veya mancınıkla taş fırlatmaktan vazgeçmez. Çünkü bu Allah yolunda yapılan cihadı engelleyebilir ya da kafirlerin topraklarını korumak için yaptığı bir hile olabilir.²⁷⁷

3-Sürekli işlenen zina suçu; tekrar yapmama sözü veya tövbe ile kaldırılamaz. Zira kişi sürekli yemin ederek suçunu tekrar edebilir.

²⁷² bkz Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısri el-Minhâcî ez-Zerkeşî eş-Şâfiî, *el-Bahrü'l-muhîî fî uşûli'l-fıkh* (Darul Kutubi, 1994), 84-85. Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkîki'l-hak min 'ilmi'l-uşûl* (Mısır: Mustafa el-Babli el-Hübla ve Evladuhü, 1937), 247. Yusuf Abdurrahman el-Furât, *et-Tatbikât el-muâsara li Seddi Zerâi*, 77-84.

²⁷³ Mukaddes Toprak, *İslam Hukuk usulünde Sedd-i Zerai'nin delil oluşu*, 68.

²⁷⁴ Muhammed Ayazgök, *Bir Hüküm İstinbat Kaynağı Olarak Sedd-i Zerai ve Aktüel Değeri*, 55.

²⁷⁵ bkz Vehbe Züheyli, *ez-Zerai fi es-Siyaseti serie vel-fikhil islami*, 19. Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtıbî el-Girnâî, *el-Muvâfakât*, 4/67.

²⁷⁶ Abdullah Veled b. Bayyah, “Sedd-i Zerâi ve tatbikâtuhu fi mecâli'l muâmelât”, *el Ma'ihad el-islamî lil buhus ve tedrib, el-bank el-islamî li tenmiyye*, (1998), 33.

²⁷⁷ İbrahim b. Mahana b. Abdullah b. el Mahana, *Sedd-i zerâi inda Şeyhilislâm İbn Teymiyye*, 109.

2- Hanefilerde Sedd-i Zerâi

Karâfi şöyle demiştir: Ebu Hanife ve İbn Hanbel ile sedd-i zerâi kaidesi hakkında görüş birliğine vardık. Sadece bazı ayırım ve ayrıntılarda fikir ayrılığına düştük.²⁷⁸

Karâfi'nin sözleri burada şu anlama gelmektedir ki; İmam Malik'in adı altında anılan ve tekelleşen sedd-i zerâi kaidesi aslında Ahmet b. Hanbel'in de desteklediği ve uyguladığı bir prensiptir. Aynı şekilde Ebu Hanife'de, sanılanın aksine, bu kaideyi desteklemiş, sadece bazı kısımlarında fikir ayrılığına düşmüştür.

Ebü İshâk eş-Şâtıbî şöyle demiştir: Ebu Hanife, sedd-i zerâinin delil bakımından zayıf olduğunu düşünmektedir ve şer'i delilleri esas olarak almaktadır. Ancak usulleri içerisinde bu kaideyi zikretmemesi kullanmadığı veya reddettiği anlamına gelmez. Sadece, sedd-i zerâi kaidesinin bazı ayrımlarında fikir ayrılığına düşmüştür.²⁷⁹

İbn Kayyım şöyle demiştir: Herhangi bir şer'i hilenin caiz görülmesi, bariz bir şekilde sedd-i zerâi kaidesiyle çelişir. Zira kanun koyucu kötülüğe giden yolu mümkün olan her şekilde kapatmaya çalışırken, bozguncu hileleriyle o yolu açar.²⁸⁰

Abdullah Veled b. Bayyah şöyle demiştir: Hanefiler, sedd-i zerâi kaidesini dar sınırlar içerisinde ele almışlardır.²⁸¹

Muhammed Abdülganî el-Bâcahanî (ö. 1395/1975) şöyle demiştir: Biz sedd-i zerâi kaidesini, fıkıh usullerinden bir usul olarak kabul etmekteyiz. Bazıları üzerine fazla açıklama yapmamış olsa da dört büyük mezhepte bu kaideyi tanımış ve işlemiştir. Bu kaideyi delil bakımından yetersiz gören iki büyük alim İmam Şâfiî ve Ebu Hanife'ye nazaran, Ahmet b. Hanbel ve İmam Malik sedd-i zerâi kaidesini daha önemli görmüş ve esas olarak almışlardır.²⁸²

3-Hanbelilerde Sedd-i Zerâi

Hanbeli mezhebi usullerinde²⁸³, fikhî hükümlerinde ve çok sayıdaki şer'i çıkarımında sedd-i zerâi kaidesini esas almaktadır. Ancak İmam Malik'in mezhebine nazaran sedd-i

²⁷⁸ Şehâbeddin el-Karâfi, *el-Furûk*, 3/268.

²⁷⁹ Ebü İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtıbî el-Gırnâtî, *el-Muvâfaqât*, 4/68.

²⁸⁰ Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyüb ez-Zürâî, *İ'lâmü'l-muvâqqı'in*, 3/126.

²⁸¹ Abdullah Veled b. Bayyah, "Sedd-i Zerâi ve tatbikâtuhu fi mecâli'l muâmelât", 39.

²⁸² Muhammed Abdülganî el-Bâcahanî, *el-Medhel ilâ usul Fıkh el-Maliki* (Beyrut: Daru'l Lubnan li tibaati ve neşri, 1968), 138.

²⁸³ Geniş bilgi için bkz Ferhat Koca, "Hanbelî mezhebi" (İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 1997) (525-547).

zerâinin uygulandığı sınırlar Hanbeli mezhebinde dar kalmaktadır. Öte yandan İmam Ahmet'in mezhebi gibi bir selefi mezhepte bu garip bir durum değildir. Yine de İmam Ahmet mezhebi içerisinde sedd-i zerâi kaidesini şer'i hükümleri uygulama alanında kuvvetli bir delil olarak kabul etmiş ve itimat etmiştir.

Hanbeli Mezhebi Alimlerinin Sedd-i Zerâi Yaklaşımları Hakkındaki Sözleri²⁸⁴:

Muvaffakuddîn İbn Kudâme (ö. 620/1223) şöyle demiştir: Sedd-i zerâi mezhebimizde muteber bir kaidedir.²⁸⁵

Ebü'r-Rebî et-Tûfî el-Hanbelî (ö. 716/1316) şöyle demiştir: Sedd-i zerâi bizim mezhebimizin de bir parçasıdır. Ashabımızın şer'i olarak yapılabilecek hilelerin önünü kesmek olarak değerlendirdiği kaidedir.²⁸⁶

el-Merdâvî Alî b. Süleymân (ö. 885/1480) şöyle demiştir: İmam Malik ve İmam Ahmed bahane veya mazeretlerin önünü kesen alimlerdir.²⁸⁷

Şemseddîn ez-Zerkeşî (ö. 772/1370) şöyle demiştir: Mezhebimizin usullerinde sedd-i zerâi geçerli bir kaidedir.²⁸⁸

İbnü'n-Neccâr (ö. 972/1564) şöyle demiştir: Usullerimizde harama götüren vesilelerin önü kesilir.²⁸⁹ İbn Bedrân (1848-1927) ise şöyle demiştir: Sedd-i zerâi, İmam Malik'in ve bizim ashabımızın mezhebidir.²⁹⁰

Özetle şöyle söyleyebiliriz ki; Hanbeliler sedd-i zerâi kaidesini mezhebi içerisinde çeşitli alanlarda kullanmış ve uygulamıştır. Kötülük ve harama yol açması kesin veya nadir olmayan fakat muhtemel olan davranışlara gelince Hanefî ve Şafiiler hukuki ilişkilerde istikrarı ve güven ortamını koruyabilmek için objektif delilleri ve şekli şartları esas

²⁸⁴ bkz Necmüddîn Süleymân b. Abdilkavî b. Abdilkerîm b. Saîd et-Tûfî, *Şerhu Muhtaşari'r-Ravza* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Beyrut: Muessetu'l er-Risale, 1987), 3/214. Musa Muhammad el-Karnî, *el-Vâzih fî usûli'l-fikh Ebü'l-Vefâ İbn Akîl* (Mekke: Ümmü'l- Kürâ Üniversitesi, Doktora Tezi, 1404), 2/843. Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdurrahmân Receb el-Bağdâdî, *Câmi'u'l-'ulûm ve'l-hikem fî şerhi hamsîne hadîşen min cevâmi'i'l-kilem* (Beyrut: Muessetu'l Er-Risale, 1412), 2/333.

²⁸⁵ Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme, *el-Muğnî* (Beyrut: Darul Fikri, 1987), 6/261.

²⁸⁶ Necmüddîn Süleymân b. Abdilkavî b. Abdilkerîm b. Saîd et-Tûfî, *Şerhu Muhtaşari'r-Ravza*, 3/214.

²⁸⁷ Alâüddîn Alî b. Süleymân b. Ahmed el-Merdâvî, *et-Taḥbîr şerhu't-Tahrîr fî usûl Fikhi* (Riyad, Saudi Arabistan: Mektbetu er-Rüşd, ts.), 8/831.

²⁸⁸ Şemsüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed ez-Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî 'alâ Muhtaşari'l-Hıraḳî* (Darul ebikât, 1993), 3/498.

²⁸⁹ Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmed b. Abdilazîz el-Fütûhî, *Muhtaşari't-Tahrîr fî usûl Fikhi* (Darul ebikât, 1997), 4/434.

²⁹⁰ *el-Medhal ilâ usul mezheb İmam Ahmed direse usuliyye mukârene* (Beyrut: Muessesetu'l Risale, 1401), 2/296.

almışlar ve kesin veya çok kuvvetli bir sebep-sonuç ilişkisi olmadığı sürece yasaklama yani sedd-i zerâi kaidesini işletme cihetine gitmemişlerdir. Maliki ve Hanbeliler ise aksi görüştedir. Mesela Maliki hukukçular bazı vadeli satışları, faize yol açacağı endişesiyle yasaklamışlardır. Hanbeliler de borçlunun alacaklısına belirli ölçü ve adetin dışında hediye vermesini, bir tür faiz hükmünde olacağı veya buna yol açabileceği endişesiyle caiz görmezler.²⁹¹

4-Malikilerde Sedd-i Zerâi

Sedd-i Zerâi'nin şer'î ahkâmın istinbatında çokça kullanılması sebebiyle Malikilik bu prensiple anılır hale gelmiştir.²⁹² Her ne kadar usûlî ve furu'î konularda ihtiyat prensibi esas alınmışsa da hükümlerin vakıya tatbikinde esneklik gösterilmesinden ötürü Mâlikî mezhebi, diğer mezheplerden bu özelliğiyle temayüz etmiştir. Bununla beraber Karâfî (ö. 684/1285), İbn Kayyim (ö. 751/1350) ve Şâtîbî (ö. 790/1388) gibi fakihler, sedd-i zerai prensibinin sadece Mâlikî mezhebine özgü olmadığını vurgular. Böyle bir kanaate sahip olabilmek için öncelikle diğer ekollerde nelerin ihtiyat prensibi çerçevesinde önlendiğinin bilinmesi gerektiğini söylerler.²⁹³

Malikiler, pek çok alanda sedd-i zerâi kaidesini uygulamış ve bu kaideye göre hüküm vermiştir. Bundan dolayı Malikiler sedd-i zerâiyi en çok özümseyen ve kullanan mezhep olmuştur. Alimlerin ve imamların, Malikilerin sedd-i zerâi hakkındaki yaklaşımlarını ifade eden sözlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

el-Kurtubî (ö. 656/1258) şöyle demiştir: İmam Malik ve ashabı sedd-i zerâi kaidesini benimsemişlerdir. Ancak çok sayıda alim bu görüş ve yaklaşımlarına muhalefet etmiştir. Malikiler usullerinin pek çok alanında bu kaideyi uygulamıştır.²⁹⁴

Şihâbüddîn el-Karâfî şöyle demiştir: İmam Malik sedd-i zerâi kaidesini haddinden fazla bir şekilde önemsemekteydi.²⁹⁵

²⁹¹ bkz Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme, *el-Muğnî*, 6/260-154. Şemsüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed ez-Zerkeşî, *Şerhu 'z-Zerkeşî 'alâ Muhtaşari'l-Hırağî*, 3/497.

²⁹² Geniş bilgi için bkz İbrahim Kâfi Dönmez, “‘Sedd-i Zerâi’,” (TDV İslâm Ansiklopedisi, 2009). Eyyüp Said Kaya, “Mâlikî mezhebi (Mâlikîyye)” (Ankara: TDV İslâm Ansiklopedisi, 2003).

²⁹³ Ahmed Baballa, *Mâlikî Fıkhnın Frabsız Medeni Hukuku Üzerindeki Tesiri* (Ankara-Türkiye: Ankara Üniversitesi, Yıksek Lisans Tezi, 2021), 36.

²⁹⁴ Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî ez-Zerkeşî eş-Şâfî, *el-Bahrü'l-muhîf*, 8/90.

²⁹⁵ Şehâbeddin el-Karâfî, *el-Furûk*, 2/32.

Ebû İshâk eş-Şâtıbî şöyle demiştir: Sedd-i zerâi kaidesi İmam Malik'te takip edilmesi ve önemsenmesi gereken bir usuldür. İbadet, amel ve adetlerde geçerli ve sabit bir kaidedir.²⁹⁶ Ayrıca o şunları da eklemiştir: İmam Malik, fıkıh hususlarında genel olarak sedd-i zerâi kaidesiyle hüküm vermiştir.²⁹⁷

Dr. Ahmet er-Reysûni (Fas'ta 1953 doğdu) sedd-i zerâi kaidesi hakkında şöyle demiştir: Bu kaide, Maliki mezhebinin öncülük ettiği bir usuldür. Maliki mezhebinin, temel usullerinden biri olarak öne çıkardığı sedd-i zerâi kaidesi, yine en çok ve en açık şekilde Malikiler tarafından uygulanmıştır. Dört büyük mezhepte İmam Malik'i benzer ölçüde olmasa da bu kaide de takip etmiştir. Bu mezheplerin arasından Şâfiî mezhebi sedd-i zerâyî en az uygulayan mezhep olmuştur.²⁹⁸

Şihâbüddîn el-Karâfî adeta, sedd-i zerâinin Malikilerin ihtisas alanı olduğunu iddia edenlere cevap olarak şöyle demiştir: Mesalih-i mürsele ve sedd-i zerâinin bir mezhebin uzmanlık alanı olduğu düşünülmektedir, ancak durum böyle değildir.²⁹⁹

2.7.2. Sedd-i Zerâi Kaidesinin Çağdaş Uygulamaları

1- Kürtaj Ameliyatları:

Kürtaj³⁰⁰; düşük, sınır dışı etme, enjeksiyon ve ölü doğum anlamlarına gelmektedir.

Kürtaj kelimesi Fransızca bir kelime olup, vücutta boşluklar içinde bulunan yabancı cisimleri, hasta veya zararlı sayılan dokuları kazıyarak alma, kazıma, döl yatağının içini kazıyıp cenîni alma anlamlarına gelmektedir.

Tıbbî bir terim olarak, ana rahmindeki (uterus) istenmeyen gebeliğin rahim içine uygulanan özel yöntemlerle veya dışarıdan verilecek ilaçlarla sonlandırılması demektir³⁰¹.

İnsan hayatının korunması, zarûrat-ı hamse şeklinde bilinen İslam'ın ortaya koyduğu beş temel ilkedен biridir. Zira en şerefli varlık olan insanoğlu saygındır ve dokunulmazdır.

²⁹⁶ Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtıbî el-Gırnâtî, *el-Muvâfaqât*, 4/107.

²⁹⁷ Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtıbî el-Gırnâtî, *el-Muvâfaqât*, 5/182.

²⁹⁸ Prof.Dr.Ahmed er-Reysûni, *Nazariyetü'l makâsıd inde el-İmam eş-Şâtıbî* (Darul Alemiyye li'l kitabı, 1992), 73.

²⁹⁹ Şehâbeddin el-Karâfî, *el-Furûk*, 2/33. Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-Mısrî el-Karâfî, *ez-Zâhire*, 1994, 1/152.

³⁰⁰ bkz Dr. Ahmet Muhammad Kenan, *el-Mevsû'atü et-Tibbiyyetü'l-fıkhiyye* (Beyrut: Daru en-Nefâ'is, 2000), 42. Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed, *el-Bahrü'r-râ'ik* (Daru kütübî'l İslami, ts.), 8/389.

³⁰¹ Talip Türcan (ed.), *İslam Hukuku EL Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2019), 797.

İnsanın yaşama hakkı, erkek spermi ile kadın yumurtasının birleştiği ve döllenmenin başladığı andan itibaren Allah tarafından verilmiş temel bir hak olup, artık bu safhadan itibaren anne baba da dâhil hiçbir kimsenin bu hakka müdahale etmesine izin verilmemiştir. Buna göre, annenin hayatının korunması gibi haklı ve kesin bir zaruret olmaksızın gebeliğe son vermek caiz değildir³⁰².

Kürtaj her zaman zina suçunu gizlemek veya kapatmak için yapılan ameliyatlardan biri değildir. Bununla beraber rahimde can oluşmaya başladıktan sonra kişinin kürtaj yapmaması gereklidir. Ancak belirli hastanelerde ve doktorlar tarafından tıbbi gözetim altında, ameliyatın yapılması için sunulan mazeretin geçerliliği ölçüsünde kişi kürtaj ameliyatını gerçekleştirebilir³⁰³.

Kürtaj için şer'i bir iznin alınması gerekliliği zina bahanesinin önünü kapatmak içindir. Çünkü birçok kadın veya erkek kürtaj ameliyatını, zina ilişkilerinde hamilelikten kurtulmanın bir yolu olarak görmektedir. Bu nedenle zinanın önünü kesmek ve engellemek için kürtaj ameliyatları dikkatle incelenmelidir³⁰⁴.

2- Okyanus Üzerinden Teknelerle Avrupa Ülkelerine Geçiş/Göç³⁰⁵:

İslam dini, Müslümanlara hicret hakkı ve fırsatı tanımıştır. İslam tarihinde geriye doğru bir dönüş yaptığımızda görüyoruz ki efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v), kendisine ve ashabına Mekkeli müşrikler tarafından yapılan eziyet artınca, Müslümanlara Habeş'e hicret etmelerini emretmiştir.³⁰⁶ Bu, Müslümanların tarihteki ilk hicreti olmakla birlikte hicretin caiz olduğuna dair bir delil getirmiştir.³⁰⁷

Bugün açık bir şekilde şahit olmaktayız ki, Müslümanların büyük bir çoğunluğu ülkesindeki sorun ve savaşlar nedeniyle yeni bir hayat kurmak için okyanus üzerinden teknelerle Avrupa ülkelerine göç etmektedir. Bu hicretin gerçekleşme yöntemi ve şekli Müslümanların hayatlarına mal olmaktadır. Araştırmacı, bu göçün İmam Malik'in

³⁰² Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, *Fetvalar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 1066, 2018), 527. Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, *Tip ve uSağlıkla İlgili Fetvalar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, DİB yayınları, 2020), 82.

³⁰³ Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafed-Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî 'ale's-Şerhi'l-kebir* (yy: Daru'l Fikri, ts), 3/117.

³⁰⁴ Muhammad Neym Yasin, *Abhâs fikhîyye fî kazâyâ tibîyye müâsara* (Oman: Daru en-Nekâş, 1999), 223.

³⁰⁵ Sâid Raşîd, *Vâki'u hicreti gayru şer'iyye fî'l Cezâiri min menzûri'l emni'l insani* (Baskara: Camiatu Muhammad Huda'ydrî Baskara, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 28-32.

³⁰⁶ bkz Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî, *es-Sîretü'n-nebeviyye* (Kahire, 1995), 276.

³⁰⁷ bkz Hammâd b Muhammad el-Ensâr, *Ahkâmü'l-hicreti* (Mektbetu ed-Dâr, ts.), 8-15.

mezhebinin özelliklerinden biri olan sedd-i zerâi kaidesinin uygulamasıyla bağlantılı olduğuna inanmaktadır. Zira bu şekilde verilen bir göç oluşumu itibariyle fesada ve kötülüğe yol açmaktadır.³⁰⁸

Temel kaidelerden biri şöyle söylemektedir ki; fesadı ve kötülüğü engellemek veya defetmek, iyiliği sağlamaktan önce gelir.³⁰⁹

3-Düğün Salonlarındaki Davetlerin Kadın Erkek Olarak Karışık Düzenlenmesi:

Son zamanlarda bazı düğün salonlarında ortaya çıkan şeylerden birisi de verilen davetlerin kadın erkek olarak karışık halde düzenlenmesidir. Yani her iki cinsinde aynı ortamı aynı anda paylaşması anlamına gelen bu durum, zinaya düşmek için adeta bir davetiye çıkartmaktadır. Çünkü hem kadınlar hem erkekler cinsel içgüdülerini gösteren ve kışkırtan her türlü süs ile süslenerek aynı ortamda bulunmaktadır. Bu nedenle, zina bahanesini engellemek için bu tür eğlence ve düğünlere katılmak şeriat tarafından yasaklanmıştır.³¹⁰

Abdullah Dirâz (1874-1932) şöyle demiştir: Bu şaşmaz şeriat, mutabık olunan her yerde uygulanarak çoğu meselenin yükümlülüklerini ortadan kaldırdı ve insanları dinin otoritesi altında topladı. Buna ek olarak konun koyucunun din ve dünya çıkarlarını beraber gerçekleştirme amacına ulaşabilmesi için oluşturuldu. Zira her dinde hukuk inşasının temeli olan beş gerekliliğin -din, can, akıl, nefis ve mal- muhafaza edilmesi gereklidir. Eğer muhafaza edilmeseydi, dünya çıkarları ahiret hayatı ve beka inancına göre bina edilemezdi.³¹¹

4- Estetik Ameliyatları:

Estetik ameliyat veya operasyonlarla kastedilen anlam şudur ki; vücudun görünen kısımlarından bir bölümünün görünüşünü veya işlevini iyileştirmek için veya insanda kendisine zarar veren ya da onu etkileyen bir kusuru tedavi etmeyen ameliyatlardır.

³⁰⁸ bkz Abdullah Muhammad Salih, “sedd-i zerâi’ ve bazü tatbikâtühü el-muâsira” (Ebhâş yarmuk- silsiletü-l’ulumi insaniyye ve’l ictimaiyye, 2002), 15-18.

³⁰⁹ bkz Said Rasid, *Vâki ’ü’l-hicreti gayri şer’iyye* (Muhammad Haydar Üniversitesi, 2012), 34.

³¹⁰ Dr. Halid Ali Muhammad, “Kaidetü sedd-i zerâi ve eserüha fî men’i vuku’i zina ve bazü tatbikatuha”, *Mecelletu Camiâtu Dimeşk* 25/2 (2009), 27.

³¹¹ Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtîbî el-Gırnâtî, *el-Muvâfaqât*, 1/3. Ve 2/7.

Aksine, kusurları gizlemek, çekiciliği arttırmak, güzelleşmek arzusu ve yaşlılıktan sonra tekrar gençleşmek için gerçekleştirilen ameliyatlardır.³¹²

Estetik operasyonlar arasında saç ekimi, göz kapakları, burun, kulak, yanak ve çene, obezite giderme ve cilt gerdirme gibi ameliyatlar yer almaktadır.

Şeriat tarafından din metinlerinde yasaklanan estetik ameliyatlarına örnek olarak; saç ekmek, dövme ve dudak dolgusu yapmayı verebiliriz.

H. Esmâ (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: Bir kadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'a gelerek: "Kızım çiçek hastalığına yakalandı ve saçları döküldü. Ben onu evlendirdim, iğreti saç takayım mı?" diye sordu. H. Peygamber de "Allah takana da taktırana da lanet etmiştir?" diye cevap verdi." Buhârî, Libâs 83, 85; Müslim, Libâs 115, (2122); Nesâî, Zînet 71, (8,187, 188).³¹³

İbni Ömer'in rivayetine göre H. Peygamber saç ekleten ve ekleyen, dövme yapan ve yaptıran kadınlara lânet etmiştir.³¹⁴

El üzerine, koluna, vücudunun görülen veya görülmeyen bir yerine yaptırılan çeşitli şekil ve resimlerden oluşan döğmelerin tümü yasak ve lânetlidir. Zamanımızda kendini bilmez birtakım kadın ve erkeklerde görülen bu çirkin işlem, büyük günah olarak kabul edilmiştir.³¹⁵ Dolayısıyla dövme yaptırmak caiz değildir.³¹⁶

İbni Mes'ûd radiyallahu anh'den nakledildiğine göre kendisi, "Dövme yapan, yaptıran, yüzünün tüylerini yolan, güzel görünsün diye dişlerini seyrekletiren, Allah'ın yarattığını bozan kadınlara Allah lânet etsin" demişti. Bir kadının İbni Mesud'u aşırı gitmekle suçlaması üzerine bu defa; "Peygamberin lânet ettiği kimseye niçin lânet etmeyecek mişim? Peygamberi izlemek Allah'ın kitabında emredilmiştir. Allah Teâlâ; "Peygamber size ne verirse onu alın, sizi nehyettiğinden de uzak durun!"[Haşr sûresi (59), 7] buyurdu, demiştir.³¹⁷

³¹² Dr. Salih b Muhammad Fevzânî, *el-Cerâhatü et-Tecmîliyye arzû tibîyye ve dirâsatü fikhiyye müfasala* (Riyad: Daru et-Tadmîriyye, 1429), 46-47. en-Netşh Muhammad Abdulcevval, *el-Mesâil et-Tibîyye* (Ümmü'd Dürmân, 1417), 2/236.

³¹³ Prof.Dr. İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, 7/11.

³¹⁴ *Riyâzü's-şâlihîn min hadîsi seyyidi'l-mürselîn*, çev. Pro. Dr. İsmail Lutfi Çakan Pro.Dr. Yasar Kandemir - Prof.Dr. Reşit Küçük (Erkam yayınları, ts.), 7/113.

³¹⁵ *Riyâzü's-şâlihîn min hadîsi seyyidi'l-mürselîn*, 7/115.

³¹⁶ Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, *Fetvalar*, 527.

³¹⁷ *Riyâzü's-şâlihîn min hadîsi seyyidi'l-mürselîn*, 7/116.

Ulemâ, Allah'ın lânetine nisbet edilen bu yasağı işlemenin büyük günahlardan olduğunu belirtmiştir³¹⁸. Buna karşılık kişiyi psikolojik açıdan olumsuz yönde etkileyecek şekildeki fiziksel bozukluklar ve anormalliklerin ameliyatla düzeltilmesini fitratı bozmak değil, bir tedavi, normalleştirme işlemi olarak görmek daha doğrudur. Tedavi amaçlı olarak yapılan estetik müdahalelere dinimizde izin verilmiştir.³¹⁹

Estetik ameliyat yapılırken uyulması gereken şer'i hükümler arasında şunlar yer almaktadır³²⁰:

- 1- Doktor ve yardımcılarının işinde profesyonel ve dürüst olması gereklidir.
- 2- Ameliyatın tedavi amacıyla yapılması ve mahrem bölgelerin kurcalanmaması gereklidir.
- 3- Estetik operasyonların gereklilikleri olmalıdır. Şeriat tarafından kullanımı yasaklanmış madde ve malzemelerin kullanıldığı ameliyatların yapılmasına izin verilmez.
- 4- Ameliyatın yapılma nedeni, dış görünüş sevgisi veya yaşça küçük görünmek isteğinden kaynaklanmamalıdır.
- 5- Doktorun, konu ile ilgili şer'i hükümlerde bilgili olması gereklidir.
- 6- Yapılan estetik ameliyatın şeriata göre caiz olması gereklidir.³²¹

Şeriatın hükümleri önemli olduğu ve öngörülen gayelerin gerçekleştirilmesine hizmet ettiği için kanun koyucu doktorlara bu hükümleri bilmeyi zorunlu kılmıştır. Bu noktadan hareketle, estetik ve iyileştirme ameliyatlarının yapılabilmesi için şer'i hükümlere ve temel gayelere riayeti şart koşmuştur. Aksi takdirde yapılan ameliyatlar fesada ve kötülüğe yol açabilir. Estetik ameliyatının yapılması iki durumda caiz değildir, bunlar:

- 1- Estetik ameliyatının kadını dikkat çekici şekilde güzelleştirmesi; bu durumda yapılan ameliyat fesada ve kötülüğe vesile olmaktadır. Çünkü kadının üzerine bakışları ve dikkatleri çekerek, onu fesada sürüklemekte ve mahremi olan veya olmayan tüm erkeklerin fitneye düşmesine neden olmaktadır. Yapılan estetik operasyonlar arasında kadının güzelliğine güzellik katan ameliyatlarda bulunmaktadır. Sahip olduğu güzelliği bu ameliyatlardan biri sonucunda arttıran kadının fitne ve fesada

³¹⁸ Prof.Dr. İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, 7/14.

³¹⁹ Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, *Tıp ve Sağlıkla İlgili Fetvalar*, 42.

³²⁰ bkz Dr. Muhammad Halid Mansur, *el-Ahkâmü't-Tibîyye el-Mütealike'tü bi en-Nisâ'i fî eş-şer'iatî* (Ürdün: Daru en-Nefâ'is, 1999), 164. Dr. Salih b. Muhammad Fevzânî, *el-Cerâhatü et-Tecmîliyye arzû tîbîyye ve dirâsatü fîkhiyye müfâsala*, 80. Şüveyş el-Mahamîd, *İzn-i zevc fi'l-et-Tacmîliyye et-Tahiîniyye*, 2005, 323. Dr. Ahmet Muhammad Kenan, *el-Mevsû'atü et-Tibîyyetü'l-fîkhiyye*, 652.

³²¹ Şüveyş el-Mahamîd, *İzn-i zevc fi'l-et-Tacmîliyye et-Tahiîniyye*, 323.

düşmemek için evden çıkmamak dışında bir çaresi yoktur. Zira, dikkat çektiği takdirde ona bakanların şeriatın yasakladığı zina suçunu işlemesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla aslında yapılması caiz olsa dahi zinaya giden yolları kapatmak için estetik ameliyat haram kılınmıştır.

- 2- Estetik ameliyatın gizli kusurları değiştirmeden sadece görünen kusurları gizlemesi ve iyileştirmesi; nişanlıları veya eşleri aldatmaya vesile olan bu durumda, gizli kusurların varlığı evlilikte bozulmaya neden olabilir. Bu, özellikle erkeklerin ikinci bir eşleri yoksa zinaya düşmelerine neden olabilir. Evliliğin bozulmasına neden veya bahane olarak gösterilebileceği için estetik ameliyatlarının gizli kusurları örtmek için yapılması yasaklanmıştır³²².

2.8. Şer'i Siyaset Kavramı

2.8.1. Şeriat³²³

Sözlükte şer' kökünden türeyen şeriat kelimesi insanların ya da hayvanların su içtiği veya açıkta olan ve kesilmeyen akarsu yahut bu suya giden yollar" mânalarına gelmektedir³²⁴. el-Leys'in tanımıyla ise; Allah'ın kulları için oruç, namaz, hac ve evlilik gibi koyduğu kurallardır³²⁵.

2.8.2. Siyaset³²⁶

Sözlükte atı terbiye etmek, bir şeyi düzgün ve iyi durumda bulunması için korumak; hayvanı ehlileştirmek gibi anlamlara gelen siyâset, toplumun işlerini yürütme, yönetme işi, insan topluluklarını yönetme sanatı şeklinde tanımlanır.³²⁷

Tacü'l-Arus'ta şöyle geçer: الرعية سست "Halka hükmettim." ifadesi mecâz anlamdadır. Bununla, halka emrettim, yasakladım kastedilir. Siyâset kelimesinde س kesra ile. "

³²² Abdullah Muhammad Salih, "sedd-i zerâi' ve bazü tatbikâtühü el-muâsira", 24.

³²³ bkz Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Daru'l cebel ve Daru Lisânü'l-'Arab, 1988),8/175-179. Ahmed b. Muhammed b. Ali El-Mâkzî El-Feyûmî, *el-Mişbâh el-Münîr* (Beyrut: Mektebetü'l İlmiyye, ts.), 118.

³²⁴ Talip Türcan, "şeriat" (İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 2010), 38/574-577.

³²⁵ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Daru'l cebel ve Daru Lisânü'l-'Arab, 1988),8/175.

³²⁶ bkz Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Daru'l cebel ve Daru Lisânü'l-'Arab, 1988),6/423-430. Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-'Ayn* (Daru ve Mektebetü'l Hilal, ts.),7/336. Ebu El-Husn b. Faris b. Zekeriya, *Mücem Mekâyis-i el-Lûgati* (Kahire: Daru'l Fikri, 1979),3/119.

³²⁷ Hızır Murat Köse, "siyâset" (İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 2009), 37/294-299.

”سياسة الأمر ساس” ile de bir işi icra etmek kastedilir. Falan kişi mücerreptir denildiğinde, hükmetti ve kendisine hükmedildi anlaşılır. Bu da hem eğitti hem eğitildi, hem emretti hem de kendisine emredildi gibi manaları taşır. Siyâset, bir şeyi uygun olduğu şekilde yapmaktır.³²⁸

“Siyaset” kelimesinin fiil formu, Hz. Peygamber'in şu hadisinde geçmektedir: “İsrail oğullarını peygamberler idare ederdi (تسوسهم). Bir peygamber vefat ettiği zaman yerine diğeri geçirdi. Ancak benden sonra peygamber yoktur, lakin halifeler olacaktır.”³²⁹

2.8.3. Şer’i Siyaset Kavramının Terimsel Anlamı

Geleneksel ve çağdaş fıkıhçılar, şer’i siyaset kavramını genel ve özel olmak üzere birçok şekilde tanımlamışlardır. Çok sayıda araştırmacı da kavramı tam anlamıyla karşılayacak bir tanıma ulaşmaya gayret etmiştir.

- 1- Şer’i siyasetin tanımı için şöyle denilmiştir: Kur’an-ı Kerim veya sünnette, kısmi veya ayrıntılı delillerle bahsedilmese dahi kanun koyucunun uygun gördüğü bir çıkar/yarar için yaptığı fiillerdir.³³⁰
- 2- İbn Akıl Ebû'l-Vefâ (ö. 513/1119) el-Hanbeli şöyle demiştir: Vahiy inmemiş veya Hz. Muhammed (s.a.v) sünnetinde geçirmemiş olsaydı dahi, şer’i siyaset; insanların iyiliğe daha yakın, fesada ve bozgunculuğa daha uzak olduğu şeydir.³³¹
- 3- İbn Haldûn (ö. 808/1406) şöyle demiştir: Bütün mesele, hukuk meselelerinin hukuki değerlendirilmelerinin gereklerini yerine getirmektir.³³²
- 4- Abdurrahman Tâc (1896-1975) şöyle demiştir: Kuran ve Sünnette yer alan ayrıntılı ve kısmi metinlerin hiçbirisi buna işaret etmeseydi bile şer’i siyaset; şariat ruhuyla yerine getirildiğini göz önünde bulundurarak, evrensel temellere inen, toplumsal hedeflerine ulaşan devlet hizmetlerinin düzenlendiği ve millet işlerinin yönetildiği hükümlerdir.³³³

³²⁸ Mohamed Mahmoud Abdelkader, *Mesâlihi mürsele ve şer’i siyâsette uygulaması* (Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 35.

³²⁹ Asım Cüneyd Köksal, *Fıkıh ve Siyâset Osmanlılarda siyâset-i şer’iyye* (İstanbul: Klasik yayınları, 2016), 33.

³³⁰ Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed, *el-Bahrü'r-râ'ik* (Daru kütübî'l İslami, ts.), 5/11.

³³¹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî, *et-Ṭuruḳu'l-hükmiyye fi's-siyâseti's-şer'iyye* (Mekke: Daru'l Alem el Fevaid, 1428), 29.

³³² Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî, *Mukkadime İbn Haldûn* (Daru Ya'ırîb, 2004), 191.

³³³ Dr. Fethi El-Derênî, *Hesâis-u'Teşrî'l-İslami fi Siyaseti-Şer'iyye ve'l Hûkm* (Lubnan: Daru'l Muessesetu'l Risale, 2013), 1/191.

- 5- Genel bağlamda şer'i siyasetin anlamı şöyledir ki; bu hükümlerin, özel bir kısmı ayrıntılı metinde bulunanlardan mı yoksa özel bir ayrıntılı metinde bulunmayanlardan mı olduğu veya belirli bir hükmün konusunun değişmesine göre değişme ve değişme ihtimalinin olup olmadığı hususlar dışında devletin, teşkilatının, yargısının, yürütme ve idaresinin erki içinde milletin işlerini yöneten hüküm ve fiilleri, İslam yurdundaki ve dışındaki milletlerden farklı olan münasebetlerini kapsamaktadır.³³⁴
- 6- siyâset-i şer'iyye, kamu otoritesi tarafından dini ilkelere ters düşmeyecek şekilde halkın yararına olacak bir takım düzenlemeler yapılması şeklinde ifade edilebilir.³³⁵
- 7- Halkı dünya ve ahirette kurtuluşa götürecek yola iletmek suretiyle toplumu ıslah etmek şeklinde genel anlamda tarif edilen siyaset, kimi zaman idam cezasını da ihtiva edecek şekilde bazı uygulamaları da içerecek şekilde dar anlamda kullanıma sahiptir.³³⁶

2.9. Şer'i Siyasetin delilleri

Şer'i siyaset, yukarıda bahsettiğimiz anlamlar aracılığıyla, kararlarının yasal, sosyal ve toplumsal köktendinci kanıtlara dayandığını açıkça göstermektedir; bu nedenle kökeninin en önemli kanıtlarından biri; bu delillerden şariat amaçlarının dikkate alındığı bir teorileştirme ve içinde bulunulan durum, şart ve örflerin dikkate alındığı bir uygulama olmasıdır. Şer'i siyaset, alimler tarafından sunulan kanıtlara bakılarak doğrulanmaktadır.³³⁷

2.9.1. Kitap'ta Şer'i Siyaset Örnekleri

1-Dâvûd ile Süleyman'ın bir ekin tarlası hakkında verdikleri hüküm bu konuyla ilgili olarak zikredilebilir. Bu meselede onlar tarafından verilen her iki hüküm de zahirde doğrudur. Zira Yüce Allah (Süleyman'ın anlamasını sağladık) diyerek şer'i siyaset ile hüküm vermiştir.³³⁸

³³⁴ Dr. Sait b. Matar el-Utbi, *Ezva-ü Siyaseti şer'iyye* (Riyad, Saudi Arabistan: Daru'l Aluka li Neşri, 2013), 1/7.

³³⁵ H. Yunus Apaydın, "Siyâset-i şer'iyye" (İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 2009), 37/299-304.

³³⁶ Prof. Dr. Ahmet Yaman, *Siyaset ve Fıkıh* (İstanbul: İz yayıncılık 851, 2015), 55.

³³⁷ Dr. Sait b. Matar el-Utbi, *Ezva-ü Siyaseti şer'iyye*, 1/12-13.

³³⁸ Dr. Sait b. Matar el-Utbi, *Ezva-ü Siyaseti şer'iyye*, 1/13.

2-Hz. Yusuf'la ilgili olarak aktarılan kıssada gömleğin nereden yırtıldığına bakılarak kimin haklı olduğunun anlaşılması şeklindeki çözüm yolu da bu konuda kayda değer diğer bir örnektir. Bu ayetler, delillerin değerlendirilmesi, geçerliliği ve şer'i siyasetin kapsamı hakkında iyi bir örnek teşkil etmektedir.

2.9.2. Sünnet'te Şer'i Siyaset Örnekleri

Ebû Hüreyre şöyle rivayet etmiştir: “Allah a kasem olsun, içimden öyle geçiyor ki (birçok) odun yığdırayım. Sonra namaz için ezan okunmasını emredeyim de birine cemaate imam olsun diyeyim. Sonra o cemaati bırakıp (namaza gelmeyen) kimselerin üzerlerine gidip evlerini (kendileri içeride iken) yakıvereyim.”³³⁹ Takdir edileceği üzere bu, şer'i siyasetle ilişkili bir rivayettir.

Âişe radiyallahu anha dedi ki : Rasûlullah: (Senin kavmin küfür devrine yakın olmasaydı, muhakkak Kâ'be'yi bozar ve onu İbrahim temeli üzerine kurardım. Çünkü Kureyş Kâ'be'yi bina ettiği sırada biraz kısalttı ve ben muhakkak Kâ'be'ye bir de arka kapı yapardım.)³⁴⁰ dedi. Bu da şer'i siyasetle ilintili bir başka rivayettir.

2.10. Şer'i Siyaset ve Sedd-i zerâi Kaidesi Arasındaki İlişki

Şer'i siyaset ilmi, konusunun önemi ve gayelerinin yüceliği ile ilimlerin en asil ve faydalı olanlarından. Öyle ki; insanları ıslah etmenin, yeryüzünde adaleti tesis etmenin, insanların yakın ve gelecekteki menfaatlerini gerçekleştirmenin yollarından biridir ve islam hukuku koyucunun gayesi de budur.³⁴¹

İbn Kayyim el-Cevziyye şöyle demiştir: (Allah, insanları adaletle yönetebilmek için peygamberler gönderdi ve kitaplar indirdi. O adalet ki yeri ve gökleri meydana getirmiştir. Böylece adaletin temelleri ortaya çıktı ve Allah her yere adaletle hükmetti.)

Ardından şöyle demiştir: Yüce Allah şeriatını birçok yolla tecelli ettirmiştir. Bundan amacı kulları arasında adaleti sağlamak ve tesis etmektir. Bu dinin pir parçasıdır, dine aykırı değildir.³⁴²

³³⁹ *Şaḥîḥ-i Buḥârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîḥ*, çev. Kamil Miras Ahmed Naim (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), 2/sy 377.

³⁴⁰ *Şaḥîḥ-i Müslim ve Tercemesi*, çev. Mehmed Sofuoğlu (İstanbul: İrfan yayıncılık ve ticaret, 1988), 4/214.

³⁴¹ Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî, *Mecmû'u fetâvâ* (Beyrut: Darul Kutub el-İlmiyye, 1408), 14/493.

³⁴² Suûd b Malûh Sultan el-Encî, *Sedd-i zerâi inde İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye ve eserühü fi ihtiyârâtihi'l-fikhiyye* (Ürdün: Dâiru-l eseriyye, 2008), 168.

Şeyh Abdurrahman Tâc şöyle demiştir: Şayet yönetici, insanların bilerek veya bir vesile mahiyeti ile fesada/ kötülüğe meylettiğini görür ve bunun caiz olduğunu beyan ederse İslam'ın emrettiği iyilik ve güzelliğe daha çok şerre sebep olur. Bu durumda yönetici dikkatli olmalı ve bu çeşit bahanelerin önünü kesmelidir. Zira bu tutum İslam şeriatına ters olmadığı gibi, temelinde sedd-i zerâi kaidesini barındıran şer'i siyasetin de bir gerekliliğidir.³⁴³

Sedd-i zerâi kaidesi ile şer'i siyaset kavramı arasındaki güçlü ve güvenilir bağı göz önüne aldığımızda rahatlıkla şunu söyleyebiliriz ki; sünnet-i şerif ve Kur'an-ı Kerim'deki sedd-i zerâi delilleri aynı şekilde şer'i siyaset içinde geçerlidir ve bu deliller şer'i siyasetin gerekliliğinin de vurgulamaktadır. Zira her iki oluşumunda temel gayesi iyilik/çıkar ile fesad/kötülük arasındaki dengeyi sağlamak ve hakkında doğru hükümleri vermektir.³⁴⁴

Dr. Abdülfettâh Amr Aîş (1948-1996), fıkıh mezheplerini ve önderlerini şer'i siyaset kavramını nasıl tanımladıkları veya nasıl uyguladıkları bakımından değerlendirmiştir. Buna göre Malikiler, özellikle, İbn Ferhûn, Burhânüddîn (ö. 799/1397) , Şâtıbî (ö. 790/1388) ve Şihâbüddîn el-Karâfî (ö. 684/1285) , ardından Hanbeliler, özellikle; İbn Akîl (ö. 513/1119), İbn Teymiye (ö. 728/1328) ve İbn Kayyım (ö. 751/1350) , ardından Hanefiler özellikle; İzzeddin b. Abdüsselâm (ö. 660/1262) ve İbn Hazm (ö. 456/1064) şer'i siyasetle hüküm verilmesini ve uygulanmasını ön görmüştür.³⁴⁵

³⁴³ Şeyh Abdurrahman Tâc, *es-Siyâsetü 'ş-şer'iyye ve'l-fıkhi'l-İslâmî* (Mısır: Ezher, 1415), 76. ve Suûd b. Malûh Sultan el-Encî, *Sedd-i zerâi inde İbnü'l-Kayyım el-Cevziyye ve eserühü fi ihtiyârâtihi'l-fikhiyye*, 170.

³⁴⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî, *İ'lâmü'l-muvakkı'in 'an rabbi'l-'âlemîn* (Beyrut: Darul Kutub el-İlmiyye, 1991), 5/7-20.

³⁴⁵ Dr. Abdülfettâh Amr Aîş, *es-Siyâsetü 'ş-şer'iyye fi ahvâl-i şahsiyye* (Ürdün: Dâru en-Nefâis, 1998), 37.

SONUÇ

Kalemi ve dili olmayan Allah'a hamdolsun O'na hamd ediyorum, O'na lââyık bir övgü O'na lââyık bir hamd ve Allah'tan olmasını umduğum bu mütevazı araştırmayı başardığı için O'na şükrediyorum. İslam kütüphanesine muteber bir araştırma kazandırdığımı ümit ediyorum.

Bu mütevazı araştırma sona ermiş ve aşağıdaki gibi özetlenebilecek birtakım sonuçlar ve öneriler elde edilmiştir:

- ❖ Malikilerin sedd-i zerâi tanımı (kötülüğe ve fesada yol açan bahane ve mazeretlerin önünün kesilmesi) şeklindedir.
- ❖ Mal ve mülk değerlendirmesinde ve gayelerinin hükmünün verilmesinde sedd-i zerâi kaidesinin önemli olduğu son derece açıktır.
- ❖ Değişiklik ve tebdilin söz konusu olmadığı, milletten millete ve zamana göre farklılık göstermeyen metinleri ile İslam şeriatı, sedd-i zerâinin doğru bir usul olduğunu tekit etmiştir.
- ❖ Malikilere göre sedd-i zerâi, İslam şeriatının tüm hususlarında ve sosyal hayatın tüm alanlarında yer alan bir kaidedir.
- ❖ Kötülükleri defetmek ve Müslümanların çıkarlarını gözetmek gayesini edinen sedd-i zerâi oluşumu itibarıyla şer'i siyasetin bölümlerinden birini oluşturmaktadır.
- ❖ Sedd-i zerâi kaidesi sadece Malikilere mahsus değildir, aksine farklı mezheplerden de riayet görmektedir.
- ❖ Sedd-i zerâi kaidesi, şer'i siyasetin gayelerini ya da hükümlerini gerçekleştirmek için kullandığı araçlardan biri olarak kabul görmektedir.
- ❖ Sedd-i zerâi kaidesi, fıkıh bölüm ve ayrımlarında büyük bir etkiye sahiptir.
- ❖ Sedd-i zerâi kaidesi ile hükmünün verilmesi beklenen olay ve gelişmelerin sayısı oldukça çoktur. Örneğin;
 - a. Okyanus üzerinden teknelerle Avrupa'ya göç etmek.
 - b. Kadınların ehliyet alması/araç sürmesi.
 - c. İnsanların yılın belli günlerinde belirli tarihleri kutlarken bunları “bayram” olarak adlandırması. Örneğin; anneler günü/bayramı, evlilik yıl dönümü/bayramı gibi. Ancak İslam'daki bayramlar Ramazan ve Kurban Bayramı olmak üzere belirlidir.
- ❖ Sedd-i zerâi kaidesini en çok malikiler benimsemiştir ve başarılı bir şekilde uygulamışlardır.

- ❖ Kur'an-ı Kerim ayetleri, sünneti-i şerif, sahabelerin uygulamaları ve farklı fıkıh mezhepleri göstermiştir ki; sedd-i zerâi geçerli ve gerekli bir kaidedir.

KAYNAKÇA

- Abdullah Muhammad Salih. “sedd-i zerâi‘ ve bazü tatbikâtühü el-muâsira”. Ebhâş yarmuk- silsiletü-l‘ulumi insaniyye ve‘l ictimaiyye, 2002.
- Abdullah Veled b. Bayyah. “Sedd-i Zerâi ve tatbikâtuhu fî mecâli‘l muâmelât”. *el Ma‘îhad el-islamî lil buhus ve tedrîb, el-bank el-islamî li tenmiyye*, 52.
- Abdurrahman b. Ahmed b. Kuddame el-Mukaddesi Ebu Ahmed. *el-Mûgnî*. Beyrut: Daru‘l Fikr, 1. Basım, 1987.
- Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Mâkzî el-Feyûmî. *el-Mişbâh el-Münîr*. 1 Cilt. Beyrut: Mektebetu‘l İlmiyye, 2. Basım, ts.
- Ahmed Baballa. *Mâlikî Fıkhının Frabsız Medeni Hukuku Üzerindeki Tesiri*. Ankara-Türkiye: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Şahîh-i Buḥârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh. çev. Kamil Miras Ahmed Naim. 8 Cilt. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2019.
- Alâüddîn Ali b. Süleymân b. Ahmed el-Merdâvî. *et-Taḥbîr şerḥu‘t-Taḥrîr fî uşûl Fikhi*. Riyad,Saudi Arabistan: Mektbetu er-Rüşd, ts.
- Ali Hüsseyinî. *Eseru Kâidetü Seddü‘z-Zerâi fî‘l-Fıkhî‘l-Cenânî el-Mâlikî*. Cezâir: Gardâyâ Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.
- Asım Cüneyd Köksal. *Fıkıh ve Siyâset Osmanlılarda siyâset-i şer‘iyye*. İstanbul: Klasik yayınları, 1. Basım, 2016.
- Atâ Mehdî Felîh. *Sedd-i Zerâi delil-ü‘n minel edilet-i‘l ahkâm eş-Şer-iyye*, ts.
- Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî ez-Zerkeşî eş-Şâfiî. *el-Baḥrû‘l-muḥîṭ fî uşûli‘l-fıkh*. 8 Cilt. Darul Kutubi, 1. Basım, 1994.
- Cafer b. Abdurrahman Kasâs. “Kâidetü Seddü‘z-Zerâi’”, 1431.
- Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. *Fetvalar*. 1 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 1066, 4. Basım, 2018.
- Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. *Tıp ve Sağlıkla İlgili Fetvalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı,DİB yayınları, 1. Basım, 2020.
- Envârü‘t-tenzîl ve esrârü‘t-te‘vîl Beyzâvî tefsiri*. çev. Doç.Dr. Abdülvehhab Öztürk. 5 Cilt. İstanbul: Kahraman yayınları, 2011.
- Prof. Muhammed Tahir bin Aşur . " ' ISLAM HUKUK • FELSEFESi Gaye Problemi Mekasıdu‘ş-Şeri‘ati‘l-İslamiyye. çev. Doç.Dr. Vecdi Akyüz Doç.Dr. Mehmet Erdoğan. İstanbul: İz yayıncılık, 2. Basım, 1996.
- Dr. Abdülfettâh Amr Aîş. *es-Siyâsetü‘ş-şer‘iyye fî ahvâl-i şahsiyye*. Ürdün: Dâru en-Nefâis, 1998.

- Fıkıh usulü* _ Prof. Dr. Vehbe Zuhayli. çev. Dr. Ahmet Efe. İstanbul: Risale, 4. Basım, 2017.
- Dr. Ahmet Muhammad Kenan. *el-Mevsû'atü et-Tibiyyetü'l-fıkhiyye*. Beyrut: Daru en-Nefâ'is, 1. Basım, 2000.
- İslam hukuk ekolleri ve maslahat teorisi Mustafa Ahmed ez-Zerka*. çev. Dr. Ali Pekcan. İstanbul: Rağbet yayınları, 2007.
- Dr. Fethi el-Derênî. *Hesâis-u'Teşrî'l-İslami fî Siyaseti-Şer'iyye ve'l Hûkm*. Lubnan: Daru'l Muessesetu'l Risale, 2. Basım, 2013. www.moswarat.com
- Dr. Halid Ali Muhammad. "Kaidetü sedd-i zerâi ve eserüha fî men'î vuku'î zina ve bazı tatbikatuha". *Mecelletu Camiâtu Dimeşk* 25/2 (2009), 23-24.
- Dr. Muhammad Halid Mansur. *el-Ahkâmü'et-Tibiyye el-Mütealiketü bi en-Nisâ'i fî eş-şeriati*. Ürdün: Daru en-Nefâ'is, 2. Basım, 1999.
- Dr. Muhammed b. Ahmet Seyyid Zervak. *Sedd-i Zerâi fî el-Mezhebi el-Maliki*. Beyrut. Lubnan: Daru ibn Hazm, 2012.
- Dr. Sait b. Matar el-Ütbi. *Ezva-ü Siyaseti şer'iyye*. Riyad, Saudi Arabistan: Daru'l Aluka li Neşri, 1. Basım, 2013.
- Dr. Salih b Muhammad Fevzânî. *el-Cerâhatü et-Tecmîliyye arzü tibiyye ve dirâsatü fıkhiyye müfasala*. Riyad: Daru et-Tadmiriyye, 2. Basım, 1429.
- Dr. Yusuf Abdurrahman El-Fert. *et-Tatbikât-u'l Muâsara li Sedd-i Zeriê*. Kahire: Daru'l Fikri'l Arabî, 1. Basım, 2003.
- Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî. *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'an*. Kahire: Darü şe'ibi, ts.
- Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî. *İ'lâmü'l-muvakkî'în 'an rabbi'l-âlemîn*. Beyrut: Darul Kutub el-İlmiyye, 1. Basım, 1991. <http://www.shamela.ws>
- Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî. *et-Turuku'l-hükmiyye fî's-Siyâseti's-Şer'iyye*. Mekke: Daru'l Alem el Fevaid, 1428.
- Ebû Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî. *Kitâbü'l-'Ayn*. Daru ve Mektebetü'l Hilal, ts.
- Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebu Bekir b. Ferh el-Ensari el-Hazreci Şemseddin el-Kûrtûbi. *el-Cami-u'l Ahkam El-Kur'an*. 20 Cilt. Darul Kutub el-Misriyye, 1964. <http://www.shamela.ws>
- Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *Aḥkâmü'l-Kur'an*. Beyrut: Darul Kutub el-İlmiyye, 1994.

- Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî. *Câmi 'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*. 24 Cilt. Mekke: Mektebet-u Terbiyye ve Neşri, 1. Basım, ts.
- Ebu el-Husn b. Faris b. Zekerîya. *Mûcem Mekâyis-i el-Lûgati*. 6 Cilt. Kahire: Daru'l Fikri, 1. Basım, 1979.
- Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtıbî el-Gırnâtî. *el-İ'tişâm*. b.y., 1996.
- Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtıbî el-Gırnâtî. *el-Muvâfaqât*. Beyrut. Lubnan: Darü'l ma'arif, ts.
- Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. Kahire, 1995.
- Ebu Muzaffer el-Semani Mansur b. Muhammed b. Abdul Cabbar b. Ahmed el-Meruzi. *Tefsiru'l Kur'an li'Ebi El-Muzaffer Es-Semani*. Riyad,Saudi Arabistan: Daru'l Vetenî, 1. Basım, 1997. <http://www.shamela.ws>
- Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî. *Mukkadime İbn Haldûn*. Daru Ya'irib, 2004.
- Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-Mısırî el-Karâfî. *ez-Zahîre*. Beyrut. Lubnan: Darü'l garbî'l islami, 1. Basım, 1994.
- Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-Mısırî el-Karâfî. *Şerhu Tenkîhi'l-fuşûl*. Şeriketu et-Tibaatu el-Faniyye, 1. Basım, 1973.
- Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî. *Mecmû'u fetâvâ Şeyhilislâm Ahmed İbn Teymiyye*. 27 Cilt, ts.
- Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-'Arab*. Beyrut: Daru'l cebel ve Daru Lisânü'l-'Arab, 2. Basım, 1988. <http://www.shamela.ws>
- Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî. *el-Fâ'ik fî ğarîbi'l-hadîş*. 4 Cilt. Lubnan: Daru'l Ma'irife, 3. Basım, ts.
- Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî. *Esâsü'l-belâğa*. 2 Cilt. Beyrut: Daru kütübî'l İlmiyye, 1. Basım, ts.
- Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid*. Kahire: Daru'l Hadis, ts.
- Ebü'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd et-Tücîbî el-Bâcî. *İhkâmü'l-fuşûl fî ahkâmi'l-uşûl*. Beyrut. Lubnan: Müesesetü er-Risale, 1. Basım, 1409.
- Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *en-Nihâye fî ğarîbi'l-hadîş ve'l-eşer*. 5 Cilt. Beyrut, 1979.

- Ebüssuûd Muhammed b Muhammed b Mustafa. *İrşâdü'l- 'akli's-selîm ilâ mezâyâ'l- Kitâbi'l-Kerîm*. 9 Cilt. Beyrut: İhya'u tûrasu'l Arabî, ts.
- el-Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî. *Kitabu'l Ayn Merteben âlâ Hurûf El-Mûcem*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'ul ilmiyye, 1. Basım, 2003.
- el-Kâdi Muhammed b. Abdullah Ebu Bekir b. el-Arabî, Maliki. *Ahkamu'l Kur'an lil'İbn-i Arabî*. Beyrut: Daru'l Kutubu'l ilmiyye, 3. Basım, 2003.
- en-Netşh Muhammad Abdulcevvad. *el-Mesâil et-Tibiyye*. Ümmü'd Dürmân, 1417.
- Eyyüp Said Kaya. "Mâlikî mezhebi (Mâlikîyye)". 519-535. Ankara: TDV İslâm Ansiklopedisi, 2003.
- Fatma Demirci. *İslam hukukunda Sedd-i zerâi delilinin kullanılışı*. İzmir-Türkiye: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Ferhat Koca. "Hanbelî mezhebi". C. 15. İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 1997. 525-547.
- H. Yunus Apaydın. "Siyâset-i şer'îyye". C. 37. İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 2009.
- Halid Ali Süleyman b. Ahmed. "Mecelletu Camiâtu Dimeşk lil'Ulum el-İktisadiyye ve'l Kanuniyye 25". *Mecelletu Camiâtu Dimeşk* 2 (2009), 708.
- Hammâd b Muhammad el-Ensâr. *Ahkâmü'l-hicreti*. Mektbetu ed-Dâr, ts.
- Hasan Karakaya. *Fıkıh Usulü*. İstanbul: Beka yayınları, 2013.
- Hızır Murat Köse. "siyâset". 37/294-299. İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 2009.
- İbn Cezî el-Kelbî. *et-Teshîl li ulûmî't-Tenzîl*. Beyrut: Şirket- Daru'l Arkam b. Ebu-l Arkam, 1. Basım, 1416.
- İbrahim b. Mahana b. Abdullah b. el Mahana. *Sedd-i zerâi inda Şeyhilislâm İbn Teymiyye*. Daru'l fadile Riyad: Ümmü'l- Kürâ, 1424.
- İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Lehmi el-Gırtani, Şatibi. *el-Muvâfaqât*. Daru'l Ma'rifeti, 1997.
- İbrahim Kâfi Dönmez. *Fıkıh Usulü İncelemeleri*. İstanbul: İSAM Yayınları 156, 1. Basım, 2014.
- İbrahim Kâfi Dönmez,. "Sedd-i Zerâi'". 277-282. TDV İslâm Ansiklopedisi, 2009.
- İbrahim Kâfi Dönmez, Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıçı, Sadrettin Gümüş. *Kur'an yollu tükçe meal ve tefsir (Yûsuf Sûresi)* 26-27. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1. Basım, 2003.
- İsmail b. Hammed el-Cevheri. *Tâcü'l-luğa ve şihâhu'l- 'Arabiyye*. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l İlm lil'Melayyin, 1987.

- Kerim Aytekin-Hasan Karakaya. *Taberî Tefsîri*. İstanbul: Hasar Yayınevi, 1996.
- M. Beşir Eryarsoy. *İmam Kurtubî Hayatı Eserleri Tefsiri ve Tesiri*. 20 Cilt. İstanbul: Buruc yayınları 32, 1. Basım, 1997.
- Sahîh-i Buhârî Okumaları Türkçe metni*. çev. Mahmut Karakış. Siyer vakfı, 2021.
- Sahîh-i Buhârî ve Tercümesi*. çev. Mehmed Sofuoğlu. İstanbul: Ütüken Neşriyat, 1. Basım, 1987.
- Şahîh-i Müslim ve Tercemesi*. çev. Mehmed Sofuoğlu. 8 Cilt. İstanbul: İrfan yayıncılık ve ticaret, 1988.
- Mohamed Mahmoud Abdelkader. *Mesâlihi mürsele ve şer'î siyâsette uygulaması*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Muhammad el-Arabi Bibuş. *haberü'l-vâhid izâ hâlâfa seddü'z-zerâi inda el- Mâlikiyye*. Cezâir: el'Vâdi Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.
- Muhammad Neym Yasin. *Abhâs fıkhiyye fî kazâyâ tibiyye müâsara*. Oman: Daru en-Nekaş, 1. Basım, 1999.
- Muhammed Abdülganî el-Bâcahanî. *el-Medhel ilâ usul Fıkh el-Maliki*. Beyrut: Daru'l Lubnan li tibaati ve neşri, 1. Basım, 1968.
- Muhammed Ayazgök. *Bir Hüküm İstinbat Kaynağı Olarak Sedd-i Zera'i ve Aktüel Değeri*. Türkiye-Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Muhammed b. Ali eş-Şevkânî. *İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkîki'l-hak min 'ilmi'l-uşûl*. Mısır: Mustafa el-Babli el-Hübla ve Evladuhü, 1. Basım, 1937.
- Muhammed b Muhammed b Abdul Rezzak el-Huseynî Ebu el-Fayz. *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Ğâmûs*. 40 Cilt. küvet: Daru'l Hedayâ, 2. Basım, 1965.
- Muhammed el-Tahir b. Aşur. *et-Tahrir ve et-Tenvir "Tahrir el-Mana es-Sedid ve Tenvir el-Akl el-Cedid min Tefsir el-Kitab el-Mecid*. Tunus: Daru'l Tunusiyye lil'Neşr, 1984.
- Muhammed Hişam el-Burhani. *Sedd-i Zeriê fî eş-Şeriet-i el-İslamiyye*. Daru'l fikri Dimeşk: Camiatu Kahire, 1985.
- Mukaddes Toprak. *İslam Hukuk usulünde Sedd-İ Zera'i'nin delil oluşu*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Musa Muhammad el-Karnî. *el-Vâzih fî uşûli'l-fıkh Ebü'l-Vefâ İbn Akîl*. Mekke: Ümmü'l-Kürâ Üniversitesi, Doktora Tezi, 1404.
- Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme. *el-Muğnî*. Beyrut: Darul Fikri, 1. Basım, 1987.

- Mübârekfûrî. *Tuhfetü'l-aḥvezî*. Kahire: Mektbetu Kahire, ts.
- Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*. çev. Necati Yeniel. İstanbul: şamili yayınları, 1989.
- Necmüddîn Süleymân b. Abdilkavî b. Abdilkerîm b. Saîd et-Tûfî. *Şerhu Muḥtaşari'r-Ravza*. nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Beyrut: Muessetu'l er-Risale, 1. Basım, 1987.
- Osman, Muhammed Hamid. *Kâidetü Seddü'z-Zerâi ve Eseruhâ fî'l-Fıkhi'l-İslâmî*. Kahire: Darul hadis, 1996.
- Pr. Dr. Fahrettin Atar. *Fıkıh usulü*. İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi vakfı yayınları, 11. Basım, 2014.
- İslam Hukuku Metodolojisi (Fıkıh usulü) Ebu Zehra*. çev. Pro. Dr. Abdulkadir Şener. Ankara, 1998.
- Pro.Dr. Ahmet Yaman. *Siyaset ve Fıkıh*. İstanbul: İz yayıncılık 851, 2015.
- Pro.Dr. Şevket Topal. *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd'i Zerâi Kötülüğe Götüren*. İstanbul: Ensar neşriyat, 1. Basım, 2015.
- Riyâzü's-şâlihîn min ḥadîsi seyyidi'l-mürselîn*. çev. Pro. Dr. İsmail Lütfi Çakan Pro.Dr. Yasar Kandemir - Prof.Dr. Reşit Küçük. 7 Cilt. Erkam yayınları, 1. Basım, ts.
- Prof. Dr. Murat Sülün (ed.). *Keşşâf tefsiri Metin ve Çeviri*. 6 Cilt. İstanbul: San. ve Tic. A.Ş Cihangir Mh. Güvencir Cd. No 3/1 Baha İş Mrk. A Blok kat 2 Avcılar, 1. Basım, 2016.
- Hadislerle kuran-ı kerim tefsiri İbn kesir*. çev. Pro. Dr. Bedrettin Çetiner Prof.Dr. Bekir Karlığa. İstanbul: çağrı yayınları, ts.
- Prof.Dr. İbrahim Canan (ed.). *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*. İstanbul: Akçağ yayınevi, ts.
- Prof.Dr.Ahmed er-Reysûni. *Nazariyetu'l makāsıd inde el-İmam eş-Şâtıbî*. Darul Alemiyye li'l kitabı, 2. Basım, 1992.
- Safıyyurrahman MübarekFuri. *Buluğul maram Ahkam hadisleri İbn Hacer el-Askalani*. 4 Cilt, 2005.
- Sâid Raşîd. *Vâki'u hicreti gayru şer'iyye fî'l Cezâiri min menzûri'l emni'l insani*. Baskara: Camiatu Muhammad Hudaydri Baskara, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Soner Duman. *Fıkıh usulü*, ts.
- Suûd b Malûh Sultan el-Encî. *Sedd-i zerâi inde İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye ve eserühü fi ihtiyârâtihi'l-fikhiyye*. Ürdün: Dâiru-l eseriyye, 1. Basım, 2008.
- Şehâbeddin el-Karâfî. *el-Furûk*. Beyrut: Dârü'l-ma'rife, ts.

- Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafe ed-Desûkî. *Hâşiyetü'd-Desûkî 'ale's-Şerhi'l-kebîr*. yy: Daru'l Fikri, 1. Basım, ts.
- Şemsüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed ez-Zerkeşî. *Şerhu'z-Zerkeşî 'alâ Muhtaşari'l-Hıraķî*. Darul ebikât, 1. Basım, 1993.
- Şevkânî. *İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkîki'l-haķ min 'ilmi'l-uşûl*. Dimeşk: Darul Kutub el-Arabi, 1999.
- Şeyh Abdurrahman Tâc. *es-Siyâsetü's-şer'iyye ve'l-fıkhi'l-İslâmî*. Mısır: Ezher, 1415.
- Şüveyş el-Mahamîd. *İzn-i zevc fi'l-et-Tacmîliyye et-Tahiîniyye*, 2005.
- Takiyyüddîn Muhammed b. Ahmed b. Abdilazîz el-Fütûhî. *Muhtaşarü't-Tahrîr fî uşûl Fıkhi*. Darul ebikât, 2. Basım, 1997.
- Talip Türcan (ed.). *İslam Hukuku EL Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 8. Basım, 2019.
- Talip Türcan. “şeriat”. 38/574-577. İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 2010.
- Vehbe Züheyli. *ez-Zerai fi es-Siyaseti serie vel-fikhil islami*. Darul maktabi, 1999.
- Youssoufa Soumana. *İslam aile hukukunda sedd-i zerâi ve hukuki sonuçları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Yusuf Abdurrahman el-Furât. *et-Tatbikât el-muâsara li Seddi Zerâi*. Kahire: Darul Fikr el-Arabi, 1. Basım, 2003.
- Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdirrahmân Receb el-Bağdâdî. *Câmi'u'l-'ulûm ve'l-hikem fî şerhi hamsîne hadîsen min cevâmi'i'l-kilem*. Beyrut: Muessetu'l Er-Risale, 2. Basım, 1412.
- Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed. *el-Bahrü'r-râ'îķ*. Daru kütübi'l İslami, 2. Basım, ts.
- el-Medhal ilâ usul mezheb İmam Ahmed dirâse usuliyye mukârene*. Beyrut: Muessesetu'l Risale, 1401.
- Kur'an yollu tükçe meal ve tefsir*. thk. Prof. Dr. Metin Yurdağür. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Hamdiata KOİTA	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Uluslararası Afrika Üniversitesi
Fakülte	Şeriat ve Hukuk Fakültesi
Bölümü	Şeriat
Makale ve Bildiriler	
1. Hamdiata Koita. “ Mukayeseli Fıkıhta Şahsi Kiralama Hükümleri ”. <i>International Journal of Academic Researchs Studies</i> 9 (08 Ekim 2022), 47-66.	